

Arki arvokkaalla maisema-alueella

Maakuntakaavan tulkintaopas

Pohjois-Pohjanmaan liitto, Riitta Kosonen & Kaisa Mäkinen 2016
Julkaisu B:90

Taitto: Pohjois-Pohjanmaan liitto, Riitta Kosonen & Kaisa Mäkinen
Kannen kuvat: Kalle Hellström, Riitta Kosonen, Kirsti Reskalenko, Kaisa Mäkinen

ISBN 978-952-5731-52-1
ISSN 1236-8393

Sisällysluettelo

Johdanto	5
1. Mitä maisema on?	7
1.1. Maiseman kokeminen on subjektiivista.....	7
1.2. Maisema mahdollisuutena.....	8
1.3. Arvokkaat maisema-alueet	9
2. Pohjois-Pohjanmaan maisemamaakunnat ja maisemaseudut.....	10
2.1. Suomenselkä.....	12
2.2. Oulujärven seutu.....	13
2.3. Keski-Pohjanmaan jokiseutu ja rannikko.....	13
2.4. Pohjois-Pohjanmaan jokiseutu ja rannikko	14
2.5. Pohjois-Pohjanmaan nevalakeuden seutu	15
2.6. Kainuun vaaraseutu	15
2.7. Kuusamon vaaraseutu.....	16
3. Maisema maankäytön lähtökohtana	17
3.1. Maisemaan kohdistuvien muutosten merkittävyys.....	18
3.2. Maiseman perustekijät.....	19
Selänteet.....	19
Laaksot.....	20
Rinnealueet ja inhimilliset vyöhykkeet	20
Reunavyöhykkeet	21
Maiseman solmukohdat ja maamerkit.....	21
Rannat ja vesistöt	23
3.3. Maiseman ominaispiirteet.....	23
Pienipiirteisyys – suuripiirteisyys	23
Maiseman ajallinen luonne, eheys ja yhtenäisyys.....	24
Lähimaisema – kaukomaisema.....	24
Maisematila	25
Maiseman monimuotoisuus	25
Maiseman suuntautuneisuus ja muoto	26
4. Suosituksia arvokkaiden maisema-alueiden kehittämiseen	27
4.1. Kylien täydennysrakentaminen – perinteiset ja alueelle ominaiset rakennuspaikat..	27
Jokitörmien nauhakylä	28
Selänteen reunojen nauhakylä.....	29
Harjanteelle sijoittuva kylä.....	30
Kumpareille sijoittuva kylä.....	31
Vaaranlakikylä	32
4.2. Taajamien kehittäminen.....	33
Viljelysmaisemien ympäröimät taajamat	33
Matkailun muodostamat taajamat.....	35

4.3.	Lomarakentaminen.....	36
	Rantarakentaminen	36
	Rinnerakentaminen	38
4.4.	Maatalouden kehittyminen.....	39
	Tilakeskusten luontevat laajenemispaidat	40
	Uudet maatalouden suuryksiköt	41
	Tuotanto- ja varastorakennukset	42
	Sivuelinkeinot.....	43
	Käyttämättömät rakennukset.....	44
	Viljely.....	44
4.5.	Metsätalous.....	46
	Metsänhakkuu.....	46
	Metsänhakkuu vaaramaisemissa	48
4.6.	Uusiutuvan energian tuotanto.....	49
	Tuulivoima	49
	Aurinkoenergia	51
	Biovoimalat	51
	Voimansiirtolinjat	51
4.7.	Maa-ainesten otto ja kaivostoiminta.....	52
	Kaivokset	52
	Maa-ainesten otto.....	53
4.8.	Tielinjaukset.....	54
4.9.	Virkistyskäyttö	55
4.10.	Suot	56
5.	Esimerkkialueiden arvot, kehittämistarpeet ja suositukset.....	58
5.1.	Kalajokilaakson viljelymaisemat	58
	Alueen kuvaus ja arvot.....	58
	Keskeiset arvot ja suositukset	62
5.2.	Rokuanvaaran maisemat.....	70
	Alueen kuvaus ja arvot.....	70
	Keskeiset arvot ja suositukset	73
5.3.	Rukan vaarajono.....	80
	Alueen kuvaus ja arvot.....	80
	Keskeiset arvot ja suositukset	83
6.	Maisema-alueet maakuntakaavassa	89
6.1.	Arvokkaat maisema-alueet maakuntakaavassa	89
	Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue.....	89
	Maakunnallisesti arvokas maisema-alue, jota on ehdotettu valtakunnallisesti arvokkaaksi.....	90
	Maakunnallisesti arvokas maisema-alue.....	90
6.2.	Maakuntakaavan oikeusvaikutukset	91
	Kunnan alueidenkäytön suunnitteluun kohdistuvat oikeusvaikutukset	91
	Viranomaistoimintaan kohdistuvat oikeusvaikutukset.....	91
	Maanomistajaan kohdistuvat oikeusvaikutukset	92
6.3.	Maisema-alueiden rajaukset	92
6.4.	Kysymyksiä ja vastauksia	92
	Lähteet	95

Johdanto

Arki arvokkaalla maisema-alueella – maakuntakaavan tulkintaopas on tarkoitettu ensisijaisesti tueksi maankäytön suunnitteluun ja suunnittelun ohjaukseen arvokkaiksi määritellyillä maisema-alueilla. Opas toimii tukena ja ohjeena maisemiin liittyvissä asioissa myös asukkaiden, maanomistajien, kyläyhdistysten yms. paikallisten toimijoiden käytössä. Oppaassa tarkastellaan arkisen, jokapäiväisen toiminnan ja maiseman ominaispiirteiden ja arvojen yhteensovittamista arvokkailla maisema-alueilla. Siinä keskitytään erityisesti valtakunnallisesti arvokkaiksi ehdotettuihin maisema-alueisiin, mutta oppaan sisältöä ja suosituksia voidaan hyödyntää myös maankäytön suunnittelussa ja sen ohjauksessa maakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla. Opas on osa Pohjois-Pohjanmaan 2. vaihemaakuntakaavan selvitysaineistoa.

Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ilmentävät korkeita luonnon, kulttuurin ja maiseman arvoja. Ne ovat monimuotoisia, elinvoimaisia ja kerroksellisia, ajan mittaan muuttuvia aluekokonaisuuksia, jotka kertovat maisemaa muokanneiden elinkeinojen historiasta ja nykyisyydestä. Tavoitteena on, että arvokkaat maisema-alueet uudistuisivat ja sopeutuisivat ajan tuomiin muutoksiin säilyttäen samalla keskeiset arvonsa, ominaispiirteensä ja ajallisen kerroksellisuutensa. Maiseman uusien elementtien tulisi tukea olemassa olevia arvoja ja rikastuttaa maisemaa. Arvokkaiden maisema-alueiden tärkeät maisemakuvat muodostavat mielikuvan koko kunnasta tai maakunnasta. Pohjois-Pohjanmaalla arvokkaat maisema-alueet on määritelty vuosina 2013–2015 toteutetun valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitys- ja täydennysinventoinnin tuloksena.

Tähän maisemaoppaaseen on valittu esimerkkialueiksi kolme ominaispiirteiltään erilaista valtakunnallisesti arvokkaaksi ehdotettua maisema-aluetta: Kalajokilaakson viljelymaisemat, Rokuanvaaran maisemat ja Rukan vaarajono. Esimerkkien avulla on kartoitettu maisema-alueiden kehittämistarpeita ja mahdollisuuksia sekä alueiden kehittämiseen liittyviä ongelmia ja huolenaiheita. Keskusteluissa esiin nousseiden teemojen pohjalta on koottu kullekin esimerkkialueelle suosituksia, joiden avulla aluetta voidaan kehittää maiseman tärkeimmät arvot säilyttäen.

Tässä oppaassa tavoitteena on esittää maisemien ominaispiirteisiin ja arvoihin tukeutuvia suosituksia. Maankäyttö ja rakentaminen arvokkailla maisema-alueilla täytyy aina suunnitella tapauskohtaisesti, joten täsmällisen tarkkoja määryksiä ei ole viisasta yleispiirteisesti määritellä. Tarkka ohjeistus myös vanhenee nopeasti maisemalle luontaisesti ominaisten muutosten myötä.

Opas on tehty Pohjois-Pohjanmaan liitossa vuonna 2016. Tavoitteena on ollut päivittää ajan tasalle aikaisempi, vuonna 1990 laadittu julkaisu *Pohjois-Pohjanmaan maisema – maiseman huomioonottaminen suunnittelussa* (Pohjois-Pohjanmaan seutukaavaliitto, 1990). Opas on laadittu vuorovaikutteisesti. Esimerkkialueiden kuntien maankäyttöä suunnittelevia ja ohjaavia viranomaisia on kuultu ja Kalajokilaaksossa ja Rokualla on järjestetty kaikille avoimet yleisötilaisuudet. Opasta on esitelty Pohjois-Pohjanmaan maisematoimikunnassa ja Pohjois-Pohjanmaan maakuntakaavoituksen neuvottelukunnassa. Luonnosvaiheessa oppaasta on pyydetty kommentit maisematoimikunnan ja maakuntakaavoituksen neuvottelukunnan jäseniltä. Opasluonnos on esitelty Pohjois-Pohjanmaan maakuntahallitukselle marraskuussa ja maakuntavaltuustolle joulukuussa 2016.

1. Mitä maisema on?

Maisema on fyysinen ympäristökokonaisuus, joka koostuu elottomista ja elollisista luonnon elementeistä sekä ihmisen toiminnan vaikutuksesta syntyneistä elementeistä. Maisema on ajan mittaan jatkuvasti muuttuva kokonaisuus, jota muokkaavat ihmisen ja luonnon toiminta ja keskinäinen vuorovaikutus.

Maisemaa voidaan tarkastella esimerkiksi alueellisena, visuaalisena, kokemuksellisenä tai historiallisena kokonaisuutena. Useimmiten hahmotamme maiseman visuaalisena maisemakuvana, jota muut aistimukset, kuten äänet, tunnelmat sekä tuoksut ja hajut, täydentävät. Arkikielessä maisemalla tarkoitetaan yleensä näköaistilla havaittavaa ympäristöä, jota katsotaan kauempaa maiseman ulkopuolelta. Maisemarakenne on maastorakenteen sekä siinä toimivien luonnon-prosessien muodostama dynaaminen kokonaisuus, jonka perusosia ovat maa- ja kallioperä, ilmasto, vesi, elollinen luonto ja ihmisen toiminnan myötä muodostuneet kulttuurisysteemit.

Ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksessa syntynyt kulttuurimaisema on osa kulttuuriympäristöä. Kulttuuriympäristöön kuuluvat kulttuurimaiseman lisäksi rakennettu kulttuuriympäristö ja muinaisjäännökset. Kulttuurimaisema on muotoutunut ihmisen ja luonnon pitkäaikaisen vuorovaikutuksen tuloksena, ja siihen on tallentunut suuri määrä kulttuuriperintöä. Ajan mittaan tapahtuneet muutokset näkyvät kulttuurimaisemassa kerroksellisuutena.

Maisemaa voidaan arvottaa. Osia siitä, kuten pitkään jatkuneen maatalouden vaikutuksesta syntyneitä viljelysmaisemia, tunnettuja maisemanähtävyyksiä ja rakennettuina aluekokonaisuuksina merkittäviä maisemia, on määritelty valtakunnallisesti, maakunnallisesti tai paikallisesti arvokkaiksi. Myös arvokkaiksi määritellyt maisemat ovat eläviä ja muuttuvia jokapäiväisen elämän paikkoja. Alueen nimeäminen arvokkaaksi maisema-alueeksi ei tarkoita sitä, että siihen ei saisi enää koskea, vaan sitä, että alueen arvot on tunnistettu ja tunnustettu, ja ne otetaan huomioon alueen kehittämisessä.

1.1. Maiseman kokeminen on subjektiivista

Kalajokilaaksolle tyypillinen avoin ja elinvoimainen viljelysmaisema. Edustavatko kuvassa olevat rehupaalit, sähkölinjat, asvaltoitu tie tai uudet maatalousrakennukset maaseudun kulttuurimaiseman arvokkaita yksityiskohtia vai ovatko ne maisemavaurioita? Onko näkymä kuin postikortista vai loputtomalta työmaalta? (Kuva: Marja-Liisa Sarivaara)

Maisemaa voidaan tarkastella objektiivisesta, subjektiivisesta ja representatiivisesta näkökulmasta. Objektiivisessa näkökulmassa tarkastellaan fyysistä maisemaa, subjektiivisessa yksilön kokemaa maisemaa sisältöineen ja representatiivisessa maiseman erilaisia kuvaustapoja ja sille annettuja kulttuurisia merkityksiä.

On hyvä muistaa, että sama maisema voidaan kokea hyvin eri tavoin, ja siihen voidaan liittää runsaasti erilaisia sisältöjä. Maiseman merkitys vaihtelee esimerkiksi sen mukaan, onko tarkastelijana ulkopuolinen vierailija, maisemassa asuva ja työskentelevä, maisemassa aiemmin asunut vai maisemaan vasta muuttanut. Seuraavassa esimerkkejä, kuinka arvokkaan maiseman kokeminen vaihtelee tarkkailijasta riippuen.

Ulkopuoliselle vierailijalle maisema on kuin postikortti. Turisti ihailee Rukalta avautuvia laajoja erämaanäkymiä, Roku-anvaaran erityisiä harjumuodostelmia tai Kalajokilaakson laakeita ja poikkeuksellisen laajoja viljelyaukeita ja maatilojen pihapiirejä. Ulkopuolinen hahmottaa yleensä hyvin maiseman erityispiirteet ja ainutlaatuisuuden.

Maisemassa asuvalle ja työskentelevälle maisema edustaa arkipäivää ja tulonlähdettä, eikä sen erityispiirteitä välttämättä huomata. Maisemassa työskentelevä on myös saattanut saada työllään aikaan tai ylläpitää maiseman arvokkaita piirteitä. Kalajokilaakson viljelyaukeat ovat maanviljelijälle jokapäiväinen työympäristö, joka on kauneimmillaan sadonkorjuun jälkeen. Peltoja raivaamalla ja viljelemällä on myös saatu aikaan maiseman tärkeimmät arvot. Rokualla ja Rukalla matkailuyrittäjä hyödyntää maisemien ainutlaatuisuutta, ja luo uutta kulttuuriympäristöä ja kulttuurimaisemaa rakentamalla matkailuun ja virkistykseen liittyviä rakenteita.

Maisemassa aiemmin asunut puolestaan muistaa maiseman sellaisena kuin se oli aiemmin. Lapsuuden näkymät ja maisemat ovat monelle se ”ainoa oikea” maisema. Muutoksia voi olla vaikea hyväksyä. Esimerkiksi vapaana virtaavien ja kohisevien koskien menettäminen vesivoimaloiden rakentamisen myötä, horisonttiin ilmestyneet tuulivoimalat, uusi rakennusryhmä tai metsän hakkuu omassa naapurissa voivat olla negatiivisina koettuja muutoksia itselle tärkeässä maisemassa.

Maisemaan vasta muuttanut yleensä hyväksyy maiseman sellaisena kuin se on nyt, sillä hänelle nykyhetki edustaa kyseistä maisemaa. Vasta maisemaan muuttanut ei yleensä tiedä, millainen maisema oli ennen. Hän saattaa arvostaa juuri niitä maisemassa pitkään asuneen tai lapsuutensa viettäneen negatiivisina kokemia muutoksia.

1.2. Maisema mahdollisuutena

Maisema on yhteistä omaisuutta, voimavara, joka kuuluu kaikille ja näkyy kaikille. Maisemalla on merkitystä muun muassa houkuttelevana asumisympäristönä, tärkeänä maaseutuelinkeinojen mahdollistajana ja matkailuelinkeinon perustana. Maisema luo alueellista ja paikallista identiteettiä, sillä on keskeinen merkitys asukkaiden paikkasuhteen syntymisessä ja paikan imagon viestimisessä vieraille.

Pitkän ajan kuluessa rakentunut kerroksellinen maisema kertoo eletystä elämästä ja aikojen mittaan sattuneista tapahtumista. Siihen on varastoitunut valtava määrä tietoa alueiden ja paikkojen historiasta sekä monenmoisia tarinoita menneiltä ajoilta ja meitä ennen eläneistä. Maisema voidaan nähdä aineellisena historiankirjana, josta voidaan lukea kertomusta paikan historiallisista vaiheista, ihmisten elämästä, toiminnasta, tavoista ja arvostuksista.

Maiseman tarjoamia mahdollisuuksia voidaan hyödyntää monin tavoin. Kauniilla maisemilla on todettu olevan positiivisia vaikutuksia ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin. Maaseutumaisemassa vahvuuksina ja vetovoimatekijöinä nähdään muun muassa tila ja rauha sekä mahdollisuudet virkistäytyä. Maisemasta voi syntyä uutta liiketoimintaa tai sitten maisema voi tuoda uutta arvoa ja uusia sisältöjä jo olemassa oleville palveluille. Maisemapalvelut voivat kytkeytyä paikan maisemaan, sen kohteisiin, erilaisiin aktiviteetteihin, ruokaan tai kulttuuriperintöön, kuten henkilöhahmoihin ja tarinoihin.

1.3. Arvokkaat maisema-alueet

Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ovat monimuotoisia, elinvoimaisia ja kerroksellisia aluekokonaisuuksia, jotka kertovat maisemaa muokanneiden elinkeinojen historiasta ja nykyisyydestä. Tavoitteena on, että alueiden suunnittelussa ja kehittämisessä tukeudutaan niille tyypillisiin ominaispiirteisiin ja arvoihin ja korostetaan niitä piirteitä, jotka tekevät alueista arvokkaita.

Valtakunnallisesti arvokkaiksi määritellyt maisema-alueet edustavat maisemamaakunnalleen tyypillisiä tai muuten edustavia maisemia, joilla on huomattavaa valtakunnallista merkitystä. Ne ilmentävät korkeita luonnon, kulttuurin ja maiseman arvoja. Luettelo valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista vahvistetaan valtioneuvoston periaatepäätöksellä.

Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ovat asiantuntijaviranomaisten määrittelemiä maakunnallista ominaisluonnetta ja maakunnallisia erityispiirteitä ilmentäviä maisemia. Ne kuvastavat oman maakuntansa identiteettiä ja sisäistä monimuotoisuutta. Niistä päättäminen kuuluu maakuntien liitoille.

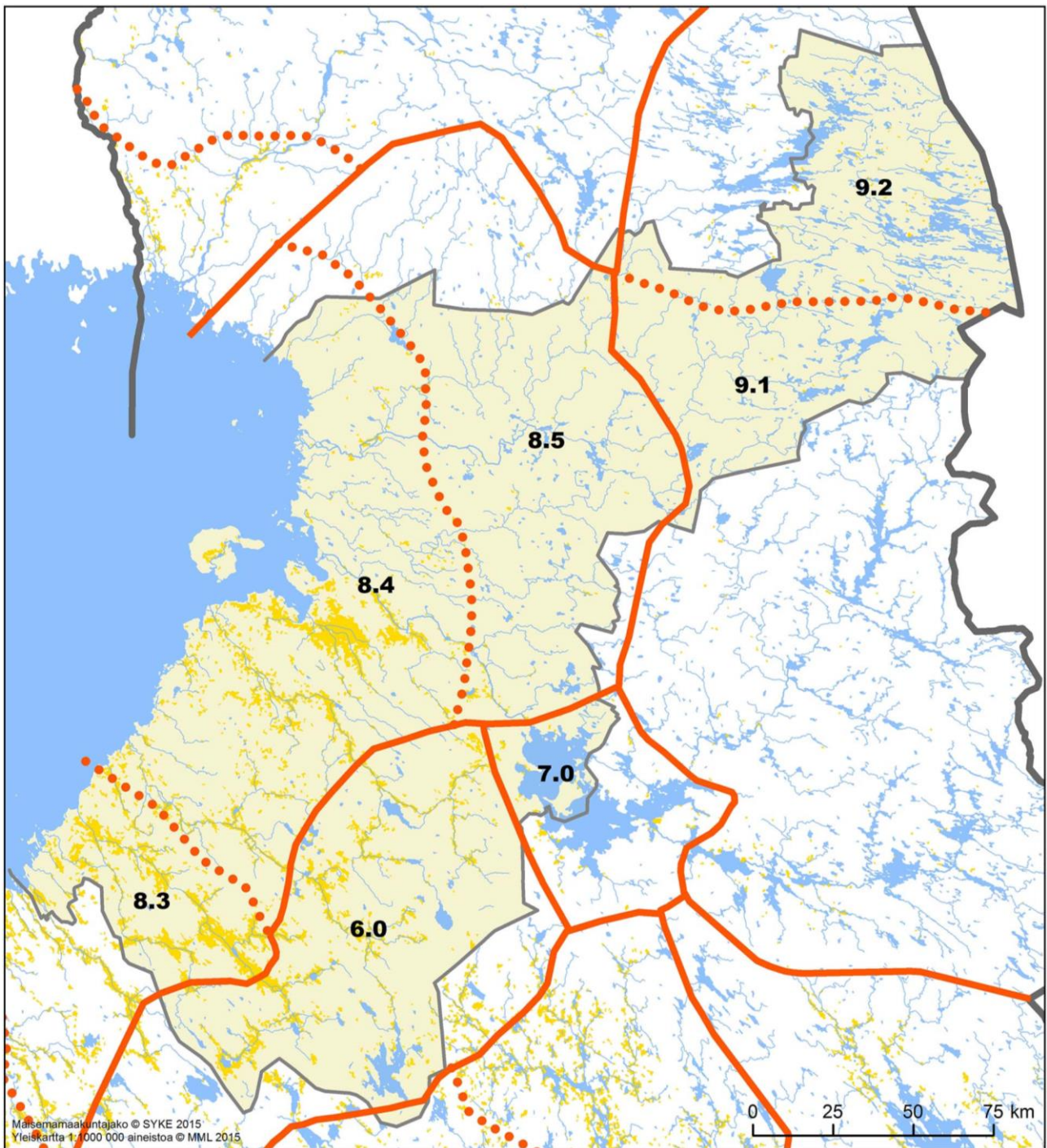
Pohjois-Pohjanmaalla on toteutettu vuosina 2013–2015 valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitys- ja täydennysinventointi. Inventoinnin perusteella Pohjois-Pohjanmaalla on 15 valtakunnallisesti arvokkaaksi ehdotettua ja 81 maakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta. Inventointi ja sen tulokset on esitetty julkaisussa *Arvokkaat maisema-alueet Pohjois-Pohjanmaalla* (Pohjois-Pohjanmaan liitto, 2015). Pohjois-Pohjanmaan maakuntaan vuoden 2016 alussa liittyneessä Vaalassa on 1 valtakunnallisesti arvokkaaksi ehdotettu ja 3 maakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta.

2. Pohjois-Pohjanmaan maisema- maakunnat ja maisemaseudut

Pohjois-Pohjanmaan alueelle tyypillisiin maisemiin kuuluu toisistaan ominaispiirteiltään huomattavasti poikkeavia maisemia: niitä ovat muun muassa Perämeren laakeat rannikkoalueet, selvärajaiset jokilaaksot, nevalakeuden suoalueet ja Koillismaan jylhät vaaramaisemat.

Maakunnan länsiosissa maisemalle ovat luonteenomaisia Perämereen laskevat joet, asutut ja viljeltyt jokilaaksot ja niiden väleihin rajautuvat karut ja harvaanasutut selännealueet. Alueellisina erityispiirteinä erottuvat Limingan lakeuden alueen ja Kalajokilaakson laajat alavat viljelysalueet. Maakunnan keskiosat ovat suovaltaista vedenjakaja-alueetta, harva asutus ja pienialaiset viljelysalueet keskittyvät vesistöjen rannoille. Koillisosat ovat jylhää vaaramaisemaa ja asutus on harvaa vaara-asutusta. Pohjois-Pohjanmaan alueelle tyypillisiä arvokkaita luontotyyppejä ovat Perämeren maanko-hoamisrannikon luonto, aapasuoluonto sekä vanhat havumetsävyöhykkeen luonnonmetsät.

Julkaisussa *Maisemanhoito – Maisema-alue työryhmän mietintö* (1992) esitetty, arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin (2013–2015) yhteydessä tarkistettu jako maisemamaakuntiin ja maisemaseutuihin kuvaa hyvin maakunnan maisemaseuduille tyypillisiä ominaispiirteitä sekä seutujen keskinäisiä eroavaisuuksia. Valtakunnallisessa maisemamaakuntajaossa Pohjois-Pohjanmaa sijaitsee neljän maisemamaakunnan – Suomenselän, Oulujärven seudun, Pohjanmaan sekä Kainuun ja Kuusamon vaaramaan – alueella. Niistä Pohjanmaan maisemamaakunta jakautuu Pohjois-Pohjanmaan maakunnan alueella kolmeen maisemaseutuun: Keskipohjanmaan jokiseutuun ja rannikkoon, Pohjois-Pohjanmaan jokiseutuun ja rannikkoon sekä Pohjois-Pohjanmaan nevalakeuden seutuun. Kainuun ja Kuusamon vaaramaa jakautuu kahteen maisemaseutuun: Kainuun vaaraseutuun ja Kuusamon vaaraseutuun.

Maisemamaakunnat ja maisemaseudut Pohjois-Pohjanmaalla. Suomi on jaettu kymmeneen eri maisemamaakuntaan, joista osa jakautuu edelleen seutuihin. Jako ilmentää kulttuurimaisemille ominaisia alueellisia piirteitä ja maisemien vaihtelevuutta. Pohjois-Pohjanmaa sijaitsee neljän maisemamaakunnan, Suomenselän (6.0), Oulujärven seudun (7.0), Pohjanmaan (8.0) sekä Kainuun ja Kuusamon vaaramaan (9.0), alueella. Pohjanmaan maisemamaakunta jakautuu kolmeen maisemaseutuun: Keski-Pohjanmaan jokiseutuun ja rannikkoon (8.3), Pohjois-Pohjanmaan jokiseutuun ja rannikkoon (8.4) sekä Pohjois-Pohjanmaan nevala-keuden seutuun (8.5). Kainuun ja Kuusamon vaaramaa jakautuu Kainuun vaaraseutuun (9.1) ja Kuusamon vaaraseutuun (9.2).

2.1. Suomenselkä

Suomenselän kumpuilevaa viljelymaisemaa Tavastkengällä (Kuva: Kaisa Mäkinie)

Suomenselkä on karu ja laakea vedenjakajaseutu, jolla maasto on joko suhteellisen tasaista tai korkeussuhteiltaan vaihtelevaa ja kumpuilevaa, korkeuserot ovat kuitenkin pieniä. Koko alueella vallitsee mannerjäätikön kulutuskorkokuva. Maa on yleensä moreenin peitossa, paikoin alueella on laajoja kumpuilevia drumliinikenttiä. Pohjanlahden rannikolle suuntautuvien jokien latva-alueilla on savi- ja silttikerrostumia.

Kasvillisuudeltaan koko Suomenselkä on ympäristöään karumpaa. Metsät ovat tyypiltään karuja puolukkatyyppin mäntykankaita. Alueen pohjoisosissa puustosta suuri osa on lehtipuuta. Soita on huomattavan paljon, keskimäärin puolet alueen maa-alasta. Tyypiltään useimmat niistä ovat Pohjanmaan aapasoiat. Alueella on pienehköjä järviä ja suolampareita sekä muutama isompi järviällä. Suomaiden halki luikertelee ruskeavetisiä puroja ja latvajokia.

Alueen asutus on harvaa. Viljelykäytössä olevaa peltoalaa on niukalti, ja suuri osa siitä on keskittynyt jokien latvoille. Kylät ovat pieniä ja sijaitsevat laaksoissa ja vesistöjen tuntumassa tai selänteiden rinteillä. Perinteinen mäki- ja vaara-asutus ulottuu Suomenselän keskiosiin asti. Alueelle ominaisia takamaiden piirteitä kuvaa myös se, että vanhaa rakennuskantaa on varsin vähän. Toisen maailmansodan jälkeen seudulle muutti paljon väestöä, ja monet alueen kylät ovat tuolloin rakennettuja.

Suomenselän alueelle tyypillisiä maisemia ovat järvenrantakylät, mäki- ja vaara-asutus, jokilaaksojen latvoilla sijaitsevat pienet kylät sekä asutustoiminnan seurauksena syntyneet kylät.

2.2. Oulujärven seutu

Neittävän kylän kulttuurimaisemaa. (Kuva: Kirsti Reskalenko)

Oulujärven seudulla yhdistyvät sitä ympäröivien alueiden maiseman erityispiirteet. Seutu on Vaara-Karjalan seudun, Kainuun vaaraseudun ja Pohjois-Pohjanmaan nevalakeuden seudun vaihettumisaluetta. Maasto on pääpiirteissään hyvin tasaista, mutta pinnanmuodot alkavat jyrkettä kohti järven itäpuolisia vaara-alueita. Alueen länsiosissa soita on paljon. Maisema-alueen hallitsevin omaleimainen piirre on laajojen selkävesien ja saaristojen Oulujärvi. Järven rannat ovat alavat ja rehevät. Maisemaa hallitsevat järvelle avautuvat näkymät.

Alueen länsiosissa vallitsevia ovat karuhkot puolukkatyyppin kankaat, jotka vaihtuvat itään päin mentäessä hieman viljavammiksi puolukka- ja mustikkatyyppien sekametsiksi. Seudun itäosat kuuluvat Kainuun vaarajakson lehtokeskukseen.

Kainuussa pysyvä asutus sijoittui alun perin Oulujärven seudulle. Metsään ja viljelyyn liittyvien elinkeinojen lisäksi alueella on harjoitettu kalastusta. Asutus on melko harvaa. Alueelle ovat tyypillisiä tasamaalle jokien tai järvien töyräille rakennetut laajat rakennusryhmät kookkaine talousrakennuksineen.

2.3. Keski-Pohjanmaan jokiseutu ja rannikko

Pitkäsenkylän – Tyngän avointa ja alavaa viljelysmaisemaa Kalajokivarressa. (Kuva: Kaisa Mäkinen)

Pohjanmaan alueella vaihtelevat mannerjäätikön muovaamat moreenialueet sekä jäätikköjokien sedimentaation tuloksena syntyneet loivapiirteiset alueet. Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan vaihettumisvyöhykkeellä on paljon pieniä kalliokohoumia, kumpumoreeneja ja kumpareisia drumliinikenttiä. Jokilaaksoissa on viljavaa savikkoaluetta.

Alue kuuluu keskiboreaaliseen kasvillisuusvyöhykkeeseen. Jokilaaksoissa viljovat savikkoalueet on raivattu pelloiksi. Selännealueilla luonnonkasvillisuuden yleisilme on karu. Alueella on runsaasti soita, niitä on peltoviljelyn ulkopuolelle jäävästä maa-alasta lähes tai selvästi yli puolet. Metsien määrä on soita vähäisempi, ne ovat enimmäkseen kivikkoisten moreenimaiden huonokasvuisia kuivahkoja puolukkatyyppin männikköjä. Rannikkoalueilla on myös kuusikkoja, ja kasvillisuus on muutenkin rehevämpää ja monipuolisempaa.

Maisemalle tyypillisiä piirteitä ovat suurehkot joet ja selvärajaiset jokilaaksot sekä niiden väliin rajautuvat karut ja soiset selännealueet. Asutus ja viljelysalueet keskittyvät jokien varsille, selännealueilla asutus on sen sijaan harvaa. Asutus on perinteisesti sijoittunut nauhamaisesti jokien ja niitä myötäilevien teiden varsille. Jokilaaksojen kylät ovat pitkiä, tiheydeltään vaihtelevia rivikyliä. Jokien yläjuoksuilla asutus sijoittuu yleensä jokilaaksojen reunoilla oleville kumpareille, pellot sijaitsevat asutuksen ja jokien väliin rajautuvilla alavilla alueilla. Jokien keski- ja alajuoksuilla rakennukset sijaitsevat jokien töyräillä.

Kalajoen kohdalla erityispiirteenä ovat mereen saakka työntyville harjujaksoille muodostuneet laajat soraiset ja hiekkaiset rantakerrostumat. Rannikolla näitä hiekkaranta-alueita dyynikenttineen on otettu matkailuelinkeinon käyttöön.

Alueelle tyypillisiä maisemia ovat jokien suistoalueiden ja jokilaaksojen asutus- ja viljelysmaisemat sekä rannikon hiekkaiset rantakerrostumat ja dyynikentät.

2.4. Pohjois-Pohjanmaan jokiseutu ja rannikko

Pohjoisrannan kylän pienipiirteistä viljelysmaisemaa Kuivajoen suulla. (Kuva: Kaisa Mäkinen)

Pohjanmaan alueella vaihtelevat mannerjäätikön muovaamat moreenialueet sekä jäätikköjokien sedimentaation tuloksena syntyneet loivapiirteiset alueet. Maasto on suhteellisen tasaista. Mannerjäätikön kerrostamien moreenialueiden ohella laajoilla alueilla on tasaisia savikkoalueita tai sora- ja hietikkoalueita, joille ovat tunnusomaisia laajat muinaiset rantavallikentät. Rannikolla ja Hailuodossa on laajoja dyynikenttiä.

Alue kuuluu keskiboreaaliseen kasvillisuusvyöhykkeeseen. Alueella on runsaasti aapasoitaa. Kasvillisuuden yleisilme on karu, mutta seudulla on paljon erikoisia kasvillisuustyyppisiä. Metsät ovat enimmäkseen puolukkatyyppin männikköjä, koivun osuus lisääntyy kohti pohjoista. Rannikkoalueella näkyvät maankohoamisen myötä muodostuneet kasvillisuusvyöhykkeet. Alueelle tyypillisiä ovat laidunnetut rantaniityt. Rannikolla kasvillisuus on omaleimaista ja lajistossa on olosuhteisiin sopeutuneita endeemisiä kasvilajeja. Hailuodon rannoilla on laajoja rantaniittyjä ja lepikoita.

Pohjois-Pohjanmaan jokiseudun ja rannikon alueelle tyypillisiä piirteitä ovat mereen laskevat joet ja jokilaaksoissa sijaitsevat kapeat viljelyn maan vyöhykkeet. Viljelysmaan osuus vähenee kohti pohjoista. Järviä alueella on hyvin vähän. Jokilaaksoissa kylät sijaitsevat usein pienillä kumpareilla. Asutusta on myös jokien rantamilla. Limingan seudulla viljelysalueet muodostavat poikkeuksellisen laajan viljelylakeuden. Laaja Hailuodon saari on omaleimainen maisemallinen kokonaisuus.

Alueelle tyypillisiä maisemia ovat jokien suistoalueiden ja jokilaaksojen asutus ja viljelysmaisemat, lakeuden laajat viljelysmaisemat ja rantaniityt sekä rannikkoalueen maankohoamisalueet, rantakerrostumat ja dyynikentät.

2.5. Pohjois-Pohjanmaan nevalakeuden seutu

Särkijärven kulttuurimaisema on edustava esimerkki nevalakeuden alueen järvenranta-asutuksesta. (Kuva: Kaisa Mäkinie)

Pohjois-Pohjanmaan nevalakeuden seudulla maasto on suhteellisen tasaista. Korkeusvaihtelut ovat vähäisiä alueen itärajalle saakka, missä topografia alkaa nopeasti jyrkettä kohti Kainuun vaaramaita. Alueen poikki kulkee muutama harjujakso.

Nevalakeuden seudulla on erämaa-alueita ja laajoja vetisiä aapasointa. Reilusti yli puolet alueen maa-alasta on suota, ja loppu on lähes kokonaan metsää. Alueella on jokia ja jonkin verran järviä.

Asutus on harvaa ja viljelysalueiden osuus maa-alasta on vähäinen. Viljelysalueet keskittyvät jokien varsille ja järvien rannoille. Vesistöjen varsilla on pääasiassa yksittäisasutusta sekä pieniä kyliä ja taajamia. Nevalakeuden alueelle on eri asutuslakien perusteella muodostettu paljon asutustiloja.

Nevalakeuden seudulle tyypillisiä maisemia ovat jokivarsikylät ja järvenrantakylät viljelysalueineen, asutustoiminnan seurauksena syntyneet asutustilakylät sekä laajat avoimet aapasuoalueet.

2.6. Kainuun vaaraseutu

Virkkusen kulttuurimaisemaa Kainuun vaaraseudulla. (Kuva: Kaisa Mäkinie)

Kainuun vaaraseudulla maisemassa ovat näkyvissä mannerjäätikön aiheuttamat jäljet. Alueen länsipuoliskon kautta pohjoiseen kulkee jylhä vaarajakso, jonka korkeimmat huiput ovat Iso-Syöte ja Iivaara. Alueen länsirajalla maasto laskee jyrkästi Pohjois-Pohjanmaan nevalakeudelle ja Oulujärven seudulle. Alueen itäosassa maasto on varsin alavaa ja korkeussuhteiltaan vaihtelevaa moreenimaata, jossa näkyy mannerjäätikön aiheuttama kasaantumiskorkokuva. Drumliinikentät ja kumpuilevat moreenimaat, kalliomaat, ruhjelaaksot ja harjujaksot vaihtelevat ja juovittavat maiseman luode-kaakko-suuntaiseksi.

Seudulla on paljon suuria reittimäisiä järvivesistöjä ja pienempiä järviä sekä puroja ja jokia. Soita on paikoin yli puolet maa-alasta, valtaosa niistä on tyypiltään Pohjanmaan aapasoit. Seutu kuuluu pohjoisboreaaliseen kasvillisuusvyöhykkeeseen. Metsät ovat enimmäkseen melko karuja puolukka-mustikkatyypisiä mäntyvaltaisia kankaita. Laakeassa maastossa on paljon märkiä suometsiä. Vaarojen rinteillä ja niiden juurilla on monin paikoin reheviä kuusimetsiä ja lettosoit.

Asutus alueella on harvaa ja pellot ovat pieniä. Asutus ja viljelykset sijaitsevat vaarojen rinteillä ja vesistöjen varsilla. Suuri osa peltoalasta on raivattu varsin myöhään, pika-asutustoiminnan yhteydessä.

Seudulle tyypillisiä maisemia ovat vaaramaisemat, järvien rannoilla ja vaarojen rinteillä sijaitsevat kylät viljelysalueineen sekä asutustilakylät.

2.7. Kuusamon vaaraseutu

Kuusamon vaaramaisemaa Vuotungin kylässä. (Kuva: Kaisa Mäkinie)

Kuusamon vaaraseudulla maisemat ovat kauttaaltaan jylhiä, maanpinnan muodot ovat jyrkkäpiirteisen vaaramaisia. Samoin kuin Kainuun vaaraseudulla maisemassa ovat selvästi näkyvissä mannerjäätikön vaikutuksesta syntyneet jäljet. Pinnanmuodoille ovat tyypillisiä vaarat, luode-kaakko -suuntaiset drumliinikentät sekä luode-kaakko -suuntaiset ja länsi-itä -suuntaiset selväpiirteiset harjujaksot. Seudulla on useita suuria järviä sekä pieniä järviä, jokia ja puroja. Jääkauden jäljet näkyvät selvästi järvien muodoissa. Soita on paljon, ne ovat tyypiltään Peräpohjolan aapasoit ja alueellisesti tyypillisiä Kuusamon rинnesoit.

Seutu kuuluu kokonaisuudessaan pohjoisboreaaliseen kasvillisuusvyöhykkeeseen. Metsät ovat yleensä karuhkoja variksenmarja-puolukkatyyppin tai variksenmarja-mustikkatyypin kuusikoita. Karussa luonnossa on paikoin myös rehevää kasvillisuutta, lehtoja, lettosoit ja niittyjä. Korkeimpien vaarojen laella ja kylmien rotkolaaksojen kallioseinämillä on myös tunturikasvillisuutta.

Harva asutus sijoittuu vaarojen rinteille sekä järvien niemille ja kannaksille. Seudun eteläosassa on myös vaara-asutusta.

Alueelle tyypillisiä maisemia ovat vaaramaisemat sekä vaarojen rinteillä ja järvien niemillä ja kannaksilla sijaitsevat kylät viljelysalueineen.

3. Maisema maankäytön lähtökohtana

Arvokkaat maisema-alueet ovat maamme ja maakuntamme vaikuttavimpia maisemia. Niihin kuuluu pitkään jatkuneen elinvoimaisen maatalouden vaikutuksesta syntyneitä maaseudun kulttuurimaisemia, tunnettuja maisemanähtävyyksiä ja rakennettuina aluekokonaisuuksina merkittäviä maisemia. Arvokkaat maisema-alueet ovat maiseman eri osatekijöiden muodostamia ainutlaatuisia kokonaisuuksia. Maisema-alueiden ominaispiirteet ja arvot syntyvät eri osatekijöiden välisistä suhteista ja niiden keskinäisestä vuorovaikutuksesta.

Kalajokilaakson viljelymaisemaa. (Kuva: Marja-Liisa Sarivaara)

Maisemalle luontaista on jatkuva muutos, joka voi olla suurta ja nopeatempoista tai lähes huomaamattoman pientä ja hidasta. Maiseman muutoksia aiheuttavat etenkin elinkeinojen ja ihmisten tarpeitten ja elintapojen muuttuminen. Lainsäädäntö ja poliittiset päätökset vaikuttavat taloudellisten tekijöiden ohella elinkeinojen (kuten maatalous, matkailu, teollisuus) harjoittamiseen ja ihmisten asuinpaikan valintaan. Esimerkiksi maaseudun rakennemuutos näkyy maatilojen koon kasvuna ja pienten tilojen lopettamisena. Myös tekniikan kehitys vaikuttaa maisemaan. Tuulivoimalat ovat esimerkki verrattain uuden teknologian voimakkaasta ja laaja-alaisesta vaikutuksesta maisemassa.

Muutokset nähdään usein maiseman kannalta kielteisenä ilmiönä, vaikka ne mahdollistavat tulevaisuuden arvokkaan kulttuurimaiseman syntymisen. Mielenkiintoinen kysymys on esimerkiksi, ovatko nykyisin harvinaisiksi käyneet puhe- ja maisemalinjat maisemahäiriö vai arvokasta kulttuuriperintöä. Myös suuret vesivoimalaitokset ja niiden myötä syntyneet vapaana virtaavaan koskimaisemaan voimakkaasti kontrastiset rakennetut ja säännellyt vesistömaisemat jakavat yhä mielipiteet, vaikka osa voimalaitosalueista on nykyään valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä.

Arvokkaaseen maisemaan kohdistuvan maankäytön suuri haaste onkin löytää tasapaino ympäristön arvojen säilymisen ja kehityksen välillä. Seuraavassa esitellään maiseman eri perustekijöitä ja ominaispiirteitä sekä niiden herkkyyttä muutoksille. Tämä auttaa määrittämään maiseman sietokykyä.

Maiseman sietokyvyllä tarkoitetaan sitä, kuinka paljon maisemarakenne, maisemakuva (eli se mitä näemme), tai erilaiset maiseman perustekijät voivat muuttua menettämättä ominaispiirteitään tai aiheuttamatta maisemahäiriötä tai vauriota. Toisaalta maiseman sietokyvyllä tarkoitetaan maiseman herkkyyttä muutokselle, johon vaikuttavat niin maiseman

kauneuteen kuin maiseman kokemiseen vaikuttavat tekijät. Maisemaltaan herkkiä alueita ovat muun muassa avoimet pellot, pienet puuttomat saaret sekä niemissä tai korkealla kalliolla sijaitsevat kauas näkyvät alueet.

Maisemahäiriöllä tarkoitetaan maiseman laatua heikentäviä osia maisemassa. Maisemahäiriö voidaan usein korjata maisemoinnilla tai se voi korjaantua itsestään pidemmän ajan kuluessa. Maisemavaurio on maisemahäiriötä vakavampi muutos maisemassa. Maisemavaurion aiheuttamat muutokset ovat usein pysyviä ja johtavat kyseisen maiseman arvojen vähenemiseen.

3.1. Maisemaan kohdistuvien muutosten merkittävyys

Pyhäkosken voimalaitosmaisemaa. Oulujoen maisema muuttui aikanaan huomattavasti voimalaitosten ja patojen rakentamisen seurauksena. Nykyään Oulujoen ja Sotkamon reitin voimalaitokset on määritelty valtakunnallisesti arvokkaaksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi. Oulujoki Osakeyhtiön valtakunnallista sähköntuotantoa varten rakentamat voimalaitos- ja asuntoalueet ovat laajuudeltaan, arkkitehtuuriltaan ja rakennustekniikaltaan yksi maan merkittävimmistä jälleenrakennuskauden rakennushankkeista. Voimalaitoksia asuinalueineen arvostetaan kokonaisvaltaisesta suunnitteluotteesta, joka näkyy rakennusten suhteessa maisemaan ja luontoon sekä rakennusten yksityiskohdissa ja sisätiloissa. (Kuva: Kaisa Mäkinieni)

Maisemaan kohdistuvat vaikutukset voivat olla

- merkittäviä – vähäisiä
- lopullisia – pitkäkestoisia – lyhytaikaisia
- suppeita – laaja-alaisia
- välillisiä – välittömiä

Maiseman muutokset voivat olla luonteeltaan merkittäviä tai vähäisiä – tai jotain tältä väliltä. Muutoksen merkittävyyden arviointi ei ole kaksijakoista: merkittävyys ja vähäisyys ovat arvioinnissa laajan asteikon ääripäitä. Vähäisillä muutoksilla ei yleensä ole suurta vaikutusta maiseman arvoihin. Merkittävät vaikutukset sen sijaan tarkoittavat usein maiseman ominaispiirteiden muuttumista. Muutosten merkittävyyden arvioinnissa tulee huomioida myös muutosten yhteisvaikutukset: yksittäinen muutos ei välttämättä aiheuta maiseman ominaispiirteiden muuttumista, mutta useiden muutosten yhteisvaikutus voi johtaa merkittävään muutokseen. Muutosten merkittävyyden arviointi perustuu mm. muutosten ajallisen keston, laajuuden ja vaikuttavuuden arviointiin.

Muutokset maisemassa voivat olla kestoaltaan lyhytaikaisia, pitkäkestoisia tai lopullisia. Lyhytaikaiset muutokset palautuvat tai sopeutuvat nopeasti ympäristöönsä. Iso osa muutoksista on pitkäkestoisia. Pitkäkestoiset muutokset maisemassa voivat kuitenkin palautua ajan myötä ennalleen. Lopulliset muutokset ovat maiseman arvojen säilymisen kannalta haasteellisimpia, etenkin jos ne ovat luonteeltaan merkittäviä ja laaja-alaisia. Tällöin on hyväksyttävä, että maisema ei enää palaudu ennalleen. Lopulliset muutokset maisemassa liittyvät useimmiten rakentamiseen, maanpinnan voimakkaaseen muokkaamiseen ja maamassojen siirtoon sekä peltojen ottamiseen rakennuskäyttöön. Ajan mittaan osa muutoksista voi sopeutua ympäristöönsä ja sisältää uusia merkittäviä maisemallisia tai kulttuurihistoriallisia arvoja. Tällaisia muutoksia ovat esimerkiksi Oulujoen voimalaitokset – voimalaitosten rakentaminen ja koskimaisemien katoaminen nähtiin aikanaan merkittävänä maisemavauriona, mutta nykyään voimalaitokset ja patorakenteet on määritelty rakennettuina kulttuuriympäristöinä valtakunnallisesti arvokkaiksi. Suurien muutosten maisemavaikutuksia voidaan lieventää maisemakuvaa korjaamalla.

Maiseman muutoksia voidaan tarkastella myös niiden laajuuden perusteella. Muutokset, joiden vaikutukset ulottuvat suppealle alalle sulautuvat todennäköisesti helpommin maisemaan kuin vaikutuksiltaan laaja-alaiset muutokset.

Maankäytön muutokset voivat aiheuttaa maisemaan sekä välillisiä että välittömiä muutoksia. Välittömät muutokset näkyvät maisemassa heti. Tällaisia ovat esimerkiksi uuden rakentamisen aiheuttamat muutokset. Välilliset muutokset näkyvät maisemassa vasta pidemmän ajan kuluessa. Esimerkiksi maanpinnan käsittely niin, että se aiheuttaa maastossa leviävää eroosiota saattaa muokata maisemaa huomattavasti pitkän ajan kuluessa. Välillisten muutosten ennakointi on vaikeampaa kuin välittömien muutosten huomioiminen.

3.2. Maiseman perustekijät

Maiseman perustekijöitä ovat selänteet, laaksot, rinteet, tasangot, vesistöt, asumisen sijoittuminen, reunavyöhykkeet, maamerkit ja maiseman solmukohdat. Muutokset maiseman perustekijöissä voivat muokata pysyvästi maisemaa ja muuttaa maisemarakennetta ja maisemakuvaa.

Selänteet

Selänteitä ovat maaston korkeimmat osat. Ne muodostuvat kallioperästä ja sitä mahdollisesti peittävästä moreenista, sorasta tai hiekasta. Selänteet ovat maiseman näkyvimpiä perustekijöitä ja ne luovat kaukomaiseman ja maisematilan rajat.

Kalajokilaaksossa laajaa ja alavaa viljelymaisemaa rajaavat selänteet näkyvät avoimessa maisemassa kauaksi. (Kuva: Kaisa Mäkinieni)

Kalajokilaakson peltoaukeita ympäröivät karut, kiviset ja soiset selännealueet, jotka muodostavat maiseman rajat. Roku-anvaaran harjumuodostelma on kokonaisuudessaan selännettä verrattuna ympäristöönsä. Alueen sisällä hiekkadyynit muodostavat runsaasti pienimittakaavaisia selänteitä. Rukan vaarajono on ympäristöstään selkeästi nouseva suurimittakaavainen ja korkea selänne muodostuma, joka hallitsee alueen maisemakuvaa.

Suositukset

Koska selänteet ovat maiseman näkyvin osa, havaitaan selännealueilla tapahtuvat muutokset laajalta alueelta. Maiseman kannalta selänteet, ja varsinkin niiden lakialueet, ovat erityisen herkkiä muutoksille. Maisemakuvaa hallitseviin selänteisiin kohdistuvia suuria muutoksia tulisi välttää arvokkailla maisema-alueilla.

Maisemassa erityisen näkyviä muutoksia ovat esimerkiksi selänteiden lakialueille sijoitetut tuulivoimalat, selänteitä pystysuunnassa halkovat voimaloiden johtokäytävät, maa-aineksenotto ja kaivostoiminta. Näitä toimia ei suositella arvokkaiden maisema-alueiden selänteille. Mahdollinen soran- ja kiviaineksenotto olisi hyvä suunnitella niin, että se ei muuta kaukomaisemassa näkyviä selännealueiden maastonmuotoja ja linjoja. Myös rakentamista selänteiden lakialueille tulisi välttää.

Näkyviä muutoksia syntyy myös metsänhakkuista. Maisemavaurioiden estämiseksi selänteiden ja vaarojen metsänhoidolliset toimet ja hakkuukuviot olisi hyvä suunnitella tarkasti arvokkailla maisema-alueilla. Maisemakuvallisesti erityisen herkkiä ovat lakialueet.

Laaksot

Laaksoja ovat maaston suhteellisesti alimmat osat. Maastonmuotojen lisäksi laakson määrittäjäperusteena toimii maaperä. Laaksoissa maaperä on suurimmaksi osaksi hienojakoisia maalajeja eli hienoa hietaa, hiesua ja savea.

Pohjois-Pohjanmaan jokiseudulla ja rannikkoalueilla tyypillisiä laaksoalueita ovat jokivarsien viljelyaukeat. Nevalakeuden alueella maaston alavimmat kohdat ovat yleensä kosteita soita, kun taas Kainuun ja Kuusamon vaaramailla laaksot ympäröivät maastosta selvästi erottuvia vaaroja.

Kaikilla arvokkailla maisema-alueilla aluekokonaisuuteen ei sisälly laaksoalueita. Esimerkki tällaisesta maisema-alueesta on Rokuanvaara.

Suositukset

Maaston alavimmat alueet eivät ole perinteisesti olleet hyviä rakennuspaikkoja, sillä ne ovat kosteita ja usein perustamisolosuhteiltaan heikkoja. Vesistöjen varsilla alavat laaksot ovat myös tulvaherkkyytensä takia rakentamiseen sopimattomia.

Laaksojen matalimmat alueet eivät kestä taajamamaista rakentamista ilman maisemallisten arvojen vähenemistä. Asuinrakentamista ei suositella sijoitettavaksi maisemallisesti tärkeille peltoaukeille. Maatilojen tuotantorakennuksia voidaan kuitenkin harkitusti maisemaan sovittaen rakentaa myös pelloille, mikäli sopivaa paikkaa ei muualta löydy.

Avoimia laaksoalueita ei tulisi metsittää eikä rakentaa umpeen, jotta laajat kaukonäkymät ja maiseman tilallinen rakenne säilyvät.

Rinnealueet ja inhimilliset vyöhykkeet

Selänteiden ja laaksojen välille jäävää maisemarakenteen vaihtumisvyöhykettä kutsutaan rinnealueeksi tai inhimilliseksi vyöhykkeeksi. Rinnealueet ovat maiseman mukautumiskykyisimpiä osia ja kasvulle ja elämälle edullisimpia vyöhykkeitä.

Pohjois-Pohjanmaan alueelle on tyypillistä, että rinnealueet ovat hyvin kapeita nauhoja. Kainuun ja Kuusamon vaara-seuduilla rinnealue voi olla leveämpi. Toisaalta monet rinnealueet ovat hyvin karuja ja vaikeakulkuisia.

Suosituks

Rinnealueiden alaosat ovat maiseman kannalta muuntautumiskykyisintä aluetta. Myös näillä alueilla mahdolliset muutokset tulisi suunnitella maiseman arvot huomioiden.

Matalien selänteiden rinteille sijoittuvat perinteiset rakennuspaikat sekä parhaat täydennysrakentamisen paikat.

Taajamien laajentamisessa parhaina rakentamisaikoina pidetyt rinnealueet on usein jo käytetty. Tällöin rakentamis-
vyöhykettä voidaan kasvattaa, mutta laaksojen alavimmat kohdat ja selänteiden korkeimmat kohdat olisi hyvä jättää viheralueiksi.

Reunavyöhykkeet

Reunavyöhykkeet sijaitsevat avoimen viljelysmaiseman (tai muun avoimen maisematilan) ja sitä rajaavan metsäalueen tai rakennetun alueen rajapinnassa. Reunavyöhykkeet rajaavat maisematilaa. Ne muodostavat taustan ja rajauksen avoimeen maisemaan avautuville näkymille. Varsinkin maisemassa, jolle ovat ominaisia pitkät tai laajat avoimet näkymät, reunavyöhykkeiden merkitys korostuu.

Viljelysmaiseman ympäröimien kylien ja taajamien laajentuessa reunavyöhykkeiden paikat muuttuvat. Reunavyöhykkeiden suunnittelu ja kehittäminen osana kaukomaisemaa on maiseman ominaispiirteiden ja arvojen säilymisen kannalta olennaisen tärkeää.

Suosituks

Muutokset viljelysmaisemaan rajautuvien rakennettujen alueiden, kuten kylien ja taajamien, reuna-alueilla muuttavat maisemakokonaisuutta. Reunavyöhykkeellä, missä viljelysmaisema muuttuu rakennetuksi alueeksi, on hyvä huomioida viljelysmaisemasta kohti kylää tai taajamaa sekä kylästä tai taajamasta viljelysmaisemaan avautuvat näkymät. Uusi rakentaminen on hyvä sopeuttaa materiaaleiltaan ja sijoittelultaan ympäröivään maisemaan. Reunavyöhykettä voi pehmentää kasvillisuudella.

Metsänhakuut avoimeen maisematilaan rajautuvalla metsäalueella muuttavat reunavyöhykkeitä. Maisemallisesti arvokkaat avoimet maisematilat on hyvä rajata hakkuualueista suojaavilla puustovyöhykkeillä. Esimerkiksi arvokkaaksi maisema-alueeksi määritellyn viljelysmaiseman ja sen vierellä toteutettavan avohakkuualueen väliin on suositeltavaa jättää alueita toisistaan erottava puustovyöhyke.

Maiseman solmukohdat ja maamerkit

Maiseman solmukohdat ja maamerkit jäsentävät maisemaa. Solmukohdassa maisemassa tapahtuu muutos. Maiseman solmukohtia voivat olla esimerkiksi selänteiden ja laaksojen risteys- tai leikkauskohdat ja päätteet sekä vesistöissä esimerkiksi salmipaikat. Usein maiseman solmukohta on muodostunut myös liikenteelliseksi solmukohdaksi tai maisemalliseksi kohokohdaksi.

Maamerkkejä voivat olla sekä luonnon muodostumat että ihmisen rakentamat rakennukset ja rakennelmat. Kalajoki-laaksossa maamerkkinä toimivat esimerkiksi kirkontornit, Rukalla vaarojen huiput ja Rokuanvaaralla palotorni. Maamerkit voivat olla myös tunnusmerkinomaisia, pieniä ja paikallisia. Tällaisia maamerkkejä voivat olla esimerkiksi kyläiteitä reunustavat kookkaat yksittäispuut, siirtolohkareet tai rakennusten kauniit yksityiskohdat.

Suosituks

Maiseman solmukohdat ja niiden ympäristöt ovat arkoja muutoksille. Ne olisi hyvä jättää mahdollisuuksien mukaan maisemaa muuttavien toimenpiteiden ulkopuolelle, tai toimenpiteet tulisi suunnitella erityisellä huolella. Toiminnalliset

solmukohdat, kuten kylissä keskipisteiksi hahmottuvat pääteiden risteysalueet, kestävät paremmin muutoksia kuin maisemallisiksi kohokohdiksi muodostuneet solmukohdat.

Maamerkeillä on yleensä myös suuri symbolinen merkitys. Niiden arvoa näkyvinä, ympäristöstään erottuvina merkkinä ei tulisi heikentää. Maamerkkien ympäristössä tapahtuvat muutokset vaikuttavat välillisesti myös maamerkkien arvoihin, vaikka muutokset eivät kohdistuisikaan suoraan maamerkeiksi hahmottuviin kohteisiin.

Rukalla Juhannuskallion pahta on maisemaa hallitseva maamerkki. (Kuva: Kaisa Mäkinie)

Muhoksella valtatie varressa sijaitseva vanha viljan kuivaamo erottuu maisemassa paikallisena maamerkkirakennuksena. (Kuva: Kaisa Mäkinie)

Rannat ja vesistöt

Kalajoen Hiekkasärkiltä avautuva laaja avoin merimaisema on olennainen osa alueen identiteettiä. (Kuva: Kaisa Mäkinen)

Vesistöt, joet, järvet ja meri, ovat aina merkittäviä maisemaelementtejä. Niiden kautta avautuu laajoja lähi- ja kaukonäkymiä. Vesistöt ja niiden maisemat havaitaan rantojen kautta.

Vesistöt ovat myös tärkeitä kulkureittejä. Ne vaikuttavat paikallisilmastoon leudontavasti ja tasaavat ilmasto-oloja.

Pohjois-Pohjanmaalla sekä joet, meri että järvet ovat tärkeitä vesistöjä, joiden varrelle ja rannoille sijoittuu runsaasti maisema-alueita. Maankohoamisrannikolla merenranta on pääosin matalaa ja ranta-alue alavaa. Myös jokivarsien laaksot ovat isolta osaltaan alavia ja herkästi tulvivia. Järviä sijaitsee sekä kumpuilevilla viljelysmasema-alueilla että jylhillä vaara-alueilla.

Suositukset

Kaikkien vesistöjen alavat ranta-alueet ovat hyvin herkkiä muutoksille. Uusi rakentaminen, tuulivoimalat tai hakkuuaukeat näkyvät maisemassa kauas.

Rantaan olisi hyvä jättää puustoa rakentamisen ja vesialueen väliin, jolloin muutos sopeutuu paremmin maisemaan. Pellon ja rannan väliselle reunavyöhykkeelle rakentamista olisi hyvä välttää, jotta maiseman avoimuus ja eheys säilyvät. Alavat vesistöjen rannat ovat myös tulvaherkkiä, ja siksi huonoja rakentamiskoja.

Mahdolliset teiltä avautuvat vesistönäkymät tulisi säilyttää ja niitä voi myös tuoda enemmän esiin.

3.3. Maiseman ominaispiirteet

Maiseman ominaispiirteet muodostuvat maiseman perustekijöiden välisistä suhteista.

Pienipiirteisyys – suuripiirteisyys

Suuripiirteinen maisema on maisematilaltaan avointa ja mittakaavaltaan suurta. Suuripiirteisessä maisemassa on yleensä pitkiä ja laajoja näkymiä. Pienipiirteinen maisema on usein maisematilaltaan sulkeutunutta, monimuotoista ja mittakaavaltaan pienimuotoista. Pienipiirteinen maisema on yleensä hyvin vaihtelevaa ja näkymät ovat pienialaisia.

Esimerkkialueista Kalajokilaakson viljelysmaisema on pääosin suuripiirteistä ja Rokuanvaara pienipiirteistä maisemaa. Kalajokilaakson maisemassa on myös pienipiirteisen maiseman piirteitä, kuten metsäsaarekkeitä. Rukan vaarajonon alueella on sekä suuri- että pienipiirteisiä osioita. Kaukomaisemassa Rukan vaarajono on hyvin suuripiirteinen, mutta maisema-alueen sisällä on pienipiirteisiä osioita, kuten Virkkulan kylä.

Suosituks

Suuripiirteinen maisema kestää suurempia muutoksia kuin pienipiirteinen. Pienipiirteisessä maisemassa muutosten vaikutukset ovat yleensä suppea-alaisia, kun taas suuripiirteisessä maisemassa vaikutukset ulottuvat laajalle alueelle. Pienipiirteinen maisema on erityisen herkkä muutoksille. Jo yksikin sopimaton elementti voi esimerkiksi sulkea tärkeitä näkymiä.

Maiseman ajallinen luonne, eheys ja yhtenäisyys

Maisema voi edustaa vahvasti yhtä aikakautta tai olla ajallisesti hyvin kerroksellinen. Hyviä esimerkkejä ajallisesti yhtenäisestä maisemasta ovat jälleenrakennuskauden asutustoiminnan tuloksena syntyneet asutustila-alueet, kuten Kärsämäen Miiluranta.

Suosituks

Ajallisesti kerroksellinen maisema kestää yleensä paremmin muutoksia kuin yhtenä aikakautena syntynyt ympäristö. Voimakkaasti yhtä aikakautta edustavassa maisemassa uusien kerrosten tuominen edellyttää erityistä varovaisuutta ja sovittamista ympäristöönsä.

Lähimaisema – kaukomaisema

Ihmisen kolmiulotteinen näkö ulottuu vain noin sadan metrin päähän, mihin perustuu jaottelu lähimaisemaan ja kaukomaisemaan. Lähimaiseman alueella, eli alle sadan metrin etäisyydellä, ihminen voi nähdä yksittäiset kohteet, erottaa niiden keskinäisen aseman, värit, muodot ja valonlähteet.

Rukatunturin huipulta avautuvat silmänkantamattomat näkymät. Tunturin rinnealueet erottuvat lähimaisemana. Kaukomaisema ulottuu horisonttiin saakka. (Kuva: Ari Näpänkangas)

Lähimaisema voi muodostaa suljetun tilan, mutta usein lähimaisemasta avautuu näkymiä kaukomaisemaan. Kaukomaisemassa yksittäiset kohteet sulautuvat osaksi kokonaisuutta tai ne nähdään kokonaisuuden osina.

Rokuanvaaran alue on lähes kokonaan lähimaisemia, kun taas Kalajokilaakson viljelysmaisemia ja Rukan vaarajonon maisemaa hallitsevat vaikuttavat kaukomaisemat. Myös näillä alueilla lähimaisemalla on suuri merkitys, kun tarkastellaan suppeampia osa-alueita.

Suosituks

Lähimaisemassa pienetkin muutokset voidaan kokea merkittävänä, kun taas kaukomaisemassa pienet muutokset yleensä sulautuvat ympäristöönsä. Kaukomaisemassa merkittävät muutokset ovat lähes poikkeuksetta merkittäviä myös lähimaisemassa.

Maisematila

Maisematilat muodostuvat maiseman perustekijöistä ja niiden välisistä suhteista. Maisematilat voivat olla selkeästi rajoittuvia tilakokonaisuuksia tai laajoja rajautumattomia avoimia alueita. Toisiinsa liittyvät maisematilat muodostavat tilasarjoja.

Maisematilan perustason muodostaa maanpinta tai vesipinta. Ylhäältä maisematilaa rajoittaa taivas, puiden oksisto tai jokin avorakenne. Maisematilaa rajaavat ja jakavat maastonmuodot, metsänreunat, rakennukset, rakennusryhmät ja rakennelmat sekä kasvillisuus, esimerkiksi puiden tai pensaiden muodostamat aidanteet ja kujanteet.

Rokuanvaaran alueella selkeärajaisia suljettuja maisematiloja muodostuu metsäisten rinteiden ympäröimien suppajärvien yhteyteen. Kalajokilaaksolle puolestaan ovat ominaisia laajat aukeat tilakokonaisuudet, joita rajaavat joen suuntaiset metsäiset selänteet ja joita pirstovat peltojen keskelle jäävät metsä- ja asuinsaarekkeet.

Suosituks

Muutokset alueelle tyypillisissä maisematiloissa voivat muuttaa merkittävästi maiseman luonnetta. Maisematiloja rajaavat elementit, kuten metsänreunat, selänteet, jyrkänteet tai saarekkeet, ovat merkityksellisiä tilan hahmottumisen kannalta.

Alueelle tyypilliset maisematilat ovat maiseman ominaispiirre, joka olisi hyvä pyrkiä säilyttämään myös mahdollisten muutosten keskellä.

Maiseman monimuotoisuus

Monimuotoinen maisema sisältää paljon erilaisia elementtejä, muotoja, näkymiä ja erilaisia maisematiloja. Monimuotoinen maisema on usein hyvin vaihteleva.

Monotoninen maisema sisältää vain vähän erilaisia elementtejä. Se voi maisemakokemuksena olla erittäin vaikuttava tai yksitotisen puuduttava.

Suosituks

Mitä monimuotoisempi maisema on, sitä helpommin muutokset sulautuvat osaksi maisemaa. Monimuotoisessa maisemassa yksityiskohtien runsaus on tärkeää, ja maiseman monipuolisuutta tulee vaalia.

Monotonisessa maisemassa muutokset muodostuvat helposti maisemalle vastakohtaisiksi. Arvokkaassa, vahvasti yhteen ominaisuuteen perustuvassa maisemassa muutokset on suunniteltava huolella. Parhaimmillaan muutos voi tuoda maisemaan sen arvoja tukevan yksityiskohdan.

Maiseman suuntautuneisuus ja muoto

Maiseman hallitsevin tekijä on sen muoto. Maaston muodot ja niiden rytmi muodostavat maiseman muodot, joita kasvillisuus korostaa. Kalajokilaakson laakeat viljelymaisemat, Rokuanvaaran tiheästi kumpuileva harjumuodostelma ja Rukan jylhät vaarajonon maisemat ovat muodoiltaan hyvin erilaiset.

Usein maisemassa on havaittavissa voimakas suuntautuneisuus. Suuntautuneisuus perustuu Pohjois-Pohjanmaalla pitkälti jääkauden muokkaamaan maastoon. Linjoja luovat esimerkiksi harjut, selänteet, vesistöt ja alavat alueet, mutta myös metsänreunat. Perinteisesti pellot, tiet ja asutus sijoittuvat maisemaan sen linjoja ja muotoja mukaillen.

Suositukses

Jos maiseman vallitsevat muodot ja suunnat häviävät, muuttuu sen luonne täysin. Maiseman muotojen ja suuntalinjojen säilyttäminen ja korostaminen on tärkeää huomioida maisemaan kohdistuvissa muutos- ja kehityssuunnitelmissa. Esimerkiksi rinteiden, vaarojen ja selänteiden metsänhoidollisissa toimissa maiseman muotojen ja suurien linjojen huomiointi auttaa sopeuttamaan muutoksen maisemaan. Erityisen tärkeää on sovittaa maa-ainesten otto maisemaan siten, että kaukomaisemaan ei synny näkyviä muutoksia ja maisemavauriota.

Pitkien näkymien säilyttäminen edesauttaa myös maiseman arvojen säilymistä.

4. Suosituksia arvokkaiden maisema-alueiden kehittämiseen

4.1. Kylien täydennysrakentaminen – perinteiset ja alueelle ominaiset rakennuspaikat

Maisema-alueen määrittäminen arvokkaaksi ei estä kylien täydennysrakentamista. Arvokkaalla maisema-alueella rakentamisessa tulisi kuitenkin ottaa huomioon alueen ominaispiirteet ja arvot. Maisemallisesti arvokkaissa kylissä täydennysrakentaminen on suositeltavaa tehdä siten, että hyödynnetään alueelle ominaisia luontevia ja perinteisiä rakennuspaikkoja.

Vanhat maaseutukylät ovat syntyneet viljavien peltoalueiden tuntumaan. Viljelyalueen läheisyyteen on syntynyt taloryhmä, jonka yhteyteen ovat luontaisesti sijoittuneet koulu, kauppa ja muut palvelut. Talot on rakennettu inhimilliselle vyöhykkeelle maiseman muotoja seuraillen. Näin kullekin alueelle on syntynyt maiseman muodoista ja elinkeinon harjoittamisesta johtuva omanlaisensa kylämuoto. Kylien muodot voidaan jakaa seuraaviin päätyyppeihin: jokitörmien nauhakylä, selänteen reunojen nauhakylä, kapealle harjanteelle sijoittuva kylä, kumpareille sijoittuva kylä ja vaaranlakikylä. Kylät ovat hyvin harvoin puhtaasti yhtä tyyppiä. Yleensä ne sisältävät eri periaatteilla sijoittuneita taloryhmiä. Usein joku näistä on kuitenkin kylän päämuoto.

Kaikissa kylätyypeissä asuinpaikat on perinteisesti valittu ympäristön parhailta paikoilta: metsän reunasta, kaltevan maan ja tasaisen maan taitekohdasta ja vähän tasamaata ylemmää. Alavia ja kosteita paikkoja on vältetty. Rakennuspaikan valintakriteerejä ovat olleet muun muassa tuulensuoja, suuntaus etelälounaaseen ja hyvät näköalat, hyvä kaivonpaikka ja kantava tienpohja. Nämä tekijät ovat edelleen hyviä asutuksen sijoittamisen kriteereitä.

Rakennusten maisemallisen sijainnin ohella merkittäviä tekijöitä, jotka vaikuttavat rakennusten sulautumiseen ympäröivään maisemaan, ovat rakennusten mittasuhteet, materiaalit ja värit sekä pihajärjestelyt ja eri toimintojen sijoittaminen. Uudet rakennukset, jotka noudattavat alueen perinteistä rakennusten ja toimintojen sijoittelua, mittakaavaa, väritystä ja materiaaalimaailmaa, sopeutuvat osaksi arvokasta maisemaa helpommin kuin ympäristöstään ominaispiirteiltään selvästi poikkeavat rakennukset. Ammattitaitoisesti suunnitellut, kauniisti maisemaan sijoittuvat, laadukkaasti rakennetut ja hyvin hoidetut rakennukset rikastuttavat maisemaa.

Ala-Temmeksen kylää Ketunmaantieltä länteen kuvattuna. (Kuva: Google 2014)

Jokitörmien nauhakylä

Pohjois-Pohjanmaalla jokilaaksojen viljelysalueet ovat yleensä kapeita, eikä tiiviitä kyliä ole päässyt syntymään. Etelä-Pohjanmaalla yleinen kylätyyppi, jokitörmien nauhakylä, on tiiviinä perusmuotona nähtävissä ainoastaan Kalajoen Pitkäsenkylällä. Yleisempi kylätyyppi on sellainen, jossa talot ovat harvakseltaan joen tai ojan varressa ja tie kulkee kauempana vesistöstä. Tieltä johtaa erillinen kuja jokaiseen taloon. Tällainen kylä on esimerkiksi Limingan Alatemmes.

Suositukset

Jokivarsien nauhakylä on avoimena erittäin arka muutoksille. Poikkeamat luonnollisesta rakennusten sijoittelusta ja rakennustavasta näkyvät häiriönä kauaksi. Erityisesti tie houkuttelee puoleensa asutusta sopimattomiin maastokohtiin. Maiseman kannalta asuinpaikat olisi hyvä sijoittaa helminauhana joen varrelle tai kauemmaksi selänteiden reunaan metsän ja pellon rajaan. Avoimille peltoalueille rakentamista tulisi välttää.

Esimerkkejä

Kalajoen Pitkäsenkylä, Limingan Alatemmes.

Ala-Temmeksellä kylärakenne noudattelee helminauhamaaisesti jokivartta. Avoimille peltoaukeille rakentamista tulisi välttää. (Ortokuva ja korkeuskäyrät: Maanmittauslaitos)

Nivalan Haapaperällä pääosa rakentamisesta sijoittuu tien varrelle, selänteen reunaan, metsän ja pellon rajalle. Kylällä on rakennusryhmiä myös puustoisissa saarekkeissa. Maisemallisesti olennaisia ovat lisäksi tieltä avautuvat laajat näkymät viljelysaukeille ja jokilaaksoon. (Kuva: Google 2013)

Haapaperällä asutus sijoittuu tien varrelle selänteen reunaan. Muutama rakennusryhmä sijoittuu myös metsäisiin saarekkeisiin. Laajat ja alavat viljelysaukeat ovat rakentamattomia. (Ortokuva ja korkeuskäyrät: Maanmittauslaitos)

Selänteen reunojen nauhakylä

Selänteen reunojen nauhakylässä jokiuomaa myötäilevä hedelmällinen maa on raivattu kokonaisuudessaan viljelyskäyttöön, ja laajat peltoaukeat sijoittuvat jokiuoman ja selänteen väliin. Peltoalueiden keskelle saattaa sijoittua kivikkoisia metsäsaarekkeita. Viljelysaukeita reunustavat metsäiset selänteet. Asuinpaikat sijoittuvat vaikeasti viljeltävään maastoon selänteen reunaan tai metsäsaarekkeisiin.

Suositukset

Selänteen reunojen nauhakylä on edullinen ajatellen kylän kehittymistä ja uudisrakentamista. Uudisrakentaminen sijoittuu luontevasti pellon ja metsän rajavyöhykkeelle selänteen reunaan, jolloin rakennukset sopeutuvat maisemaan olemassa olevaa puustoa säilyttämällä. Taustana oleva metsä sopeuttaa maisemaan isotkin maatalousrakennukset. Mikäli reunapaikat on jo varattu, voidaan rakentaminen sijoittaa metsän puolelle toiseen tai kolmanteen riviin. Joissakin tapauksissa lisärakentamista voidaan tehdä myös metsäsaarekkeiden suojiin.

Selänteen reunojen nauhakylissä uudisrakennuksia ei tulisi rakentaa pellon puolelle avoimeen maastoon. Mikäli esimerkiksi uusi tuotantorakennus joudutaan kaikesta huolimatta sijoittamaan pellolle, tulisi kiinnittää huomiota siihen, että tärkeät näkymät säilyvät. Rakennus olisi hyvä myös maisemoida puuistutuksin.

Selänteen reunojen nauhakylissä on tyypillisesti reunan rakennusrivistön takana kulkeva miellyttävä raitti. Kylän sisäisen viihtyvyyden kannalta olisi tärkeää säilyttää raitin pienipiirteinen linjaus.

Esimerkkejä

Ylivieskan Vähäkangas, Alavieskan Taluskylä, Nivalan Haapaperä, Sievin Järvikylä.

Pikkaralan kylä sijaitsee harjanteen päällä. Kylää ympäröivät peltoaukeat. (Kuva: Riitta Kosonen)

Harjanteelle sijoittuva kylä

Harjanteelle sijoittuva kylä on Pohjanmaan jokilaaksoissa verrattain yleinen. Harjanne voi olla joko jokilaaksoon pistävä selänteen nokka tai jokilaakson suuntainen loivaksi huuhtoutunut harju tai moreenimäki. Erotuksena selänteen reunan kylämuodosta näillä kylillä ei ole suojaavaa metsäselkäranskaa, vaan pihapiirien välillä oleva puusto muodostaa ainoan tuulensuojan. Harjanteen päällä kulkee yleensä kylänraitti, jonka molemmin puolin on taloja.

Suosituksset

Harjanteelle sijoittuvan kylän lisärakentaminen on maiseman kannalta haasteellista, sillä kylän kummallakin puolella avautuvat peltoaukeat ja kylä on usein jo valmiiksi tiiviisti rakennettu. Selänteen aikaansaaman taustan puuttuessa on kylä ”läpinäkyvä” ja rakentaminen maisemassa näkyvämpää kuin selänteen reunakylissä.

Pikkaralan kylässä asutus sijaitsee harjanteen laella kylää kiertävien teiden varrella. Kylää ympäröivät peltoaukeat. (Ortokuva ja korkeuskäyrät: Maanmittauslaitos)

Harjanteen muoto on yleensä hyvin loiva, ja se erottuu nimenomaan rakennusten ja niitä reunustavan puuston avulla. Täten rakentaminen alas pelloille hävittää helposti kokonaan tämän kylämuodon ominaisimmat piirteet ja hienouden. Uudisrakentaminen suositellaan sijoitettavaksi tiiviisti kylää halkovan raitin varteen tai, ellei muita rakennusmahdollisuuksia ole, kauemmaksi toiselle kumpareelle tai läheisen selänteen reunaan.

Esimerkkejä

Sievin Vanhakirkko, Rantsilan Mankila, Nivalan Ahde, Oulun Pikkarala.

Nivalan Ypyässä rakentaminen sijoittuu puustoisille kumpareille. (Kuva: Kirsti Reskalenko)

Nivalan Ypyässä rakentaminen sijoittuu useille pienille kumpareille, joita ympäröivät viljelykset. (Ortokuva ja korkeuskäyrät: Maanmittauslaitos)

Kumpareille sijoittuva kylä

Kumpareille sijoittuva kylä muodostuu useille pienille kumpareille sijoittuvista taloryhmistä. Kumpareiden väliin jää peltoaukeita. Kumpareet ovat kuin saaria peltoaukeilla.

Suositukset

Kumpareille sijoittuva kylä on erittäin haavoittuva. Yksikin talo kumpareiden välisissä laaksoissa rikkoo kyläkuvan, joka muodostuu kumpareiden väliin jäävien avoimien tilojen muodosta. Mikäli kumpareilla ei ole enää tilaa rakentaa, olisi tällaisessa kylässä haettava uusia rakennuspaikkoja kauempana olevilta kumpareilta tai selänteen reunasta.

Mikäli kuitenkin joudutaan rakentamaan pellolle, tulisi ainakin välttää alavimpia kohtia, jotka muutoinkin soveltuvat rakentamiseen huonosti. Uusi rakennus tai rakennusryhmä olisi hyvä maisemoida puuistutuksin kumpareen kaltaiseksi. Tärkeitä näkymiä ei tulisi rakentaa umpeen.

Esimerkkejä

Nivalan Ypyä.

Määttälänvaaran vaara-asutusta. (Kuva: Juhani Turpeinen)

Määttälänvaaran kylä on suhteellisen avoin. Rakentaminen sijoittuu vaaranrinteelle rakentamiseen soveliaille paikoille. (Ortokuva ja korkeuskäyrät: Maanmittauslaitos)

Vaaranlakikylä

Vaaranlakikylät sijoittuvat vaarojen tai suurten mäkien rinteille. Kylät ovat yleensä avoimia ja talojen paikat ovat valikoituneet maaston pienten muotojen perusteella kuiville kohdille.

Suosituks

Vaaranlakikylät sijaitsevat yleensä syrjäisillä alueilla, missä rakennuspaine on vähäinen. Siksi niiden ominaispiirteet ovat säilyneet hyvin. Vaikka kylät ovat melko avoimia, sopeuttaa maiseman suuripiirteisyys uudet rakennukset luonnolliseksi osaksi maisemaa. Alueilla on yleensä runsaasti sopivia rakennuspaikkoja. Talon paikat haetaan näillä alueilla maaston pienten muotojen perusteella kuiville kohdille, eikä yleisiä sijoittumisohjeita voida antaa. Vaarojen laki-alueet suositellaan kuitenkin jätettävän rakentamatta, sillä laelle sijoitetut uudisrakennukset muodostuvat helposti koko maisemaa hallitseviksi dominanteiksi.

Esimerkkejä

Kuusamon Määttälänvaara ja Säkkilä, Pyhäjärven Vuohomäki.

4.2. Taajamien kehittäminen

Moniin maaseudun viljelysmaisemia edustavista arvokkaista maisema-alueista sisältyy laajoja taajama-alueita. Valta-kunnallisesti arvokkaalla Limingan lakeuden kulttuurimaisema-alueella sijaitsevat Limingan, Lumijoen ja Tyrnävän taajamat ja Oulujokilaakson kulttuurimaisema-alueella Muhoksen taajama. Nivalan taajama on esimerkki maisema-alueen rajalle sijoittuvasta taajamasta. Arvokkaille maisema-alueille sijoittuu myös verrattain nuoria ja syntyvaltaan perinteisistä maaseudun taajamista poikkeavia, matkailuelinkeinon ympärille muodostuneita taajamia, kuten esimerkiksi Rukan matkailukeskus Kuusamossa.

Valtakunnallisesti tai maakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen status ei estä taajamien, kylien tai matkailukeskusten kehittämistä. Arvokkaiksi määritellyillä maisema-alueilla tavoitteena on, että taajamien suunnittelu ja kehittäminen tapahtuvat maisema-alueelle tyypilliset ominaispiirteet ja arvot huomioon ottavalla, niitä tukevalla ja vahvistavalla tavalla. Alueilla turvataan maisemalle tyypillisten erityispiirteiden ja arvojen säilyminen, eri elinkeinojen toimintaa ja alueiden kehittämismahdollisuuksia vaarantamatta. Alueiden kehittämisessä ja suunnittelussa on tärkeää kiinnittää huomiota myös niille ominaisen kulttuuriympäristön moniarvoisuuden ja ajallisen kerroksellisuuden säilyttämiseen. Jatkuva muutos, siitä johtuva kerroksellisuus sekä avoimuus monille tulkinnoille ovat maisemien olennaisia arvotekijöitä.

Maakuntakaava ei kumoa alueilla jo olevia lainvoimaisia asema- ja yleiskaavoja. Aluetta uudelleen kaavoitettaessa tai kokonaan uutta kaavaa laadittaessa on arvokkaiden maisema-alueiden arvot huomioitava. Olemassa olevasta ympäristöstä selvästi poikkeava rakentaminen voi olla ristiriidassa maisema-alueeseen liittyvien arvojen kanssa. Maisema-alueet otetaan huomioon myös rakentamista ja muuta ympäristöä muuttavaa toimintaa koskevassa lupaharkinnassa, missä yhteydessä ne voivat asettaa reunaehdoja maisemaa voimakkaasti muuttavalle toiminnalle.

Viljelysmaisemien ympäröimät taajamat

Viljelysmaisemien ympäröimät taajamat ovat olennainen ja erottamaton osa arvokasta, historiallisesti kerroksellista ja elinvoimaista maisemakokonaisuutta. Taajaman ja sen ympärille sijoittuvien viljelysalueiden vuorovaikutteinen suhde on olennainen osa kulttuurimaiseman historiaa. Kuntakeskukseksi on yleensä kehittynyt kullakin alueella laajimman viljelysalueen keskellä oleva kunnan voimakkain kylä. Kuntakeskuksen sijoittuminen maisemaan noudattaa alkuperältään siten yleensä jotakin kylätyyppiä tai niiden yhdistelmää. Nykyaikaiset kasvavat taajamat kertovat osaltaan myös alueiden elinvoimaisuudesta, joka on yksi maisema-alueiden arvottamisessa käytettävistä kriteereistä.

Suositukset

Taajamien suunnittelussa ja kehittämisessä tulisi turvata olemassa olevien erityispiirteiden ja arvojen säilyminen eri elinkeinojen toimintaa ja alueiden kehittämismahdollisuuksia vaarantamatta. Maisema-alueen sisään kokonaan sijoittuvat ja maisema-alueeseen rajautuvat taajamat ovat arvokkaan maisema-alueen kannalta lähes samassa asemassa. Muutokset taajamien reuna-alueilla ja korkomaailmassa muuttavat maisemakokonaisuutta. Taajamaa tuleekin tarkastella osana kaukomaisemaa, vaikka se sijoittuisi maisema-alueen ulkopuolelle.

Taajamien suunnittelussa tulisi kiinnittää huomiota erityisesti taajaman ja viljelysmaiseman väliseen reunavyöhykkeeseen. Reunavyöhykkeen suunnittelu ja kehittäminen osana kaukomaisemaa on oleellista maiseman arvon säilymisen kannalta. Taajaman ja viljelysmaiseman luonne poikkeavat yleensä toisistaan, minkä takia esimerkiksi rakennusten tai rakennelmien huolellinen sovittaminen maisemaan on tarpeen taajaman mahdollisesti laajentuessa tai supistuessa. Esimerkiksi laaja parkkipaikka tai tiivis omakotitalorivi ovat avoimen maiseman kannalta haasteellisia reunavyöhykkeitä. Oleellisempaa kuin tarkastella taajaman tai maisema-alueen tarkkaa reunaviivaa on tarkastella reunavyöhykkeen luonnetta suhteessa viljelysmaisemaan.

Taajamia kehitettäessä tulisi huomioida tärkeät näkymät taajamasta ympäröivään maisemaan ja ympäröivästä maisemasta taajamaan. Muuttuvatko taajaman luonne ja merkitys kaukomaisemassa? Häviääkö joku maiseman tärkeä peruselementti, kuten maisemallisesti tärkeä laaja peltoaukea, pysyvästi? Vaikuttaako näkymien poistuminen taajaman asu-

misviihtyisyyteen ja vetovoimaisuuteen? Myös maamerkkien, kuten kirkontornin tai tapulin, aseman mahdollista muuttamista tulisi tarkastella.

Vaikutukset

Taajamien laajenemisen vaikutukset maisemaan ovat lähes poikkeuksetta lopullisia ja merkittäviä. Mikäli vaikutukset pysyvät vähäisinä, on taajaman kehitys yleensä maiseman kannalta luontevaa.

Esimerkkejä maisema-alueen keskellä sijaitsevista taajamista

Liminka, Lumijoki, Tyrnävä, Muhos.

Esimerkkejä maisema-alueen rajalla sijaitsevista taajamista

Nivala.

Nivalan taajama osana kaukomaisemaa. (Kuva: Kaisa Mäkinieni)

Lumijoen taajamaa ympäröi Limingan lakeuden avoin ja alava viljelysmäisema. Kirkot ovat perinteisesti olleet maaseutumaisemia hallitsevia maamerkkirakennuksia. (Kuva: Kaisa Mäkinieni)

Rukan merkitys tunnettuna matkailu- ja laskettelukeskuksena näkyy myös maisemassa. Alueelle on rakennettu palveluita ja loma-asutusta. (Kuva: Riitta Kosonen)

Matkailun muodostamat taajamat

Matkailun ympärille muodostunut taajama poikkeaa usein voimakkaasti perinteisistä taajamista syntyvaltaltaan ja rakenteeltaan. Taajaman muodostumisen kannalta oleellista on ollut matkailijoita viehättävän maiseman ja toimintojen läheisyys. Matkailukohteen vetovoimaisuuden tukeminen ja lisääminen on yleensä taajaman kehittämisen kriteerinä. Asukasluvun kasvaessa myös paikallisille suunnatut palvelut ovat lisääntyneet ja näkyvät taajamakuvassa.

Suositukset

Matkailukohteena vetovoimainen ympäristö on usein hyvin herkkää muutoksille. Matkailutaajamissa tulisi turvata olemassa olevien erityispiirteiden ja arvojen säilyminen eri elinkeinojen toimintaa ja alueiden kehittämismahdollisuuksia vaarantamatta. Matkailutaajamia kehitettäessä olisi hyvä varmistaa, ettei vaaranneta tai heikennetä niitä alueelle ja maisemalle tyypillisiä ominaispiirteitä ja arvoja, jotka tekevät siitä suositun ja tunnetun matkailukohteen.

Matkailun muodostamien taajamien yhteydessä olisi hyvä kiinnittää erityistä huomiota taajaman ja arvokkaan maiseman väliseen rajavyöhykkeeseen. Rajavyöhykkeen suunnittelu ja kehittäminen osana kaukomaisemaa on oleellista maiseman arvojen säilymisen kannalta. Oleellisempaa kuin tarkastella taajaman tai maisema-alueen tarkkaa reunaviivaa on tarkastella vaihteluvuusvyöhykkeen luontevuutta suhteessa ympäröivään maisemaan.

Matkailutaajamia kehitettäessä olisi hyvä huomioida tärkeät näkymät taajamasta ympäröivään maisemaan ja ympäröivästä maisemasta taajamaan. Muuttuko taajaman luonne ja merkitys kaukomaisemassa? Häviääkö joku maiseman tärkeä peruselementti, kuten kohteen identiteetin kannalta tärkeä näkymä pysyvästi? Vaikuttaako näkymien poistuminen taajaman viihtyisyyteen ja vetovoimaisuuteen? Myös maamerkkien aseman mahdollista muuttumista olisi hyvä tarkastella.

Vaikutukset

Taajamien laajenemisen vaikutukset maisemaan ovat lähes poikkeuksetta lopullisia ja merkittäviä. Mikäli vaikutukset pysyvät vähäisinä, on taajaman kehitys yleensä maiseman kannalta luontevaa.

Esimerkkejä

Kuusamon Ruka, Kalajoen Hiekkasärkät.

4.3. Lomarakentaminen

Pohjois-Pohjanmaan alueella lomarakentaminen keskittyy pääasiassa vesistöjen rannoille sekä vaarojen rinteille. Rannoille lomarakentamista on sijoittunut jo 1800-luvun puolella, mutta rinteiden loma-asutus on yleistynyt etenkin hiihtokeskusten rakentamisen myötä. Suuri osa lomarakentamisesta sijaitsee maisemallisesti kauniiksi ja merkittäviksi koetuilla paikoilla.

Harkittaessa lomarakentamisen muuttamista pysyvään asuinkäyttöön on sen maisemavaikutukset hyvä huomioida etukäteen. Pysyvään asumiseen liittyy monesti toimintoja ja tarpeita, kuten varastoja ja autotalleja, jotka muuttavat alkuperäisen loma-asunnon maisemavaikutusta.

Rantarakentaminen

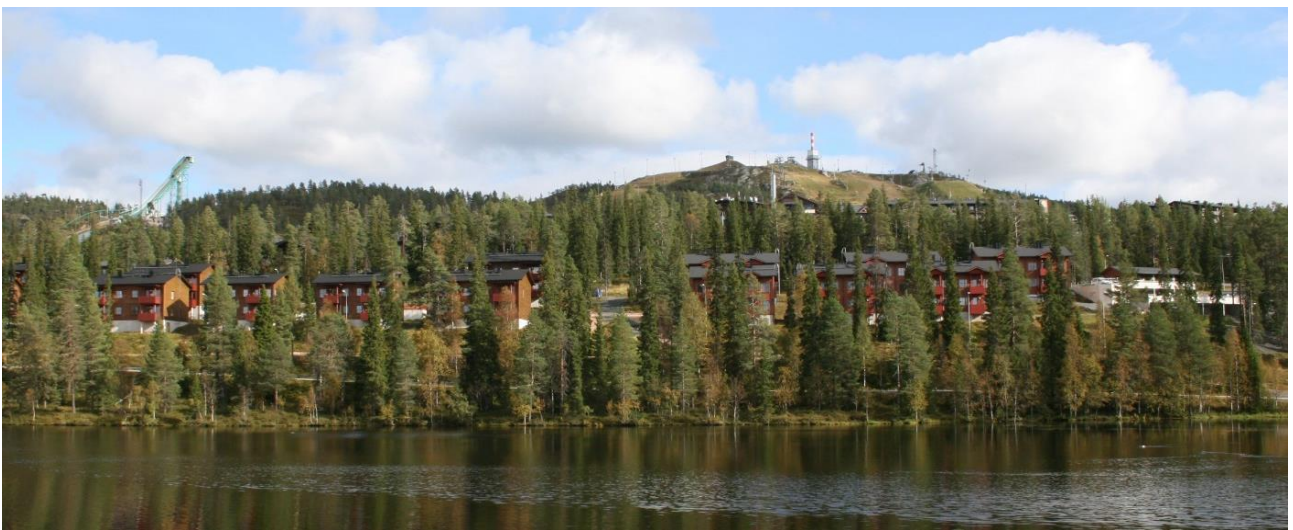
Rannat ovat se alue, jolta vesistöjen maisemat havaitaan. Ne myös muodostavat tärkeän rajaavan osan vesistömaisemien maisemakuvaan. Vesistöjen maisemat ovat yleensä kollektiivisesti kauniiksi ja arvokkaiksi miellettyjä, ja erityisesti yhteisöllisesti merkittävillä näkymillä ja maisemakuvilla on suuri identiteetti- ja symbolimerkitys.

Rannikon, saariston, sisävesien ja jokilaaksojen rantarakentamisen historialliset lähtökohdat poikkeavat merkittävästi toisistaan. Rakennusten maisemallisessa sijainnissa, rakentamisen tiiviydessä, rakennusten ryhmittelyssä ja rakentamistavassa on alueellisia ja paikallisia eroja. Paikallisen maiseman, asutusrakenteen ja rakentamistavan huomioiminen luovat tasapainoista ja vetovoimaista ympäristöä.

Rantarakentamisella tarkoitetaan tässä rannoille sijoittuvaa asutusta, sekä pysyvää asutusta että loma-asumista.

Suositukset

Rantamaisemassa herkkiä alueita ovat muun muassa avoimet pellot, pienet puuttomat saaret sekä niemissä tai korkealla kalliolla sijaitsevat, kauas näkyvät alueet. Maisemallisesti herkillä ranta-alueilla voi olla syytä rajoittaa rakentamisen määrää normaalia pienemmäksi tai ohjata sitä rakennustapaohjeilla. Maisemaan sopeutumista voidaan edistää myös jakamalla rakennusoikeus sopivalla tavalla eri rakennusten kesken ja sijoittamalla suuret rakennukset kauemmas ranta-viivasta kuin pienet rakennukset.

Rukan vaarajonon alueella rakentaminen on keskittynyt voimakkaasti Rukatunturin kupeeseen. Tällä alueella myös rantarakentaminen voi olla runsasta. Erämaisten rantojen luonne tulisi säilyttää ja välttää niille rakentamista. Alueella sijaitsee myös järviä, joiden rannalle sopii maisemaan sovitettuna jonkin verran rakentamista, kunhan vapaata rantaa jätetään riittävästi. (Kuva: Riitta Kosonen)

Rantoihin liittyvät pellot ovat usein arvokkaita kulttuurimaisema-alueita, joiden säilymistä avoimena suositellaan. Rakentaminen ohjataan yleensä peltoalueen reunoille ja metsäsaarekkeisiin. Alavilla, pehmeillä rannoilla ja jokien varsilla tulvan ja sortumien vaara aiheuttavat erityisiä vaatimuksia rakennusten sijoittamiselle ja korkeusasemalle. Nämä alueet eivät ole perinteisesti hyvinä pidettyjä rakennuspaikkoja.

Meri ja suuret järvet sietävät maisemansa puolesta rannoillaan enemmän asutusta kuin pienet järvet ja lammet. Erämaa-luonteisten pienten järvien rannat olisi hyvä pyrkiä säilyttämään rakentamattomina. Erämaajärvien rakentamattomilla maisemilla on erityistä virkistys- ja matkailuarvoa ja vetovoimaa. On hyvä huomata, että kallioisilla rannoilla ja saarissa vedenhankinta ja jätevesien käsittely voivat aiheuttaa vaikeuksia.

Uusi rakentaminen on hyvä sopeuttaa ympäröivään maisemaan. Yleensä ajatellaan, että pienet, rantapuuston takana sijaitsevat rakennukset luonnonmukaisine pihoineen sopeutuvat maisemaan paremmin kuin suuret rakennukset. Ammattitaitoisesti suunnitellut, kauniisti rakennetut ja hyvin hoidetut suuretkin rakennukset voivat kuitenkin myös rikastuttaa maisemaa ja luoda uutta kulttuuriympäristöä. Rakennusten sulautumista osaksi maisemaa edesauttavat tumma väriyty, luonnonmukaiset materiaalit, riittävä puusto ja pihojen luonnonmukainen käsittely. Etenkin rannan tuntumassa luonnonmukainen piha ja puustovyöhyke pehmentävät rakennuksen maisemavaikutusta.

Rannoilla lomarakentamisen muuttaminen pysyvään asuinkäyttöön voi tarkoittaa rakentamisen mittakaavan huomattavaa muutosta, joka vaikuttaa maisemakuvaan. Muutoksen ja sen aiheuttaman lisärakentamisen maisemavaikutukset olisi hyvä huomioida etukäteen.

Vaikutukset

Rantarakentamisen vaikutukset ovat yleensä pitkäaikaisia tai lopullisia. Rakentamistavasta ja ympäristöön sopeuttamisesta riippuen vaikutukset voivat olla vähäisiä tai hyvinkin merkittäviä. Suuren, aukean vesistön rannalla yksittäisenkin harkitsemattomasti toteutetun rakennuksen maisemavaikutukset voivat yltää laaja-alaisiksi. Rantarakentamisella voi olla myös välillisiä vaikutuksia maisemaan esimerkiksi vesistöjen rehevöitymisen tai pinta- tai pohjaveden kulkureittien muutoksien välityksellä. Rantarakentamisen tulisi olla harkittua ja maiseman ominaispiirteet huomioitavaa.

Kalajokilaaksossa rantarakentaminen sijoittuu perinteisesti jyrkille joentörmille, jotka kestävät hyvin perinteistä rakentamistapaa noudattelevaa rakentamista. Alavien peltoaukeiden ympäröimät alueet sen sijaan soveltuvat huonosti rakentamiseen paitsi maiseman, myös tulvavaaran ja perustamisolosuhteidensa puolesta. (Kuva: Anu Säilynoja)

Roku-anvaaran pienten järvien rannoille on keskittynyt runsaasti loma-asutusta. Karu kangasmetsä ja maiseman pieni mittakaava tekevät rannoista maisemallisesti herkkiä. Rakentaminen tulisi sovittaa erityisellä huolella maisemaan, ja suurimittakaavaista rakentamista olisi hyvä välttää. Rannan ja rakentamisen väliin olisi hyvä jättää suojaavaa puustoa. Myös rakentamatonta rantaviivaa olisi hyvä jättää riittävästi, jotta järvien luonne ei muutu harjuluonnosta keinotekoisen lammen ympärille tiivistä rakennetuksi mökkikyläksi. Rakentamisen yhteydessä on hyvä muistaa myös maaperän eroosioherkkyys. Rakentaminen ei saisi aiheuttaa herkälle harjumaastolle eroosiovaurioita. (Kuva: Riitta Kosonen)

Rinnerakentaminen

Rinnerakentamista edustavat muun muassa perinteiset vaaranlakikylät. Vaarojen rinteille, etenkin hiihtourheilukeskusten läheisyyteen, on kehittynyt myös laajoja lomarakentamisalueita, jotka poikkeavat perinteisestä rakentamistavasta esimerkiksi tiiviytensä, rakennustyyppiensä ja materiaaliensa suhteen. Esimerkkejä tällaisista alueista löytyy muun muassa Rukan ja Syöteen alueilta.

Suosituks

Rinteisiin sijoittuva lomarakentaminen suositellaan tehtäväksi tiiviissä ryppäissä, joiden laajuus ei saisi muodostua maisemassa hallitsevaksi. Loma-asutusalueet olisi hyvä sijoittaa maisemaan niin, että ne eivät hallitse erämaaluonteisina säilytettäviltä alueilta avautuvia näkymiä. Maisemallisesti hyvä esimerkki tiivistä rinnerakentamisesta on Itä-Rukan Saarua-aho.

Hyvä esimerkki rinnerakentamisesta on Rukan Saarua-aho. Alue on tiivis, materiaalit sulautuvat olevaan luontoon ja alue avautuu rakennettuun matkailukeskukseen päin. (Kuva: Riitta Kosonen)

Mikäli lomarakentaminen sijaitsee matkailukeskuksen lähetyillä ja se poikkeaa merkittävästi alueen vallitsevasta perinteisestä rakentamisesta, suositellaan se sijoitettavaksi tiiviisti matkailukeskuksen läheisyyteen. Etenkin suurimittakaavaisen ja intensiivisen lomarakentamisen on hyvä sijaita aivan keskuksen tuntumassa. Tällöin mahdollisimman suuri osa ympäröivästä maisemasta jää vapaaksi.

Mikäli lomarakentaminen sijaitsee erämaaluonteisella alueella, tulisi rinnerakentamisen olla riittävän väljää ja pienimit-takaavaista, jotta alueen maisemallinen luonne ei muutu.

Vaarojen lakialueet olisi hyvä jättää kaikkialla rakentamatta. Rinteisiin sijoittuvien rakennusten korkeimpien kohtien tulisi jäädä selvästi vaaran lakialueen alapuolelle.

Rakennusten sulautumista osaksi maisemaa edesauttavat tumma väritys, luonnonmukaiset materiaalit, riittävä puusto ja pihojen luonnonmukainen käsittely.

Vaikutukset

Rinnerakentamisen vaikutukset voivat rakennetun alueen laajuudesta riippuen olla merkittäviä tai vähäisiä. Vaikutukset ovat yleensä joko pitkäaikaisia tai lopullisia. Rinnerakentamisen vaikutus maisemaan voi olla hyvinkin laaja-alaista, mikäli rakennettu alue näkyy etäälle.

4.4. Maatalouden kehittyminen

Elinvoimainen maatalous on maaseudun kulttuurimaisemien perusta. Maaseudun kulttuurimaisemat ovat syntyneet ja kehittyneet pitkän ajan kuluessa elinvoimaisen maatalouden vaikutuksesta. Peltoaukeiden säilymisen turvaa aktiivinen viljely ja laidunnus. Tilakeskusten laajeneminen ja toiminnan vaatimien tuotantorakennusten rakentaminen on luon-taista elinvoimaiselle maataloudelle. Myös nykyaikaiset suurikokoiset tuotantorakennukset kuuluvat arvokkaaseen, kehittyvään ja muuttuvaan maaseudun kulttuurimaisemaan. Monet niistä, kuten korkeat kuivurit ja silot, erottuvat maisemassa maamerkkirakennuksina ja kertovat osaltaan alueen elinvoimaisuudesta. Arvokkaan maisema-alueen status ei ole este maaseutumaiseman tai maaseutuelinkeinojen kehittymiselle eikä vaikeuta nykyisten maatalouselinkeinojen harjoittamista.

Maatalouden toimia luonnon monimuotoisuuden ja maiseman ylläpitämiseksi sekä vesistöjen suojelemiseksi pientarei-den ja suojakaistojen avulla edistetään myös ympäristökorvausjärjestelmällä. Saman tukijärjestelmän puitteissa voi to-teuttaa myös vapaaehtoisia tilakohtaisia toimenpiteitä, kuten suojavyöhykkeitä tai monimuotoisuuspeltoja, tai solmia viisivuotisen ympäristösopimuksen kosteikkojen ja maiseman hoidosta esim. niittäen tai laiduntaen. Maatilat tai sopi-muksen solmineet yhdistykset voivat saada neuvontaa Neuvo 2020-järjestelmän puitteissa, josta lisätietoa saa mm. neu-vontajärjestöiltä.

Tyrnäväjokilaakson maatalouden päätuotantolinjat, perunan ja viljan viljely, näkyvät myös lakeuden maisemassa. Uudet tilakeskusten yhteyteen ra-kennetut tuotantorakennukset ovat luonteva osa maisemaa. (Kuva: Kaisa Mäkinie)

Tilakeskusten luontevat laajenemispaikat

Maatilat ovat merkittävä maisemanhoitajia. Viljelykierto ja mahdollinen laidunnus pitävät maiseman monipuolisena. Perinteisesti tilakeskukset ovat sijoittuneet viljeltyjen peltöjen läheisyyteen ympäröivien harjanteiden tai kumpujen rinteille. Tilakeskuksille on tyypillistä vaihteittainen laajeneminen. Nykyiset tuotantorakennukset ovat mittakaavaltaan huomattavasti suurempia kuin vaikkapa vielä 1980-luvulla tai 1990-luvun alussa.

Suositukset

Uudet tuotantorakennukset on luontevaa rakentaa vanhojen tilakeskusten yhteyteen tai puuston suojaan. Parhaita rakentamispaikkoja ovat jo vanhastaan sellaisina tunnetut kumpujen rinteet ja selänteiden reunat. Rakentamisessa olisi kuitenkin hyvä välttää korkeita ja näkyviä pengerryksiä, joten varsinkin kookkaiden rakennusten rakentaminen rinteeseen voi paikoin olla haasteellista. Rakennusten sijainnista ei voida antaa yleispätevää ohjetta, rakennusten sijoittuminen maisemaan ja maastonmuotoihin sopivalla tavalla on suunniteltava tapauskohtaisesti. Maiseman tärkeitä näkymälinjoja ei tulisi katkaista kookkailla rakennuksilla, vaan ne tulisi sijoittaa siten, että tärkeät näkymälinjat säilyvät.

Peltoaukeiden keskelle alaville paikoille rakentamista olisi hyvä pyrkiä välttämään. Mikäli tilakeskusta kuitenkin joudutaan laajentamaan peltoaukealle, on hyvä harkita maisemoinnin tarve. Puustoa istuttamalla voidaan luoda keinotekoinen metsäsaareke tai maisemaa rajaava reunavyöhyke, joka kiinnittää uudet rakennukset maisemaan.

Maatilakeskus on kokonaisuus, jonka täydennysrakentamisessa tulisi huomioida pääkatselusuunnat. Uusien rakennusten julkisivuissa kannattaa suosia alueelle tyypillisiä värejä ja materiaaleja siten, että tilakeskuksesta muodostuu kauko- maisemassa näkyvä tasapainoinen kokonaisuus. Hyvä suunnittelu on osa tilan imagoa: maatilalan pääjulkisivu muodostaa usein mielikuvan koko maatilasta.

Vaikutukset

Tilakeskusten laajenemisen maisemavaikutukset voivat olla joko vähäisiä tai merkittäviä niiden luontevuudesta riippuen. Yleensä vaikutukset ovat pitkäaikaisia. Tilakeskusten laajenemisella voi olla myös välillisiä vaikutuksia esimerkiksi uusien tai käytöstä poistuneiden peltoalojen käyttöönoton kautta.

Kalajoen Pitkäsenkylä on jokivarsien nauhakylä. Rakentaminen sijoittuu tiiviisti jokivarteen ja rakennusten takana avautuvat peltoaukeat. Tilakeskusten on luontevaa laajeta pellon suuntaan vanhan tilan yhteyteen. (Kuva: Kaisa Mäkinie)

Uudet maatalouden suuryksiköt

Maatalouden suuryksiköiden mittakaava voi lähestyä teollista mittakaavaa. Suojaetäisyyksien vuoksi niitä ei aina voida sijoittaa optimaalisille paikoille. Tällöin olisi hyvä harkita maisemointia. Jo muutama puu voi muuttaa vaikutelmaa kokonaisuudesta. (Kuva: Kaisa Mäkinen)

Uudet maatalouden suuryksiköt ovat mittakaavaltaan huomattavasti suurempia kuin vastaavat keskukset vielä kaksikymmentä vuotta sitten. Kokonaan uusia yksiköitä ei yleensä voida sijoittaa nykyisiin asutuskeskittymiin maatilojen suojaetäisyyksien vuoksi. Suuryksiköiksi ovat luettavissa myös esimerkiksi kasvihuoneet ja taimistot.

Suosituks

Uudet suuryksiköt olisi hyvä mahdollisuuksien mukaan sijoittaa alueelle ominaisia rakennuspaikkoja hyödyntäen viljeltyjen peltojen läheisyyteen ympäröivien harjanteiden tai kumpujen rinteille.

Suuryksiköiden sijoittelua tulisi tarkastella paitsi lähimaisemassa myös kaukomaiseman lähtökohdista ja pohtia, miten rakennus tulee näkymään maisemassa tai miten päin se kannattaa sijoittaa. Maiseman tärkeitä näkymälinjoja ei tulisi katkaista kookkailla rakennuksilla, vaan ne olisi hyvä sijoittaa siten, että tärkeät näkymälinjat säilyvät. Rakennuksen muodon, julkisivun ja värityksen olisi hyvä määräytyä mahdollisen olemassa olevan rakennuskannan tai alueelle tyypillisen rakentamistavan mukaan.

Peltoaukeiden keskelle alaville paikoille rakentamista tulisi pyrkiä välttämään. Mikäli tilakeskus kuitenkin joudutaan rakentamaan peltoaukealle, on hyvä harkita maisemoinnin tarve. Puustoa istuttamalla voidaan luoda keinotekoinen metsäsaareke tai pääkatseleusuunnista maisemaa rajaava reunavyöhyke, joka kiinnittää uudet rakennukset maisemaan.

Vaikutukset

Uusien suuryksiköiden maisemavaikutukset voivat olla vähäisiä tai merkittäviä niiden luontevuudesta riippuen. Yleensä vaikutukset ovat pitkäaikaisia. Uusilla maatalouden suuryksiköillä voi olla myös välillisiä vaikutuksia esimerkiksi uusien tai käytöstä poistuneiden peltoalojen käyttöönoton kautta.

Tuotanto- ja varastorakennukset

Lapinkankaalla Oulujokilaakson maisemassa maamerkiksi nousevat viljakuivuri ja siilot. Kuivuri on sopeutettu väreiltään ympäröivään perinteiseen rakennuskantaan. (Kuva: Riitta Kosonen)

Pohjoispohjalaisen maatilan pihapiiri on perinteisesti koostunut kokonaisuutta hallitsevan päärakennuksen lisäksi suuresta määrästä eri tarkoituksiin rakennettuja talousrakennuksia. Nykyään rakennusten määrä on vähentynyt ja koko moninkertaistunut, mihin on vaikuttanut muun muassa tuotannon ja konekannan kasvu. Maatilojen suuret tuotantorakennukset muodostuvat usein paikallisiksi maamerkeiksi.

Suosituksukset

Uudet tuotantorakennukset on luontevaa rakentaa vanhojen tilakeskusten yhteyteen tai puuston suojaan kumpujen rinteille tai selänteen reunalle. Parhaimmillaan uudet rakennukset täydentävät vanhaa pihapiiriä. Päärakennuksen asema pihapiirin tärkeimpänä rakennuksena tulisi säilyttää. Korkeat rakennukset voidaan suunnittelussa pyrkiä sijoittamaan siten, että niiden pystysuuntaiset hahmot visuaalisesti katkaisevat ja rytmittävät pitkien tuotantorakennusten muodostamia kokonaisuuksia.

Korkeat rakennukset, kuten siilot ja kuivurit, ovat tämän päivän maaseutumaiselle rakentamiselle tyypillisiä maamerkejä, mikä on hyvä muistaa niiden sijoittelussa. Niiden tulevaa sijaintia olisi hyvä tarkastella toiminnallisuuden ohella myös osana laajempaa maisemakokonaisuutta.

Uusien rakennusten julkisivuissa kannattaa suosia alueelle tyypillisiä värejä ja materiaaleja siten, että tilakeskuksesta muodostuu kaukomaisemassa näkyvä tasapainoinen kokonaisuus.

Peltoaukeiden keskelle alaville paikoille rakentamista olisi hyvä välttää. Mikäli rakennus kuitenkin joudutaan rakentamaan peltoaukealle, on hyvä harkita maisemoinnin tarve. Puustoa istuttamalla voidaan luoda keinotekoinen metsäsaareke, joka kiinnittää uudet rakennukset maisemaan.

Tuotantorakennuksia suunniteltaessa tulisi huomioida maaston topografia. Pinnanmuodot ovat tärkeitä maiseman ominaispiirteitä. Mikäli rakennuspaikkaa joudutaan merkittävästi korottamaan olemassa olevasta korkomaailmasta, tulisi kiinnittää huomiota siihen, että korotus sulautuu materiaaleiltaan ja muodoiltaan ympäröivään maisemaan. Maisemoinnissa voidaan käyttää apuna kasvillisuutta.

Vaikutukset

Maatalouden uusien tuotanto- ja varastorakennusten maisemavaikutukset voivat olla joko vähäisiä tai merkittäviä niiden luontevuudesta riippuen. Yleensä vaikutukset ovat pitkäaikaisia.

Maatilan pihapiiri sijaitsee viljelysaluetta rajaavan selänteen reuna-alueella metsän rajalla. Vaaleaksi maalattu vanha päärakennus erottuu maamerkkirakennuksena. Korkea siilo sulautuu tummaan taustametsään. (Kuva: Riitta Kosonen)

Väriykseltään samankaltaiset rakennukset erottuvat maisemassa yhtenäisenä rykelmänä. (Kuva: Kaisa Mäkinie)

Sivuelinkeinot

Maatiloilla on monesti sivuelinkeinoja, jotka vaativat omia tiloja. Tällaisia ovat esimerkiksi matkailu-, suoramyynti-, ja hyvinvointipalvelut, koneyrittäjäys ja tilojen vuokraaminen.

Suositukset

Sivuelinkeinoja varten rakennettavat tilat voivat joko täydentää olevaa tilakeskusta tai ne voivat muodostaa oman talouskeskuksensa. Olemassa olevien ja käyttämättömien rakennusten hyödyntäminen tässä tarkoituksessa on suositeltavaa.

Sivuelinkeinoja varten rakennettavia uusia rakennuksia koskevat samat suositukset kuin muitakin maatilan tuotantorakennuksia.

Mikäli sivuelinkeino kehittyy teolliseksi toiminnaksi, on rakennusten sijoitteluun ja maisemointiin hyvä kiinnittää erityistä huomiota. Tarvittaessa on hyvä tutkia myös vaihtoehtoisia sijoituspaikkoja. Suositeltavaa on käyttää perinteiseen maisemakuvaan kuuluvia harjakattoisia ja värimaailmaltaan alueen rakennustapaan sopeutuvia rakennusmuotoja. Perinteisestä poikkeavat rakennukset, kuten kaarihallit, sopeutuvat huonosti viljelysalueiden maisemakuvaan.

Käyttämättömät rakennukset

Vanhat rakennukset erottuvat kohokohtina maisemassa. (Kuva: Kaisa Mäkinieni)

Vanhoissa pihapiireissä on usein vanhoja, edelleen kunnossa olevia ja usein myös arvokkaita rakennuksia, jolle ei enää ole löytynyt tähän päivään sopivaa käyttötapaa.

Suosituks

Vanhat rakennukset tulisi mahdollisuuksien mukaan pyrkiä säilyttämään. Niiden säilymistä edistää parhaiten niiden säilyminen käytössä. Vanhat rakennukset ovat useimmiten paitsi itsessään arvokkaita, myös arvokkaita osana maisemakuva ja olennaisena osana pihapiiriä. Myös vaatimattomat, tavanomaiset rakennukset voivat olla olennainen ja tärkeä osa maisemaa, kyläkokonaisuutta tai pihapiiriä. Maisemakuvan kannalta arvokkaiden rakennusten purkamista tulisi välttää. Vaikka rakennukset olisivat väliaikaisesti tyhjillään, niiden säilymistä edistetään pitämällä ainakin niiden katot kunnossa.

Vaikutukset

Rakennusten purkamisten maisemavaikutukset ovat pysyviä. Vaikutusten merkittävyys on tapauskohtaista.

Viljely

Pellot ovat maaseudun kulttuurimaiseman tärkein elementti. Ne muodostavat maiseman avoimuuden ja kertovat maatalouden kehityksestä alueella. Maisemassa pellot mahdollistavat laajat näkymät. Muutokset maataloudessa ja sukupolven vaihdokset saattavat johtaa peltoalueiden laajenemiseen tai peltoaukeiden umpeenkasvuun. Viljelykasvien vaihtelevuus, laiduneläimet ja vuoden kiertäminen pelloilla monipuolistavat viljelyaukean maisemaa.

Suosituks

Arvokkailla maaseudun maisema-alueilla tärkeintä on viljelyn ja laiduntamisen jatkuminen. Nämä turvaavat arvokkaan maiseman säilymisen.

Uuden peltoalan raivaaminen kertoo viljelyelintekniikan elinvoimaisuudesta maisema-alueella. Peltojen raivaus ei ole viljelymaisemissa ongelma, mikäli raivaus ei ole niin laaja-alaista, että koko maiseman luonne muuttuu.

Peltojen umpeenkasvua ja metsitystä tapahtuu alueilla, joissa maanviljely taantuu. Laaja-alainen umpeenkasvu voi heikentää maiseman arvoja merkittävästi. Pienialaisenakin umpeenkasvu voi olla merkittävää maisemallisesti tärkeissä paikoissa, esimerkiksi maisemaan avautuvan pitkän näkymän tarkastelupaikan edessä.

Peltoaukeiden keskelle ei ole suositeltavaa rakentaa. Uusi rakentaminen tulisi sijoittua metsän reunaan harjujen ja kumpareiden rinteille. Nämä ovat yleensä myös rakennuspaikkoina suotuisampia kuin alavat pellot. Uusien rakennusten ja pihapiirien paikkojen suunnittelussa kannattaa tukeutua olemassa olevaan kylärakenteeseen ja hyödyntää alueelle ominaisia luontevia ja perinteisiä rakennuspaikkoja.

Laiduntaminen on paikoin vähentynyt mm. karjojen kasvun myötä. Laidunnus on kuitenkin suositeltavaa isoillakin tiloilla. Laiduneläimet myös luovat positiivista kuvaa maaseudusta.

Tilusjärjestelyiden avulla voidaan edistää peltoalueiden säilymistä kannattavan viljelyn piirissä. Järjestelyssä pieniä peltotililkuja yhdistellään laajemmiksi lohkoiksi. Peltojen kasvukuntoa ja vesitaloutta voidaan samalla parantaa, mikä vähentää niiden ympäristökuormitusta. Järjestelyn avulla pellot säilyvät paremmin ammattiviljelijöiden hoidossa, mikä edistää myös niiden pysymistä hyvässä kunnossa.

Vaikutukset

Uuden peltoalan raivaamisen maisemavaikutukset ovat yleensä vähäisiä viljelysmaisemissa. Peltojen umpeenkasvun tai metsityksen vaikutukset voivat olla merkittäviä, etenkin, mikäli kyse on laajasta alueesta. Sekä peltojen raivaaminen että umpeenkasvu ovat pitkäaikaisia maisemavaikutuksiltaan.

Maaseudun kulttuurimaiseman tärkein elementti eli pellot mahdollistavat laajat näkymät ympäröivään maisemaan. Erityisen hyvin tämä havainnollistuu Kalajokilaakson viljelymaisemassa. Pellot muodostavat maiseman avoimuuden ja kertovat maatalouden kehityksestä alueella. (Kuva: Kaisa Mäkinie)

Laiduntaminen ylläpitää ja parantaa luonnon monimuotoisuutta. Laiduntavat eläimet myös elävöittävät maaseutumaisemaa.. (Kuva: Kaisa Mäkinie)

4.5. Metsätalous

Normaalit metsänhoitotoimenpiteet ovat sallittuja arvokkailla maisema-alueilla. Rokualla harvennushakkuu ei vaikuta juurikaan talousmetsän maisemakuvaan. (Kuva: Riitta Kosonen)

Arvokkaan maisema-alueen status tai arvokkaita maisema-alueita koskevat maakuntakaavamääräykset eivät rajoita maa- ja metsätalouden harjoittamista. Arvokkailla maisema-alueilla on voimassa metsälaki. Maakuntakaavassa ei edellytetä maisematyölupaa valtakunnallisesti tai maakunnallisesti arvokkaalta maisema-alueelta. Maakuntakaavaa tarkemmassa kuntakaavoituksessa voidaan määritellä paikallisesti mahdollinen maisematyöluvan tarve.

Metsänhakkuu

Metsät muodostavat peltojen ohella toisen pohjoispohjalaisen maiseman perusosista. Metsät korostavat suurmaiseman linjoja ja muotoja. Pohjoispohjalaisessa viljelysmaisemassa metsät reunustavat avointa maisematilaa. Metsä voi olla myös maisemassa vallitseva elementti, näin on esimerkiksi Rokuanvaaran maisemassa.

Suosituks

Maakuntakaavassa arvokkaita maisema-alueita koskevat suunnittelumääräykset eivät rajoita metsänkayttöä. Metsätalouksmaaksi luettavilla alueilla – lukuun ottamatta maakuntakaavassa suojelualueiksi osoitettuja alueita – sovelletaan metsälakia. Jos hakkuun kohteella on metsän monimuotoisuuden säilyttämisen, maiseman tai metsän monikäytön kannalta erityistä merkitystä, hakkuu voidaan metsälain mukaan tehdä kohteen erityisluonteen edellyttämällä tavalla. Tämä tarkoittaa sitä, että metsänomistajalla on metsäsuunnitelmassaan mahdollisuus ottaa huomioon esimerkiksi arvokkaat maisema-alueet.

Metsät kestävät muutoksia avoimia alueita paremmin. Metsä myös kasvaa ajan myötä takaisin, mutta on hyvä muistaa, että maiseman palautuminen voi kestää yhden sukupolven eliniän.

Avoimet maisematilat on hyvä rajata hakkuualueista suojaavilla puustovyöhykkeillä. Esimerkiksi arvokkaaksi maisema-alueeksi määritellyn viljelysmaiseman ja sen vierellä toteutettavan avohakkuualueen väliin on suositeltavaa jättää alueita toisistaan erottava puustovyöhyke. Suojavyöhyke on suositeltavaa jättää myös esimerkiksi vesistöjen ja peltoaukeiden tai matkailullisesti merkittävien reittien yhteyteen.

Metsäalueilla toteutettavat muutokset, kuten hakkuut, tulisi sopeuttaa maisemaan ja maastonmuotoihin. Hakkuiden ja erityisesti päätehakkuiden yhteydessä tulisi kiinnittää huomiota hakkuukuvioiden rajaukseen. Suositeltavia ovat maaston muotoja mukailevat rajaukset. Pystysuuntaisia tai geometrisiä ”leikkaavia” hakkuukuviota olisi hyvä välttää. Harjujen ja vaarojen lakialueille ei suositella jätettäväksi yksittäisiä puita. Hakkuita suunniteltaessa myös maiseman mittakaava tulisi ottaa huomioon. Jos avohakkuu on alle 1/3 maisemasta, se sopii yleensä maiseman luontaiseen mittakaavaan.

Vaikutukset

Metsänhakkuut vaikuttavat lähes aina maisemakuvaan ja maisematilaan. Hakkuiden vaikutukset ovat pitkäaikaisia mutta yleensä palautuvia, ja ne voivat olla vähäisiä tai merkittäviä. Vaikutukset ovat yleensä pienipiirteisessä maisemassa paikallisia ja suuripiirteisissä maisemassa laaja-alaisia. Maastoltaan herkillä alueilla suuret avohakkuut ja laikutukset voivat aiheuttaa myös eroosiota, jolloin vaikutukset ovat huomattavia.

Metsän hakkuutapa vaikuttaa oleellisesti hakkuun maisemavaikutuksiin. Yläkuvassa rannan ja hakkuuaukean välille on jätetty suojapuuvyöhyke, jonka ansiosta maisemavaikutukset ovat verrattain vähäiset. Alakuvassa puolestaan maisemavaikutukset ovat huomattavasti suuremmat muun muassa hakkuualueen laajuuden ja äestyksen takia. Molemmat kuvat ovat Rokuanvaaran arvokkaalta maisema-alueelta. (Kuva: Riitta Kosonen)

Metsänhakkuu vaaramaisemissa

Vaarojen lakialueiden hahmottuminen yhtenäisenä on maiseman kannalta olennaista. (Kuva: Riitta Kosonen)

Metsät korostavat suurmaiseman linjoja ja muotoja. Vaarojen lakialueiden metsät näkyvät hyvin laajalle alueelle ympäröivässä maisemassa. Toisaalta laaksojen metsät saattavat olla tärkeä osa vaaralta aukeavaa maisemaa.

Suositukset

Vaara-alueilla vaaranlakien säilyttäminen metsäisenä on maiseman kannalta tärkeää. Lakialueiden siluetin säilyttämiseen voidaan vaikuttaa luontaisella uudistamisella, uudistamalla metsä vaiheittain tai käsittelemällä se väljennyshakkuuin. Vaarojen lakialueille ei suositella jätettäväksi yksittäisiä puita. Lakialueiden hakkuut on suositeltavaa tehdä niin, että alempana rinteellä säilyvän metsän latvusto peittää maisemassa laen.

Vaarojen lakialueilla metsän kasvu on hitaampaa kuin laaksoissa. Vaarojen rinteiden ja lakialueiden hakkuiden maisemavaikutukset ovat myös laaja-alaisempia kuin tasaisessa maastossa. Vaaramaisemissa rinteiden suunnassa pitkänomaiset, lomittaiset ja luonnollisen kaarevalinjaiset metsikkökuviot soveltuvat parhaiten maisemaan. Maaston ja luontaisten metsikkökuvioiden mukaan rajatusta leimikosta muodostuu epäsäännöllinen ja tällöin se sulautuu maiseman hyvin. Tilanrajoihin rajautuvaa hakkuualueen suoraviivaisuutta voidaan vähentää säästöpuuryhmillä tai metsäniemekkeellä.

Jos hakkuun kohteella on metsän monimuotoisuuden säilyttämisen, maiseman tai metsän monikäytön kannalta erityistä merkitystä, hakkuu suositellaan tehtäväksi kohteen erityisluonteen edellyttämällä tavalla.

Vaikutukset

Hakkuiden vaikutukset ovat vaaran lakialueilla yleensä laaja-alaisia, pitkäaikaisia mutta palautuvia, ja merkittäviä. Maastoltaan herkillä alueilla suuret avohakkuut ja laikutukset voivat aiheuttaa myös eroosiota, jolloin vaikutukset ovat huomattavia.

4.6. Uusiutuvan energian tuotanto

Uusiutuvan energian tuotannon lisääminen on tärkeää, ja uusia voimaloita rakennetaan jatkuvasti. Voimaloiden sijoittaminen valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaille maisema-alueille tai niiden läheisyyteen tulisi tehdä harkiten ja maiseman arvot huomioiden. Joissakin tapauksissa voimaloiden rakentaminen saattaa muuttaa maiseman ominaisluonnetta ja arvoja niin paljon, että voimaloiden rakentaminen arvokkaalle maisema-alueelle ei ole suositeltavaa.

Tuulivoima

Tuulivoiman käyttö ja rakentaminen lisääntyvät jatkuvasti. Voimaloiden ja tuulivoima-alueiden koot ovat kasvaneet voimakkaasti viime vuosina. Tällä hetkellä toteutettavien voimaloiden kokonaiskorkeus on tyypillisesti yli 200 m.

Pohjois-Pohjanmaalla on valtakunnallisesti merkittävä rooli tuulivoiman tuotantoalueena. Maakunnan alueella oli keväällä 2016 toiminnassa 174 voimalaa ja rakentamiskäynnissä 63 voimalaa. Nykyisen syöttötariffijärjestelmän puitteissa toteutuksessa on yhteensä noin 250 voimalaa. Pohjois-Pohjanmaan 1. vaihemaakuntakaavassa on osoitettu 64 seudullisesti merkittävään tuulivoimarakentamiseen (yli 10 voimalan kokonaisuuksia) soveltuvaa aluetta. Myös maakuntakaavassa osoitettujen alueiden ulkopuolelle sijoittuu runsaasti erityisesti pienempiä tuulivoima-alueita. Pohjois-Pohjanmaan liiton laatiman tuulivoimarakentamisen tilannekatsauksen mukaan (Pohjois-Pohjanmaan liitto 20.5.2016) maakunnan manneralueille on suunnitteilla yli tuhat tuulivoimalaa ja merialueelle noin 300 voimalaa.

Esimerkiksi Kalajokilaakson viljelysmaiseman läheisyyteen sijoittuu noin kymmenen suunnitteilla olevaa tuulivoima-alueita, joista yksi on jo rakentunut. Rukan vaarajonon päältä näkyy nykyään yksi noin 25 km päässä sijaitseva pienikokoinen tuulivoima-alue. Ympäristöön on suunnitteilla lisää tuulivoimaa. Rokuanvaaran maisema-alueen läheisyyteen suunnitellut tuulivoima-alueet eivät juuri näy maisema-alueelle.

Tuulivoimarakentamisen merkittävimmät vaikutukset kohdistuvat yleensä maisemaan. Tuulivoimarakentaminen ja siihen liittyvät sähkönsiirron ratkaisut näkyvät maisemassa ja vaikuttavat maisemarakenteeseen, maiseman luonteeseen ja laatuun. Vaikutukset ilmenevät yleensä maisemakuvan muutoksina. Maisema on kuitenkin muutakin kuin visuaalinen maisemakuva. Tuulivoiman vaikutuksia selvitettyä ja tuulivoima-alueita suunniteltaessa on tärkeää kiinnittää huomiota maiseman historiaan, toiminnalliseen luonteeseen sekä esteettisiin ja kulttuurisiin arvoihin. Tuulivoiman maisemavaikutusten merkittävyys on sidoksissa tuulivoimaloiden näkyvyyteen sekä maiseman ominaisuuksiin ja sen sietokykyyn.

Maisema-alueet asettavat rajoituksia tuulivoimarakentamiselle. Tuulivoimarakentamisen suunnittelun periaatteiden mukaan tuulivoimarakentamiselle soveltumattomia alueita ovat muun muassa valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet.

Kalajoella tuulivoimaloita on rakennettu runsaasti. Voimalat reunustavat avautuvaa maisemaa. Yksittäisen voimalan merkitys maisemassa ei ole enää merkittävä, vaan olennaiseksi muodostuu voimaloiden muodostama kokonaisuus. (Kuva: Tuomas Kallio)

Pienialainen tuulipuisto Oulunsalon lauttarannassa. Voimalat ovat uusimpiin tuulivoimaloihin verrattuna pieniä, mutta suhteessa ympäristöönsä ne hahmottuvat kuitenkin, varsinkin läheltä tarkasteltuina, suurina. Yksittäiset tuulivoimalat muodostuvat helposti merkittäviksi maamerkeiksi maisemassa. (Kuva: Riitta Kosonen)

Suosituksukset

Ympäristöministeriön julkaiseman suunnitteluoppaan mukaan valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet katsotaan pääsääntöisesti tuulivoimarakentamiselle soveltumattomiksi. Maiseman ominaispiirteet kuitenkin vaikuttavat tuulivoiman maisemavaikutuksiin enemmän kuin maiseman arvoluokka. Esimerkiksi Lakeuden alueen alavassa ja avoimessa maisemassa tuulivoimalat näkyvät laajalle ja kauas. Kumpuilevilla ja metsäisillä alueilla taas puusto peittää näkymiä voimala-alueille.

Tuulivoimaloita voidaan rakentaa arvokkaan maisema-alueen lähetyville, mutta voimalat eivät saisi muodostua maisemaa kokonaisvaltaisesti hallitseviksi elementeiksi. Tuulivoimaloiden hallitsevuus maisemassa on tutkittava tapauskohtaisesti. Suunnittelussa on tärkeää huomioida maisema-alueelle mahdollisesti näkyvien useiden voimala-alueiden ja niiden sähkön siirtoon liittyvien verkostojen yhteisvaikutus. Lisäksi on hyvä huomioida myös voimaloiden tarvitseman tieverkoston vaikutukset maisemaan. Maisemavaikutusten arvioinnissa tulisi ottaa huomioon myös tuulivoimaloiden lentoestevalojen yöaikaista maisemaa muuttavat vaikutukset.

Tuulivoimalat näkyvät maisemassa useimmiten varsin laajalla alueella. Maisema-alueen tärkeät näkymät tulisi jättää tuulivoimavapaiksi myös maisema-alueen ulkopuolella. Maisema-alueelta näkyvien, alueen ulkopuolisten ja kaukomaisemassa tärkeiden korkeimpien vaarojen tai selänteiden lakialueet olisi hyvä jättää tuulivoimalavapaiksi alueiksi.

Pellon ja tien reunojen metsävyöhykkeet kannattaa säilyttää yhtenäisinä, jolloin ei avata suoria näkymiä tuulivoimala-alueille. Tämä vähentää tuulivoimaloiden maisemavaikutusta.

Vaikutukset

Tuulivoimaloiden maisemavaikutukset ulottuvat laajalle alueelle ja ne ovat pitkäaikaisia. Tuulivoimaloista voi aiheutua välillisiä vaikutuksia laajoillekin alueille muun muassa voimansiirtolinjojen rakentamisen seurauksena. Vaikutusten merkittävyys on tapauskohtaista: huonosti sijoitetun yksittäisen tuulivoimalan aiheuttama maisemavaikutus voi sijainnista riippuen olla merkittävämpi kuin huolellisesti suunnitellun suuremman voimala-alueen.

Aurinkoenergia

Aurinkopaneeleissa, -keräimissä ja -järjestelmissä käytettävä teknologia on kehittynyt siihen pisteeseen, että suurienkin aurinkovoimaloiden rakentaminen alkaa Suomessa olla kannattavaa. Helsinkiin on vuonna 2016 valmistunut 3000 paneelin kokoinen aurinkovoimala. Suunnitteilla on ollut myös 20 hehtaarin laajuinen aurinkovoimapelto.

Suositukset

Laajat aurinkovoimala-alueet muuttavat maisemaa. Suurten voimala-alueiden sijoittamista avoimeen maastoon valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaille maisema-alueille tulisi välttää. Mikäli voimala päätetään sijoittaa arvokkaalle maisema-alueelle, tulisi se suunnitella niin, ettei siitä tule maisemaa hallitsevaa elementtiä.

Arvokkailla maisema-alueilla aurinkopaneelit ja -keräimet on suositeltavaa kiinnittää rakenteisiin, esimerkiksi katoille tai seinäpintoihin. Aurinkoenergian käyttömahdollisuus kannattaa ottaa huomioon jo rakennusten ja rakenteiden suunnitteluvaiheessa. Suurten tuotantorakennusten aurinkoenergian käytön kannalta oikeisiin suuntiin suunnatut katot soveltuvat hyvin aurinkopaneelien sijoittamiseen. Musta paneeli mustalla katolla sulautuu hyvin maisemaan. Rakennusten suunnan valinta maiseman ominaispiirteet ja energiantuotannolle otollinen ilmansuunta huomioiden vähentävät lisärakenteiden tarvetta, jos olevia rakenteita myöhemmin päätetään hyödyntää aurinkoenergian tuotannossa.

Vaikutukset

Aurinkovoimaloiden maisemavaikutukset ovat merkittäviä ja pitkäaikaisia. Rakenteisiin, kuten rakennusten katoille lappeen suuntaan, sijoitettujen voimaloiden maisemavaikutukset ovat yleensä vähäisiä.

Biovoimalat

Pienet hake- ja biokaasuvoimalat maatilojen yhteydessä ovat yleistyneet. Myös suuria biovoimaloita rakennetaan enenevässä määrin.

Suositukset

Hake- ja biokaasuvoimalat maatilojen yhteydessä sopeutuvat hyvin maatilojen rakennuskantaan, kun ne on suunniteltu paikallinen maisema ja rakennusperinne huomioiden.

Suurten biovoimaloiden sijoittamista näkyville paikoille valtakunnallisesti tai maakunnallisesti arvokkaille maisema-alueille olisi hyvä välttää. Mikäli teollisen kokoluokan biovoimala kuitenkin halutaan sijoittaa alueelle, tulisi tutkia useita sijoitusvaihtoehtoja ja maisemoinnin vaikutusta mahdolliseen sijaintiin.

Vaikutukset

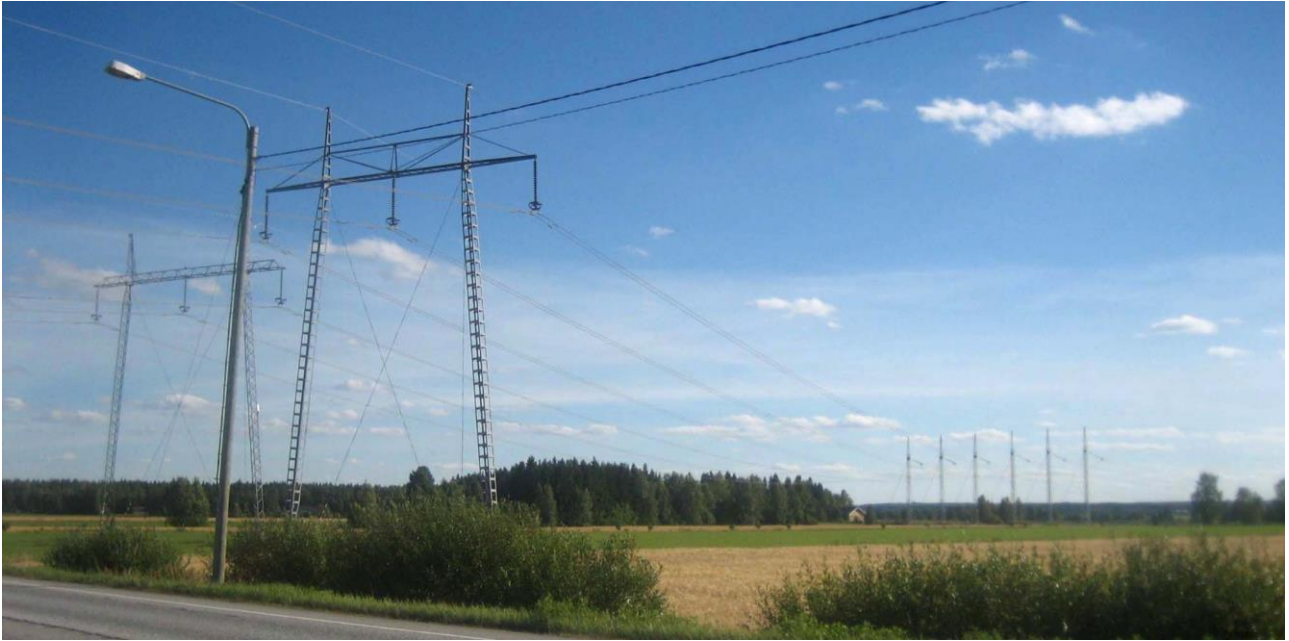
Biovoimaloiden maisemavaikutukset voivat tapauksesta riippuen olla merkittäviä tai vähäisiä. Vaikutukset ovat yleensä pitkäkestoisia.

Voimansiirtolinjat

Sekä tuulivoima, aurinkoenergia että muut energian tuottamismuodot tarvitsevat voimansiirtolinjoja sähkön siirtämiseksi kuluttajalle. Voimansiirtoverkko on yksi yhteiskunnan tärkeimpiä infrastruktuureja.

Suositukset

Voimajohtojen maisemavaikutuksia voidaan pyrkiä lieventämään ottamalla johtoreittien suunnittelussa huomioon esimerkiksi maastonmuodot, tärkeät katselusuunnat ja arvokohteet. Lähtökohtaisesti johtoreittien suunnittelussa tulisi välttää esimerkiksi eheidän maisemakokonaisuuksien pirstoutumista, korkeimpien maastonkohtien ylityksiä ja vaikutuksia arvokohteisiin. Ilmajohdon korvaamista maakaapelilla olisi hyvä harkita kohteissa, joissa ilmajohdon näkyminen ei ole toivottua.

Suurjännitelinjoja Nivalassa Kalajokilaakson arvokkaassa viljelymaisemassa. (Kuva: Kaisa Mäkinie)

Tuulivoimaloita, voimalinjoja ja (huolto)teitä rakennettaessa on hyvä tutkia hankkeita kokonaisuuksina ja useamman hankkeen yhteisvaikutuksia, jotta päästään maiseman sekä kustannusten kannalta edullisimpaan ratkaisuun. Olemassa olevia rakenteita ja aukkoja kannattaa mahdollisuuksien mukaan hyödyntää sekä sijoittaa samaan aukkoon useita toimintoja. Esimerkiksi pellon reunavyöhyke kannattaa kuitenkin säästää yhtenäisenä kaukomaisemassa, jolloin ei avata suoria näkymiä tuulivoima-alueille.

Vaikutukset

Voimansiirtolinjojen maisemavaikutukset ovat yleensä merkittäviä ja pitkäkestoisia.

4.7. Maa-ainesten otto ja kaivostoiminta

Maa-ainesten otto ja kaivostoiminta muokkaavat maisemaa merkittävästi ja pysyvästi. Arvokkaalla maisema-alueella tai sen läheisyydessä saattaa sijaita potentiaalisia kaivos- tai maanottoalueita. Kaivostoiminta ja maa-ainesten otto muokkaavat maisemaa yleensä merkittävästi ja lopullisesti. Toimintojen sijoittaminen arvokkaalle maisema-alueelle tai sen välittömään läheisyyteen vaatii erityisen tarkkaa suunnittelua.

Kaivokset

Kaivokset ovat suuria maiseman muokkaajia. Kaivostoiminnalle otollisia alueita sijaitsee Pohjois-Pohjanmaalla muutamilla arvokkailla maisema-alueilla tai niiden läheisyydessä. Malminetsintää ja kaivostoimintaa ohjaa kaivoslaki, mutta kaivoslain säännökset eivät sivuuta muuta lainsäädäntöä, esimerkiksi ympäristö- ja luonnonsuojelulakia.

Suositukset

Kaivostoiminnan sijoittaminen valtakunnallisesti tai maakunnallisesti arvokkaalle maisema-alueelle tai sen välittömään läheisyyteen vaatii erityisen tarkkaa suunnittelua maisemahaittojen minimoimiseksi. Maisemassa laajalla alalla näkyvän kaivostoiminnan sijoittaminen valtakunnallisesti tai maakunnallisesti arvokkaalle maisema-alueelle ei ole suositeltavaa. Arvokkaan maisema-alueen status ei ole lähtökohtaisesti este malmin etsinnälle ja kaivostoiminnalle, mikäli muut kaivostoiminnan harjoittamisen edellytykset täyttyvät. Kaivostoiminnan edellytykset ja maisemavaikutukset arvioidaan tapauskohtaisesti.

Maisema-alueelle tai sen läheisyyteen sijoittuvan kaivannon jälkikäytön suunnitteluun ja maisemointiin tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Vaikutukset

Kaivostoiminnan maisemavaikutukset ovat merkittäviä ja lopullisia.

Kaivokset ovat keskenään hyvin erilaisia ja erikokoisia, joten myös niiden vaikutukset maisemaan poikkeavat toisistaan. Pienet kaivokset eivät juuri nouse metsänrajan yläpuolelle. Suuret kaivokset taas voivat olla jopa kymmenien kilometrien laajuisia, ja läjitykset nousevat yli sadan metrin korkeuteen. Kaivoksissa keskeistä on toiminnan aikainen ja sen jälkeinen maisemointi.

Maa-ainesten otto

Hiekkaa, soraa ja muita maa-aineksia tarvitaan jatkuvasti kaikkialla maakunnassa muun muassa rakentamiseen. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventointia käytetään maa-ainesten oton lupaharkinnassa selvityksenä alueen maisema-arvoista. Maa-aineslain mukaisessa lupaharkinnassa maisema-arvot voivat olla luvan myöntämisen este tai peruste lupamääräysten antamiselle. Lupamääräyksillä voidaan tarvittaessa rajoittaa maa-ainesten ottohankkeesta maisemalle aiheutuvia haittoja.

Suositukset

Maa-aineksen oton sijoittaminen valtakunnallisesti tai maakunnallisesti arvokkaalle maisema-alueelle tai sen välittömään läheisyyteen vaatii erityisen tarkkaa suunnittelua maisemahaittojen minimoimiseksi. Laaja-alainen maa-ainesten otto ei ole suositeltavaa valtakunnallisesti tai maakunnallisesti arvokkaalla maisema-alueella.

Maisema-alueelle tai sen läheisyyteen sijoittuvan kaivannon jälkikäytön suunnitteluun ja maisemointiin tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Vaikutukset

Maanoton maisemavaikutukset ovat merkittäviä ja lopullisia.

Maa-ainesten ottoa Syötteen vaaramaisemassa. (Kuva: Kaisa Mäkinie)

4.8. Tielinjaukset

Tiet ovat parhaimmillaan näyteikkunoita ympäröivään maisemaan. Syötteen maisematieltä avautuu näkymiä vaaramaisemaan. (Kuva: Kaisa Mäkinen)

Uusia tieyhteyksiä tarvitaan aika ajoin. Suuret tielinjaukset määritellään maakuntakaavassa, mutta pieniä metsäautoteitä ja vastaavia rakennetaan tarpeen mukaan paikallisesti.

Tielinjaukset ovat usein vanhimpia kulttuurimaisemassa edelleen olemassa olevia kerroksia. Nykyiset tiet on monin paikoin rakennettu vanhojen, alun perin jo 1700- ja 1800-luvuilla tehtyjen tielinjausten pohjalta. Tieympäristön ominaispiirteet ovat aikojen kuluessa muuttuneet, teitä on kunnossapito- ja parannustöiden yhteydessä oikaistu, levennetty, tasattu ja korotettu. Teitä tullaan jatkossakin kehittämään mm. toiminnallisuuden ja liikenneturvallisuuden edellyttämällä tavalla.

Sijainti arvokkaaksi määritellyllä maisema-alueella ei ole este teiden rakentamiselle tai teiden ja tieympäristöjen parantamiselle ja kehittämiselle. Arvokkailla maisema-alueilla tavoitteena on, että suunnittelu ja kehittäminen tapahtuu maisemalle tyypilliset ominaispiirteet ja arvot huomioon ottavalla, niitä tukevalla ja vahvistavalla tavalla.

Tiet muuttavat maisemaa. Toisaalta tiet mahdollistavat maisemassa liikkumisen ja maiseman kokemisen. Huonoimmillaan tiet voivat olla maisemavaurioita, mutta maisemaan sovitettuina ne avaavat maisemaa kulkijoille.

Suosituksia

Suuret tiet ja risteysalueet saattavat muuttaa maisemaa merkittävästi. Arvokasta maisema-aluetta halkovat suuret tielinjaukset on suunniteltava huolella maiseman ominaispiirteet huomioiden. Maiseman tärkeimmät kohdat olisi hyvä säilyttää tielinjauksen ulkopuolella. Taitavalla tiesuunnittelulla niitä on mahdollista hyödyntää kohokohtina tiemaisemassa.

Tiet toimivat näyteikkunoina maisemaan. Teitä suunniteltaessa tulisi kiinnittää huomioita tieltä avautuviin näkymiin. Tieltä näkyvä kauniiksi mielletty maisema toimii vetovoimatekijänä ja nostaa alueen houkuttelevuutta sekä ohikulkijoille että paikallisille asukkailla.

Tielinjauksia suunniteltaessa on huomioitava maaston topografia. Pinnanmuodot ovat tärkeitä maiseman ominaispiirteitä. Olemassa olevasta korkomaailmasta selvästi poikkeavat täytöt tai leikkaukset heikentävät maiseman arvoa. Mikäli huomattavia täyttöjä ja leikkauksia ei voida välttää, tulisi kiinnittää huomiota siihen, että ne sulautuvat materiaaleiltaan ja muodoiltaan ympäröivään maisemaan.

Vesistöjen yli johtavat sillat hahmottuvat tiemaisemassa kohokohtina. (Kuva: Kaisa Mäkinieni)

Vaikutukset

Suurten teiden maisemavaikutukset ovat yleensä merkittäviä ja lopullisia. Pienten teiden maisemavaikutukset jäävät yleensä paikallisiksi. Niitä voidaan sijoittaa maisema-alueelle maiseman ominaispiirteet huomioiden. Pienten metsäautoteiden maisemavaikutukset ovat yleensä paikallisia ja vähäisiä. Uuden tien rakentaminen aiheuttaa aina muutoksia äänimaisemassa.

4.9. Virkistyskäyttö

Arvokkaat maisema-alueet ovat myös virkistysarvoltaan merkittäviä. Virkistyskäyttö alueilla on suositeltavaa.

Suositukset

Luontoarvoiltaan herkillä alueilla virkistyskäyttöä on usein tarpeen ohjata. Virkistyskäytön ohjaamisen tarvetta on esimerkiksi Rokualla, jossa maisemaan oleellisesti kuuluva harjua peittävä pintakasvillisuus on erittäin hitaasti uusiutuva.

Polkurakenteita Rokualta. Rakenteet on sovitettu maisemaan. Kulkuteiden rakentaminen suojaa herkkää maastoa kulumiselta. (Kuva: Markku Kivelä)

Virkistyskäyttö kuluttaa pintakasvillisuutta. Rokuanvaaralle tyypillinen jäkälikkö uusiutuu hyvin hitaasti. (Kuva: Helena Vikstedt)

Suunnittelussa on tärkeää huomioida maiseman ominaispiirteet, maisemalliset kohokohdat ja maisemalle ominaiset näkymät. Rakennukset ja rakenteet tulisi suunnitella maiseman ehdoilla ja maisemaan sovittaen.

Vaikutukset

Tavanomaisen virkistyskäytön maisemavaikutukset ovat yleensä paikallisia ja vähäisiä. Vaikutukset voivat olla lyhyt- tai pitkäaikaisia. Virkistyskäytön maisemavaikutukset voivat nousta myös merkittäviksi, näin on esimerkiksi matkailukeskusten yhteydessä.

4.10. Suot

Pohjois-Pohjanmaan suoluonto on monimuotoinen ja runsas. Puolet maakunnan maa-alasta on suota ja turvemaata. Maisemallisesti leimallisimpia ovat aapasuot. Pohjois-Pohjanmaan alkuperäisestä suoalasta yli 60 % on muuttunut maisemallisesti ojitusten ja muun maankäytön seurauksena. Tämä korostaa laajimpien luonnontilaisten soiden maisemiarvoa, erityisesti Oulujoen eteläpuolella, missä muutosaste on suurin.

Maakuntakaavassa esitetyt arvokkaat suomalaisemat ovat laajoja luonnontilaisia suokokonaisuuksia, joissa on näyttäviä aapasoita ja myös edustavia keidassuo-osia. Arvokkaat suomalaisemat sisältävät lukuisia nevojen, rämeiden ja korprien tyyppejä. Lisäksi niihin liittyy näyttäviä suosaarekkeitä ja pienvesiä. Suuren koon ja vaikeakulkuisuuden takia ne ovat erämaaluonteisia, ja tieverkosta etäällä olevat alueet tarjoavat luonnonhiljaisuutta. Toisaalta heikko saavutettavuus rajoittaa osin alueiden virkistyskäyttöä. Perinteisten soiden käyttömuotojen jälkiä on vielä paikoin näkyvillä. Osaan on tehty retkeilypalvelujen rakenteita, kuten pitkospuita ja laavuja. Vuodenaikojen maisemallinen vaihtelu on suoympäristössä erityisen voimakasta.

Arvokkaat suomalaisemat ovat valtaosin jo toteutettuja soidensuojelualueita. Samalla niiden maankäytöstä on suljettu pois suoluontoa ja maisemaa muuttavat käyttömuodot. Arvokkailla suomalaisemilla on jonkin verran maisemaan vaikut-

tavia vesitalouden ennallistamistarpeita ja suokokonaisuuksien reunaosat eivät kaikilta osin ole luonnonmukaisia. Maisema-alueiden suoluontoa hyödyntävät mutta sitä muuttamattomat käyttömuodot, kuten virkistyskäyttö, opetus ja tutkimus, marjastus, metsästys tai porotalous, ovat alueiden luonteenomaisia käyttötapoja.

Suosituksat

Tavoitteena on, että suomalaisien tunnettuutta ja yleisötavoitettavuutta kehitetään alueiden luontoa kunnioittaen.

Arvokkailla suomalaisema-alueilla tulisi toteuttaa tarpeelliset ennallistamistoimenpiteet.

Olvassuo on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue ja esimerkki Pohjois-Pohjanmaan nevalakeuden alueelle tunnusomaisesta aapasuoluonnosta. (Kuva: Miisa Pietilä)

5. Esimerkkialueiden arvot, kehittämistarpeet ja suositukset

Tähän oppaaseen on valittu esimerkkialueiksi kolme ominaispiirteiltään erilaista valtakunnallisesti arvokkaaksi ehdotettua maisema-aluetta: Kalajokilaakson viljelymaisemat, Rokuanvaara ja Rukan vaarajono.

Esimerkkien pohjalta on kartoitettu arvokkaiden maisema-alueiden kehittämistarpeita ja mahdollisuuksia sekä niiden kehittämisessä esiin nousseita ongelmia ja huolenaiheita. Esimerkkialueiden kuntien maankäyttöä suunnittelevia ja ohjaavia viranomaisia on kuultu. Kalajokilaaksossa ja Rokualla on järjestetty kaikille avoimet yleisötilaisuudet. Lisäksi jokaisella maisema-alueella on käyty tutustumassa maiseman keskeisiin ominaispiirteisiin. Viranomais- ja yleistilaisuuksissa käytyjen keskustelujen, niissä esitettyjen kehittämismahdollisuuksien, kysymysten ja huolenaiheiden avulla on selvitetty kunkin alueen keskeiset kehittämistarpeet ja ongelmakohdat. Esitetyt kysymykset koskevat muun muassa lisärakentamista, elinkeinojen, kuten maa- ja metsätalouden, matkailun ja energiantuotannon, tarpeita ja mahdollisuuksia maisema-alueilla, maisema-alueiden rajauksia sekä maakuntakaavan oikeusvaikutuksia.

Kaikilla esimerkkialueilla on laadittu yleiskaavoja ja asemakaavoja, joissa maankäyttöä suhteessa maisemaan on tutkittu paikallisella tasolla. Kalajokilaakson alueella sijaitsevista Nivalassa ja Haapajärvellä on tehty lisäksi täydennysrakentamisen varalle maankäyttösuunnitelmia, joissa on huomioitu maiseman tärkeimmät piirteet.

5.1. Kalajokilaakson viljelymaisemat

Kalajokilaaksossa viljelymaisema on avointa ja alavaa. Leveässä jokilaaksossa avautuu pitkiä ja laajoja, monin paikoin lähes silmänkantamattomia näkymiä. Avointa maisematilaa rajaavat metsäiset selännealueet. (Kuva: Kirsti Reskalenko)

Alueen kuvaus ja arvot

Arviointi

Kalajokilaakson viljelymaisemat edustavat avaraa pohjalaista jokilaakson kulttuurimaisemaa. Maisema-alueen arvot perustuvat alueen laajoihin viljelynäkymiin, jotka kuvastavat alueen merkitystä pitkäaikaisena ja elinvoimaisena maata-

lousalueena. Maisema-alueelle ovat tyypillisiä lähes silmänkantamattomat peltonäkymät, joiden keskellä kirkkojen korkeat torninhuiput erottuvat perinteisinä, kauas näkyvinä maamerkkeinä.

Maisemakuva

Kalajokilaakson viljelysmaisemat reunustavat matalassa uomassaan virtaavaa Kalajokea leveänä vyöhykkeenä, jonka reunalla on yhtenäisiä teiden varsille ryhmittyneitä nauhakyliä. Osa alueen kylistä on sijoittunut jokilaaksoa paikoitellen rytmittäville moreenikumpareille tai jokivarteen. Pidisjärven koillisrannalla maisemaa hallitsee matalalla moreeniselänteellä sijaitseva Nivalan taajama, jonka toiminnot ovat laajentuneet paikoin viljelysmaiseman keskelle. Taajaman tuntumassa on muun muassa liikerakennuksia, pienteollisuutta ja uusia asuinalueita, joiden väliin jää edelleen viljelykäytössä olevia peltolohkoja.

Kalajokilaakson maisemakuva on avoin ja eheä. Joen eteläpuolella laaksoa reunustavat selännealueet ovat selvärajaisemmat ja korkeammat kuin joen pohjoispuolella. Selänteiden rajaaman avoimen peltomaiseman reunamilla on runsaasti kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti arvokasta talonpoikaista rakennuskantaa, jonka maisemakuvallista merkitystä maisema-alueen avoimuus korostaa. Merkittävimpinä perinteisinä maamerkkeinä maisemassa erottuvat maisema-aluetta ympäröivien taajamien korkeat kirkontornit.

Kulttuuripiirteet

Kalajokilaaksosta tunnetaan runsaasti kivikautisia asuinpaikkoja, joiden sijainti suhteessa jokiuomaan vaihtelee. Maisema-alueen luoteisosassa muinaisjäännekset sijaitsevat hajanaisesti pitkin jokilaaksoa, paikoin suhteellisen kaukanakin uomasta. Oksavan kylän tuntumassa ne ovat puolestaan keskittyneet jokivarteen sekä Kortejärven rannoille. Pidisjärven eteläpuolella sijaitsevassa Järvikylässä kivikautiset asuinpaikat muodostavat monikohteisen asuinpaikkaryppään, jonka läheltä on löydetty myös Mönkönsaaren esihistorialliset lapinrauniot.

Pysyvää asutusta Kalajokilaaksoon alkoi muodostua 1500-luvun puolivälin jälkeen. Asutus ryhmittyi pitkiksi rivikyliksi ja harvoiksi nauhoiksi Kalajoen ja sen sivujokien hedelmällisille ranta-alueille. Aikojen kuluessa viljelyalueet ovat laajentuneet jokivarresta kohti metsämaita samalla kun peltopinta-alaa on kasvatettu järviä laskemalla ja soita kuivaamalla. Kalajokilaakson maatalous on perustunut kaski- ja peltoviljelyyn sekä karjatalouteen. Vanhastaan maatalousmaisemalle ominaiset sarkaojat, rantalaitumet, hakamaat, luonnonniityt ja metsälaitumet ovat kadonneet lähes tyystin. Muutamat kalajokivarren vanhat niityt ja laidunmaat muistuttavat kuitenkin alueen vanhasta karjataloudesta. Nivalan keskustajaman kaakkoispuolella sijaitseva Köyhänperän alue on säästynyt edustavana esimerkkinä koko jokilaaksoa aiemmin luonnehtineesta latomaisemasta. Köyhänperän latoja on kunnostettu aktiivisesti.

Jokilaakson asutus on keskittynyt laakson reuna-alueilla kulkevien maanteiden varsille. Myös viljelyalueiden keskellä on yksittäisiä maatilojen pihapiirejä sekä muutamien pihapiirien muodostamia kokonaisuuksia. Maanteitä seuraavat asutuspauhat tiivistyvät monin paikoin selväpiirteisiksi kyläkokonaisuuksiksi. Asutuksen ja jokiuoman välisellä vyöhykkeellä aukeavat laajat yhtenäiset peltoalat, joita katkovat vain muutamat pienet metsäsaarekkeet. Viljelysten ohella maisemaa kirjoavat maatilojen isokokoiset tuotantorakennukset.

Maisema-alueelta löytyy useita rakennushistoriallisesti arvokkaita kohteita. Alueen luoteiskulmassa sijaitsee Vähäkan-kaan tiivis puhtokylä. Kylän kahdeksan puolitoistakerroksista talonpoikaista pohjalaistaloa muodostavat yhtenäisen maisemakokonaisuuden edustavine raitinäkymineen ja jokirantaan ulottuvine peltosarkoineen. Kylämaisemaa täydentävät runsas puusto sekä vanhat piharakennukset. Maisemallisesti ja rakennusperinnöltään arvokkaita kyläkohteita ovat myös Oksava Haapajärvellä sekä Ypyä, Mehtälä ja Haapaperän raitti Nivalassa. Alueella on lisäksi monia rakennusperinnöltään arvokkaita yksittäiskohteita, kuten vanhoja pihapiirejä tai julkisia rakennuksia. Nivalan taajaman eteläpuolella sijaitsee Hituran kaivos, josta on louhittu nikkeli-kuparirikastetta.

Luonnonpiirteet

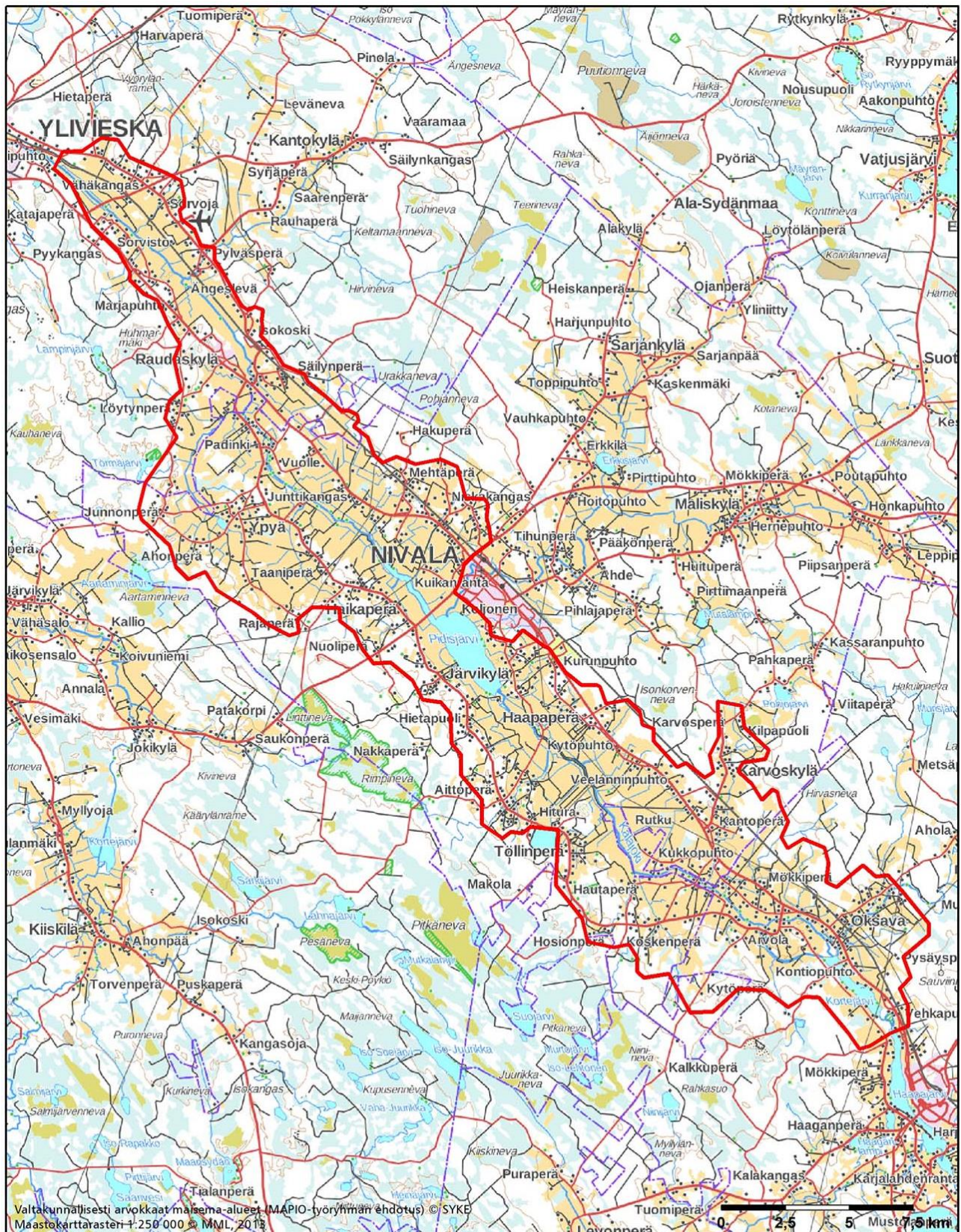
Kalajokilaakson viljelysmaisemat ovat muodostuneet Keski-Pohjanmaan jokiseudun ja rannikon maisemaseudulle tyypilliseen laajahkoon jokilaaksoon, jota ympäröivät karut, kiviset ja soiset selännealueet. Maisema-alueen kallioperä

koostuu pääasiassa kiillegneissistä ja -liuskeesta. Jokilaaksoa reunustavilla moreenimailla peruskallio on lähellä maanpintaa, mutta itse jokilaaksossa kallioperä on peittynyt syvälle hiesu- ja savimaiden alle.

Maisema-alueen runkona on Pohjanlahtea kohti kaakko-luodesuunnassa virtaava Kalajoki, jonka pääuoma saa alkunsa Reisjärven kunnassa sijaitsevista Reis- ja Vuohjärivistä. Maisema-alueen eteläosissa uoma laajenee kapeaksi ja linnustollisesti tärkeäksi Kortejärveksi, jonka pohjoispuolella joki virtaa lyhyen matkan ajan kahdessa uomassa. Nivalan taajaman kohdalla Kalajoki levenee kolmen kilometrin pituiseksi ja kilometrin levyiseksi Pidisjärveksi.

Kalajoen valuma-alue on vähäjärvinen, joten joen virtaamavaihtelut ovat monen muun Pohjanmaan joen tavoin huomattavia. Kesällä jokiuoma voi olla lähes kuiva ja keväällä tulva saattaa peittää laajoja alueita. Tulvien rajoittamiseksi joen pääuomaa on perattu ja pengerrytetty. Kalajokeen laskee useita kapeita jokia, kuten Sorvojanoja, Pylväsoja, Ainasoja ja Settijoki. Nivalan taajaman kohdalla Pidisjärveen laskee voimakkaasti mutkittava Malisjoki.

Kalajokilaakso sijoittuu keskiboreaaliseen Pohjanmaan–Kainuun alueen länsiosaan, jossa kohtaavat pohjoisen ja eteläisen Suomen kasvillisuustyypit. Jokilaakso kuuluu lisäksi suotyyppien vaihtumisvyöhykkeeseen, jonka suot kuuluvat osaksi Pohjanmaan aapasoihin ja osaksi Pohjanmaan vietto- ja rahkakeitaisiin. Maisema-alue on intensiivisen maatalouden muokkaamaa ja siellä on vain vähän luontokohteita. Jokilaaksoa ympäröivien selänteiden metsät ovat puolukka-mustikkatyyppin sekapuumetsiä, jotka ovat suurilta osin talousmetsäkäytössä. Selänteiden alarinteille sijoittuvilla, puusoltaan nuorilla tuoreilla kankailla kasvaa rämevarpuja.

Kalajokilaakson viljelymaisemat

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Keskeiset arvot ja suositukset

- Kalajokilaakson maisema on pääosin maatalouden muokkaamaa maisemaa.
- Laajat viljelynäkymät kuvastavat alueen merkitystä pitkäaikaisena ja elinvoimaisena maatalous-alueena.
 - Kalajokilaaksossa viljelysmaiseman ominaispiirteet ilmentävät tämän päivän elinvoimaista maataloutta. Elinvoimainen maatalous on maaseudun kulttuurimaisemien perusta. Peltoaukeiden säilymisen turvaa aktiivinen viljely ja laidunnus.
 - Maaseudun kulttuurimaisemat ovat syntyneet ja kehittyneet pitkään jatkuneen maatalouden vaikutuksesta. Maisema kuvastaa maataloudessa aikojen kuluessa tapahtunutta kehitystä. Kalajokilaakson viljelysmaisemassa sekä perinteinen että nykyaikainen kehittyvä viljelysmaisema ovat molemmat arvokkaita maisemakokonaisuuden kannalta. Maiseman ajallinen kerroksellisuus ja edustavuus ovat tärkeitä perusteita alueen valtakunnallisille arvoille.
 - Peltoaueat tulisi pitää avoimina, eikä niille suositella laajoja rakentamisalueita.
 - Maisemaan kuuluvat maatilojen pihapiirit ja eri-ikäiset tuotantorakennukset. Tilakeskusten ja tuotantorakennusten laajeneminen on luontaista elinvoimaiselle maataloudelle.

Laajaa ja alavaa viljelysmaisemaa Järvikylällä. (Kuva: Kirsti Reskalenko)

Perinteisiä viljelys- ja laidunalueita Köyhänperällä. (Kuva: Kirsti Reskalenko)

Metsäiset selännealueet erottuvat avoimessa maisemassa näkymien taustoina. (Kuva: Kirsti Reskalenko)

Kalajokilaakson maisemalle ovat ominaisia pitkät ja laajat näkymät. (Kuva: Kirsti Reskalenko)

- **Asutuksen ja jokiuoman välisellä vyöhykkeellä laajat yhtenäiset peltoalat.**
 - Peltoaukeat olisi hyvä pitää avoimina ja viljeltyinä, jotta pitkät ja laajat näkymät säilyvät.
 - Mahdollinen uusi rakentaminen olisi hyvä sijoittaa metsän rajaan tai metsäsaarekkeisiin noudattaen kullekin alueelle tyypillistä rakennusten sijoittamistapaa.
- **Jokilaaksoa reunustavat metsäiset selänteet.**
 - Metsäiset selänteet tulisi säilyttää laaksoa rajaavina elementteinä. Viljelysmaisema on laaja ja avoin, mutta sillä on näkymää rajaava pääte.
 - Maisemalliset arvot eivät estä normaalia metsän hoitoa.
 - Hakkuukuviot olisi hyvä suunnitella vaakalinjaisiksi ja maaston muotoja myötäileviksi.
 - Täydennysrakentaminen olisi hyvä sijoittaa metsän ja pellon rajalle pellon aukea luonne ja metsäisen selänteen rajaava luonne säilyttäen.
- **Avoin ja eheä maisemakuva.**
 - Jokilaakson viljelymaiseman avoimuus on maiseman arvojen perusta, ja se tulisi säilyttää.
 - Peltojen metsittämistä ja rakentamista tulisi välttää laakson alueella, jotta pitkät ja laajat näkymät säilyvät.

Nivalan kirkon torni erottuu avoimessa maisemassa maamerkinä kauas. (Kuva: Kaisa Mäkinie)

Osa maaseudun rakennuksista ja pihapiireistä on arvonnettu valtakunnallisesti, maakunnallisesti ja paikallisesti arvokkaiksi. Niiden ohella myös tavalliset, eri-ikäiset maaseudun rakennukset ovat olennainen osa kerroksellista kulttuurimaisemaa. (Kuva: Kirsti Reskalenko)

- **Perinteisinä maamerkkeinä kauas erottuvat kirkkojen korkeat tornihuiput.**
 - Kirkkojen asemaa kauas erottuvina maamerkkeinä tulee vaalia. Kilpailevien maamerkkien, kuten siilojen, tuulivoimaloiden tai muiden tornien, sijoittaminen maisemaan tulisi tehdä harkiten ja kirkontornien asemaa maamerkkeinä tukien.
- **Runsaasti kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti arvokasta talonpoikaista rakennuskantaa.**
 - Vanhaa talonpoikaista rakennuskantaa on tärkeää vaalia ja säilyttää osana maisemaa.
 - Maiseman kannalta suositeltavampaa on rakentaa uusi maisemaan ja perinteiseen pihapiiriin sopiva rakennus vanhan viereen kuin purkaa vanha uuden tieltä. Perinteisten, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti arvokkaiden rakennusten säilymistä osana maisemaa voidaan tukea pitämällä rakennukset, tai ainakin niiden katot, kunnossa. Hidas muutos antaa maisemalle ja katsojalle aikaa sopeutua.

- **Valtakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt Köyhänperän latomaisema ja Vähäkankaan kyläraitti.**
 - Köyhänperän alue on säästynyt edustavana ja harvinaisena esimerkkinä koko jokilaaksoa aiemmin luonnehtineesta latomaisemasta. Latojen säilyttäminen osana peltomaisemaa on suositeltavaa.
 - Vähäkankaan kylänraitin kahdeksan puolitoistakerroksista pohjalaistaloa muodostavat yhteisen maisemakokonaisuuden edustavine raitinäkymineen ja jokirantaan ulottuvine peltosarkoineen. Kylämaisemaa täydentävät runsas puusto sekä vanhat piharakennukset. Kylän ominaispiirteet tulee säilyttää ja mahdollisen uuden rakentamisen tulee tukeutua vanhaan rakenteeseen.

Köyhänperän latomaisemaa. (Kuva: Kirsti Reskalenko)

Vähäkankaan kylänraitti on valtakunnallisesti arvokas kokonaisuus. (Kuva: Google 2014)

Maiseman halki maastonmuotoja myötäillen kulkevat vanhat tiet toimivat monin paikoin kylärakenteen runkona. Maisemaa koetaan tieltä käsin, tieltä avautuu muuttuva sarja näkymiä maisemaan. (Kuva: Kaisa Mäkinieni)

Jaakolan raitti Nivalassa. (Kuva: Kirsti Reskalenko)

- **Asutus on keskittynyt laakson reuna-alueilla kulkevien maanteiden varsille.**
- **Viljelyalueiden keskellä on yksittäisiä maatiloja ja muutamien pihapiirien muodostamia kokonaisuuksia metsäsaarekkeissa.**
 - Uusi asutus suositellaan sijoitettavaksi olemassa olevaan kylärakenteeseen tukeutuen laakson reuna-alueilla kulkevien maanteiden varsille ja metsäisten selänteiden ja pellon rajaan tai kumparekylissä metsäsaarekkeisiin.
 - Laajoja näkymäakseleita tieltä viljelymaisemaan tulee säilyttää.

Ypyän kylä. (Kuva: Kirsti Reskalenko)

- **Selväpiirteiset kyläkokonaisuudet ja yhtenäiset nauhakylät.**
 - Kalajokilaakson viljelymaiseman asutus on keskittynyt selväpiirteisiksi kyläkokonaisuuksiksi, joita tulee kehittää kunkin kylän ominaispiirteet huomioiden.
 - Suurin osa kylistä on selänteiden reunojen nauhakylä, mutta joukossa on myös jokitörmille sijoittuneita nauhakylä sekä kumparekylä.
 - Uusi rakentaminen on hyvä sijoittaa maisemaan kullekin kylätyypille sopivien periaatteiden mukaan. (kts. Kylien täydennysrakentaminen)
 - Maisemallisesti arvokkaita kyliä ovat muun muassa Ypyä, Mehtälä, Haapaperän raitti, Oksa-va, Karjalahdenranta, Ängeslevä, Visuri ja Niemelänkylä.
- **Pidisjärven koillisrannalla maisemaa hallitsee matalalla moreeniselänteellä sijaitseva Nivalan taajama.**
 - Nivalan taajamalla on pitkä historia merkittävänä osana jokilaakson asutusta ja maisemaa. Taajama ei kuulu valtakunnallisesti arvokkaaksi ehdotettuun maisema-alueeseen. Se on kuitenkin olennainen osa maisemakokonaisuutta.
 - Taajamaa on hyvä katsoa osana kaukomaisemaa, mikäli siihen kohdistuu kehityspaineita.
 - Taajaman ja viljelymaiseman reunavyöhykkeiden käsittelyyn on hyvä kiinnittää erityistä huomiota aluetta kehitettäessä. Reunavyöhykkeen käsittely vaikuttaa oleellisesti maiseman arvojen säilymiseen.
 - Nivalan taajama on osa maisemaa ja taajaman laajentuminen kertoo osaltaan alueen elinvoimaisuudesta. Taajaman laajentuminen ei vaaranna koko laajan maisema-alueen merkitystä. Taajaman laajentuessa olennaista on rakennetun alueen ja avoimen viljelymaiseman välisen reunavyöhykkeen huolellinen suunnittelu.
 - Reunavyöhykkeellä, missä rakennettu alue vaihtuu viljelymaisemaksi, on hyvä huomioida viljelymaisemasta taajamaa kohti sekä taajamasta viljelymaisemaan avautuvat näkymät. Uusi rakentaminen on hyvä sopeuttaa materiaaleiltaan ja sijoittelultaan ympäröivään maisemaan. Reunavyöhykettä voi pehmentää kasvillisuudella.

- Presidentti Kyösti Kallion kotitalolta avautuvaa viljelysmaisemaa ja paikalle ominaisia näkymiä tulisi vaalia.
- Maisemassa merkittävän Pidisjärven alavan ympäristön säilyttäminen rakentamattomana tukee maisemakokonaisuuden arvojen säilymistä. Alava alue on myös tulvaherkkää, minkä johdosta se ei ole ollut luontevaa rakennusmaata.

- **Rantarakentaminen**

- Mikäli joen rantaan rakennetaan, tulisi rakentamisen olla avoimen maiseman kannalta mittakaavaltaan hyvin pientä (verrattavissa heinälatoon tai saunamökkiin) ja sijoittua mahdollisimman lähelle rantaa, mielellään puuryppään suojiin.
- Alavilla alueilla rantaan rakentamisen estää jokivarren tulvaherkkyys. Sen seurauksena lähimmäksi rantaa sijoittuvat kelvolliset rakennuspaikat sijaitsevat käytännössä keskellä peltoalueita. Maiseman kannalta noille paikoille rakentamista tulisi välttää.
- Jyrkkätörmäisillä paikoilla jokivarsilla rakentaminen voidaan sijoittaa rantaan jokivarsien nauhakyljen perinteistä rakentamistapaa noudattaen. Rantaan voidaan rakentaa myös asuinrakennuksia.
- Uusi rakentamisen suositellaan sovitettavaksi alueelle tyypilliseen perinteiseen rakennuskantaan valitsemalla uudisrakennuksiin samankaltaisia värejä ja materiaaleja kuin vanhoissa rakennuksissa.

- **Kalajokilaakson maisema on pääosin suuripiirteistä.**

- Suuripiirteinen maisema kestää suurempia muutoksia ja rakenteita kuin pienipiirteinen maisema.
- Maiseman suuripiirteisyys pohjautuu laajoihin näkymiin, suureen mittakaavaan ja näkymiä rajaaviin selkeisiin selänteisiin.
- Maiseman ominaispiirre on myös saarekkeisuus, joka mahdollistaa monien muutoksien maisemoinnin.
- Myös suuripiirteisessä maisemassa muutokset voivat muodostua maisemaa liiaksi hallitseviksi. Liian hallitseva muutos olisi esimerkiksi laaja-alaisen, jokilaakson suuntaisen ja avoimeen maisemaan avautuvan tuulivoimalakokonaisuuden rakentaminen jokilaaksoa reunustaville selännealueille.

Joki virtaa maiseman halki kapeassa uomassa, rannat ovat laakeat ja alavat. (Kuva: Marja-Liisa Sarivaara)

Metsäsaarekkeet elävöittävät suuripiirteistä maisemaa. (Kuva: Kirsti Reskalenko)

5.2. Rokuanvaaran maisemat

Rokuanvaaran harjumaisemassa maata peittävät monin paikoin laajat, valkeina hohtavat jäkäläkankaat. (Kuva : Kalle Hellström)

Alueen kuvaus ja arvot

Arviointi

Rokuanvaara on monipuolinen harju- ja dyynimuodostuma, joka on osa koko Kainuun läpi kulkevaa harju- ja reuna-muodostumajaksoa. Geomorfologialtaan erittäin arvokkaalla Rokuanvaaralla kaikki harjuluonnon ominaispiirteet ovat kehittyneet poikkeuksellisen laajoiksi ja selkeiksi. Alueen karut jäkäläköt ovat Suomen mittakaavassa ainutlaatuiset, ja suppien ja dyynien rinteillä tavataan useita erityisiä kasvillisuustyyppisiä.

Maisemakuva

Rokuanvaara on laajojen ojitettujen suomaiden keskeltä kohoava selkeämuotoinen harjuselänne, jonka pinnanmuotoja rytmittävät lukuisat suppakuopat, painanteet sekä lähes päättymättömät kaarevien rantavallien vyöhykkeet. Rokuan karuissa kangasmetsissä maata peittävät laajat, valkeina hohtavat jäkäläkankaat. Alueella on lukuisia kirkasvetisiä järviä, jotka ovat syntyneet harjumaaston painanteisiin ja suppakuoppiin. Maisemakuva on pienipiirteinen ja vaihteleva.

Kulttuurijälkiä on alueella suhteellisen vähän. Jäkäläkankaita halkoo kattava retkeilyverkosto taukopaikkoineen, mutta monin paikoin alue on säilynyt luonnontilaisena. Alueen loma-asutus ja metsätieverkosto ovat keskittyneet lampien rannoille ja tuntumaan, ja niiden maisemavaikutus on paikallinen. Rokuanvaaran muodostumaa reunustavat suomaiden ohella pienet viljelyalueet.

Kulttuuripiirteet

Rokuanvaaran muinaisjäänöksistä valtaosa sijoittuu harjuselänteen luoteispäähän lampien ja pienten järvien tuntumaan. Maisema-alueen tuntumassa, Nimisjärven rannalla on huomattava esihistoriallinen asuinpaikka-alue. Rokuanvaa-

ralla ja sen ympäristössä on myös esihistoriallisia pyydystyskuoppia sekä historiallisen ajan tervahautoja. Rokuan kansallispuiston länsiosassa, 1600-luvulla rakennetun Keisarintien vieressä, sijaitsee historiallisella ajalla rajakivenä toiminut siirtolohkare, Isokivi. Keisarintie on Kajaanin ja Oulun linnoja yhdistänyt tie, jonka linjaus kulkee Säräisniemen kylästä Rokuan harjuvyöhykkeen etelälaitaa Neittävälle ja edelleen Rokuanjärven eteläpuolitse Muhokselle.

Rokuanvaaran alue on sopinut huonosti viljelykäyttöön. Alue säilyikin pitkään vailla kiinteää asutusta. Vaaran jäkäläkankaat olivat kuitenkin saamelaisten eteläisimpiä porolaitumia 1800-luvun puoliväliin saakka. Kankailta on myös kerätty jäkälää kotitarpeiksi. Maisema-aluetta ympäröivät pienet Neittävän, Nimisjärven ja Ahmaksen kylät sekä yksittäistilat, joiden asukkaiden erä- ja marjastusmaastoa Rokuanvaara on perinteisesti ollut.

Rokuan historia luonnonsuojelualueena ulottuu vuoteen 1868, jolloin alueen maita annettiin Metsähallituksen hallintaan isossajaossa. Alueen luonnonsuojellinen arvo havaittiin vuosien 1927–1929 metsätaloudellisen tarkastuksen yhteydessä. Rokuan kansallispuisto perustettiin kuitenkin vasta vuonna 1956 annetulla lailla. Puisto on nykyisin Suomen tärkein karukkokankaiden suojelualue, jonka kulttuurihistoriaan liittyvät kiinteästi Pookivaaran palovartiotorni ja palovartijan tupa vuodelta 1936. Palovartiointikäytössä Pooki oli 1970-luvun puoliväliin asti, ja sota-aikana tornia käytettiin myös ilmavalvonnassa. Nykyisin palovartijan tupa toimii autiotupana.

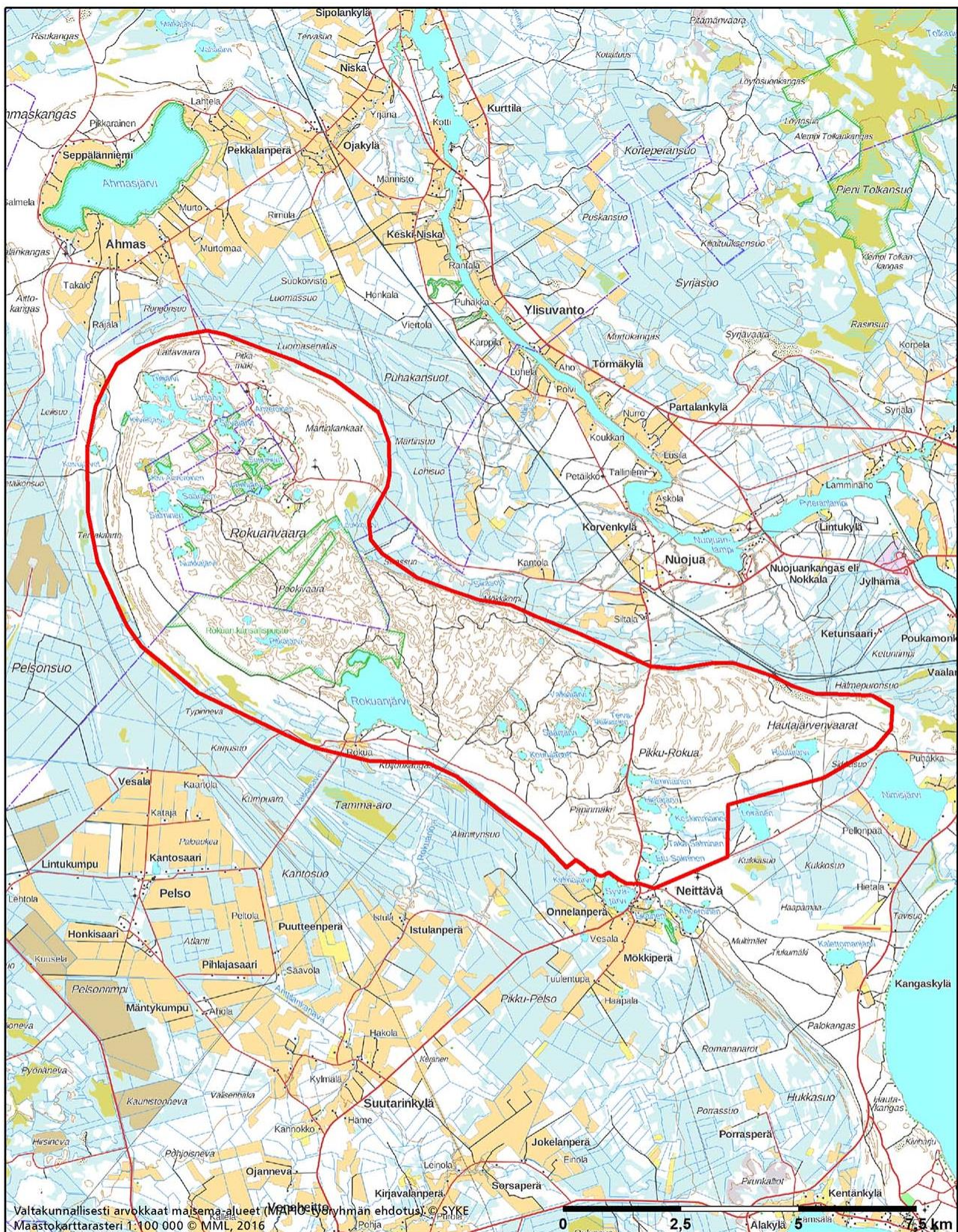
Rokuanvaara on osa UNESCO:n suojeluksessa olevaa, geologisesti ainutlaatuiseksi määriteltyä Rokuan Geopark-aluetta. Rokua on suosittu retkeilykohde, jossa on noin 70 kilometrin ulkoilureittiverkosto. Alueella on kattavasti majoitus- ja matkailupalveluita, jotka keskittyvät Vaulujärvien ja Jaakonjärvien ympäristöön. Loma-asutusta on erityisesti Rokuanjärven sekä Pikku-Rokuan ympäristön pienten lampien rannoilla.

Luonnonpiirteet

Rokuanvaara on soiden keskeltä kohoava noin 20 kilometriä pitkä ja viisi kilometriä leveä harju- ja dyynimuodostuma, jonka maaperä on paikoitellen kymmenien metrien paksuinen. Muodostuma on osa koko Kainuun läpi kulkevaa harjujaksoa, joka alkaa Oulun edustalta Hailuodosta ja jatkuu Sotkamon ja Lieksan kautta Toiselle Salpausselälle. Rokuanvaaran hiekkamaat ovat kerrostuneet syvään veteen jäätikön edustalle noin 10 000 vuotta sitten. Hiekan keskellä on myös paikoittaisia silttikerroksia. Alueen nykyiset pinnanmuodot ovat syntyneet tuulen ja aaltojen kulutus- ja kasaamistyön tuloksena. Rokuanvaaralla on runsaasti noin 8 500–9 000 vuotta vanhoja dyynejä. Vaaran rinteitä kiertävät myös eri korkeuksilla olevat vanhat rantavallit, jotka kertovat Itämeren rantojen kehityksestä.

Rokuanvaaran maasto on täynnä jäälohkareiden sulamispaikkoihin syntyneitä suppakuoppia, joista monissa on karuja, kirkasvetisiä järviä tai lampia. Monet Rokuanvaaran pienistä suppalammista ulottuvat yli 15 metrin syvyyteen. Huomatavain alueen supista on Syvyydenkaivo, joka on pinta-alaltaan Suomen suurin suppa. Alueen suurin järvi on ruovikkorantainen Rokuanjärvi, joka on syvimmillään noin viisi metriä syvä. Alue on kauttaaltaan hyvää pohjavesialuetta ja siellä on useita lähteitä ja kaivoja. Rokuanvaaran alueen kallioperässä kulkee monia murros- ja siirroslinjoja. Alueen kivilajeja ovat arkaainen tonaliittinen gneissi sekä paleoprotsooiset kvartsiitti, arkosiitti, konglomeraatti, metagrauvakka ja kiilleliuske.

Rokuanvaaralla harjuluonnon ominaispiirteet näkyvät poikkeuksellisen laajoina ja selvinä. Alueen kasvillisuuden rungon muodostavat eri-ikäiset kangasmetsät ja huomattavan laajat jäkäläköt, jotka ovat juurtuneet niukkaravinteiselle kvartsihiekkalle. Alueen monien suppien ja dyynien paahteisilla rinteillä kasvaa eteläisiä lajeja sisältäviä ainutlaatuisia kasvilajiyhdistelmiä. Metsäpalot ovat vaikuttaneet puuston ikärakenteeseen voimakkaasti. Myös Rokuanvaaran liepeiden suoalueet ovat arvokkaita ja omalaatuisia luontokohteita. Alueella on laajoja kausittain kuivuvia suomalaisia kosteikoita sekä pohjavesivarantojen ansiosta rehevinä pysyviä suoympäristöjä. Intensiivinen ojitus on vähentänyt alueen suoluonnon monipuolisuutta.

Rookianvaaran maisemat

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Keskeiset arvot ja suositukset

Rokuun harjumaisemaa. (Kuva: Riitta Kosonen)

- **Rokuanjaara on ainutlaatuinen harju- ja dyynimuodostuma, jossa monet harjuluonnon piirteet ovat esillä poikkeuksellisen laajoina ja selvinä.**
 - Maiseman arvot perustuvat ensisijaisesti harjuluontoon ja sen ominaispiirteiden selkeyteen ja laajuuteen.
 - Oleellista on harjumuodostelman säilyminen, joten maa-ainesten otto tai kaivostoiminta eivät laajamittaisina sovi alueelle.
 - Myös maaston eroosioherkkyyteen on kiinnitettävä erityistä huomiota alueelle rakennettaessa tai sitä kehitettäessä.
- **Maata peittävät valkeina hohtavat jäkäläkankaat.**
 - Maiseman kannalta kasvillisuuden tärkein piirre ovat valtakunnallisesti poikkeuksellisen edustavat jäkäläköt, jotka peittävät harjumuodostelmaa.
 - Jäkälkön säilymistä ja elpymistä tulee edistää, sillä jäkäläkasvusto on hitaasti uusiutuvaa ja suojaaa maaperää eroosiolta. Jäkäläkerroksen uusiutuminen vie noin kymmenen vuotta, jos maastoon on jäänyt runsaasti jäkälän itiöstöä. Paljaalta maalta jäkäläkerroksen uusiutuminen voi viedä jopa 80 vuotta.
 - Jäkälää voidaan nostaa maisema-alueella harkitusti perinteisellä käsinnostomenetelmällä. Sen sijaan jäkälän nosto koneellisesti tai haravalla ei ole suositeltavaa. Myös käsin nostettaessa keskeisten polkujen ja teiden varret on suositeltavaa jättää koskemattomiksi, jotta alueen maisemallinen ja matkailullinen arvo säilyy.

Jäkäläkankaat ovat Rokuan maisemalle luonteenomainen piirre. (Kuva: Riitta Kosonen)

(Kuva: Riitta Kosonen)

- **Eri-ikäiset karut kangasmetsät.**
 - Jäkälikön lisäksi kasvillisuuden rungon muodostavat eri-ikäiset karut kangasmetsät.
 - Metsäpalot ovat vaikuttaneet puuston ikärakenteeseen voimakkaasti. Palojen takia laajat metsäalueet muodostuvat ikärakenteeltaan homogeenisesta puustosta myös kansallispuiston alueella.
 - Rokuan alue on pitkään ollut metsätalouskäytössä, minkä vuoksi kansallispuiston ulkopuoliset metsät ovat eri-ikäistä talousmetsää. Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue ei ole suoje-lualue eikä se estä normaalia metsänhoitoa. Talousmetsävaltaisessa maisemassa hakkuuauke-

at ja eri-ikäiset metsät ovat maisemalle ominaisia. Pienimittakaavaisessa ja vaihtelevassa maisemassa hakkuiden vaikutukset jäävät paikallisiksi, mutta pitkäaikaisiksi.

- Rokuan alueella olisi hyvä välttää maaperän muokkausta hakkuiden yhteydessä. Laikutus ja äestys rikkovat herkän pintakerroksen ja altistavat maaperän eroosiolle. Jäkäläkerroksen uusiutuminen paljaalta maalta on erittäin hidasta ja puuttuva pintakasvillisuus altistaa etenkin rinnealueet eroosiolle.
 - Hakkuukuviot olisi hyvä suunnitella – etenkin päätehakkuiden yhteydessä – vaakalinjaisiksi ja maaston muotoja myötäileviksi.
 - Rokuan alueella on suositeltavaa jättää suojapuuvyöhyke tärkeiden polkujen, teiden ja järvi- maisemien reunoille alueen maisemallisen ja matkailullisen arvon säilyttämiseksi.
- **Lukuisia suppakuoppia, joista osa on kirkasvetisiä järviä.**
 - Suppakuopat ja niihin muodostuneet järvet ja suot ovat jääkauden muodostamia jälkiä. Niiden säilyminen tulee turvata.
 - Järvien kirkasvetisyyden turvaaminen tulisi huomioida rannoille rakennettaessa. Liian tiivis rakentaminen voi aiheuttaa vesistöjen rehevöitymistä. Vaikutukset ovat riippuvaisia vesihuoltoratkaisuista.

Rokuan alueelle tyypillisiä ovat kirkasvetiset järvet. (Kuva: Riitta Kosonen)

Vuodenaikojen vaihtelu rikastuttaa maisemakuvaa. (Kuva: Hannu Kivelä)

- **Alueella on suhteellisen vähän kulttuurijälkiä.**
 - Ainutlaatuisen maiseman ominaisluonteen säilymisen kannalta alueen tulisi säilyä suurelta osaltaan rakentamattomana etenkin teiden ja polkujen varrella. Mahdollinen uusi rakentaminen tulisi keskittää pienille aloille ja jättää maiseman parhaat paikat rakentamatta. Liiallisella rakentamisella voidaan nopeasti tuhota Rokuan harjuluontoon perustuvat erityispiirteet.
- **Jäkäläkankaita halkoo kattava retkeilyverkosto taukopaikkoineen, mutta monin paikoin alue on säilynyt luonnontilaisena.**
 - Virkistyskäytön ohjaamista suositellaan Rokuan alueella. Hyviä ohjaustapoja ovat esimerkiksi virkistysreitistöt ja selkeät opasteet.
 - Retkeilyverkosto on tärkeä osa Rokuan maiseman kulttuuripiirteitä.
 - Retkeilyverkostoa voidaan kehittää, ja se on myös suositeltavaa eroosioherkän Rokuan harju-
luonnon suojaamiseksi. Retkeilyverkoston ja reitistön suhde ympäröivään maisemaan on hyvä pitää ympäröivälle maisemalle alisteisena ja siihen sulautuvana.

Virkistysreittejä Rokualla. (Kuva: Helena Vikstedt)

Loma-asutusta järvien rannoilla. Maiseman ominaispiirteet, maiseman pienimittakaavaisuus ja karulle kangasmetsälle tyypillinen avoimuus, edellyttävät pienimittakaavaista rakentamista. (Kuva: Riitta Kosonen)

- **Loma-asutus ja metsätieverkosto ovat keskittyneet lampien rannoille ja tuntumaan.**
 - Rokuan alueella on varsin kattava metsätieverkosto. Maiseman kannalta tulisi ensisijaisesti hyödyntää olemassa olevia tieyhteyksiä. Mikäli tämä ei ole mahdollista, tulisi uusi tiestö toteuttaa maaston muotoja myötäilevänä. Leikkauksia harjumuodostelmiin ei suositella eroosion takia.
 - Rokuanvaaran pienten järvien rannoille on keskittynyt runsaasti loma-asutusta. Karu kangasmetsä ja maiseman pieni mittakaava tekevät rannoista maisemallisesti herkkiä. Rakentaminen tulisi sovittaa erityisen huolellisesti maisemaan, ja suurimittakaavaista rakentamista on hyvä välttää. Rannan ja rakentamisen väliin olisi hyvä jättää suojaavaa puustoa. Myös raken-

tamatonta rantaviivaa olisi hyvä jättää riittävästi, jotta järvien luonne ei muutu harjuluonnosta keinotekoisen lammen ympärille tiivistä rakennetuksi mökkikyläksi. Rakentaminen ei saa aiheuttaa herkälle harjumaastolle eroosiovaurioita.

- Uusi loma-asutus suositellaan keskitettäväksi kohtuullisen tiiviiksi ryppäiksi ja jättämään suurin osa luonnosta rakentamatta. Myös muualle kuin rannalle rakennettaessa suositellaan rakennukset sopeutettavaksi ympäröivään maisemaan esimerkiksi luontoon sulautuvien materiaalien ja värien avulla. Rakentamisen mittakaava on hyvä pitää pienipiirteiseen maisemaan sopivana.
- Rantojen vanhimmat lomarakennukset ovat mittakaavaltaan pieniä ja sopeutuvat yleensä hyvin maisemaan. Olemassa olevan rakennuskannan korjaamisessa, uudistamisessa ja mahdollisessa laajentamisessa on suositeltavaa tarkastella vaikutuksia järven maisemakuvaan. Pienimittakaavaisen alueen varhaisen loma-asutuksen muuttuminen kookkaiksi uudisrakennuksiksi saattaa muuttaa rannan maisemakuvan tiiviisti rakennetuksi lomakyläksi, sillä vanhojen loma-asuntojen sijoittelussa ei ole otettu huomioon mahdollista rakennuksen koon moninkertaistumista.
- Sekä uudisrakentamisessa että olevien rakennusten uudistamisessa on suositeltavaa käyttää ympäristöön sopeutuvia värejä ja materiaaleja. Vaalea tai voimakkaan värinen rakennus näkyy kauas etenkin Rokuan kaltaisessa suhteellisen avoimessa maastossa. Tumma rakennus kätkeytyy helpommin rantapuuston sekaan ja tumma väri pienentää rakennusta. Piha-alueet suositellaan etenkin rantojen osalta jätettäväksi luonnonmukaisiksi.
- **Nimisjärven rannalla on huomattava esihistoriallinen asuinpaikka-alue.**
 - Varsinaisen maisema-alueen ulkopuolelle sijoittuva muinaisjäännösalue kertoo alueen historiasta ja lisää alueen kulttuurihistoriallista arvoa.
 - Nimisjärven ympäristössä on huomioitava muinaismuistolaki (295/1963) Rokuanvaaran maisema-alueesta riippumatta.
- **Keisarintie on valtakunnallisesti arvokasta rakennettua kulttuuriympäristöä.**
 - Keisarintietä voidaan käyttää ja kunnostaa. Tärkeää on säilyttää tien alkuperäinen linjaus.
- **Maisemakuva on pienipiirteinen ja vaihteleva.**
 - Pienipiirteinen maisema kestää vähemmän muutoksia kuin suuripiirteinen. Toisaalta mahdollisten muutosten maisemavaikutukset jäävät Rokualla pääosin paikallisiksi maiseman pienipiirteisyyden takia.

Keisarintie on kulttuurihistoriallisesti arvokas tielinjaus. (Kuva: Riitta Kosonen)

(Kuva: Hannu Kivelä)

5.3. Rukan vaarajono

Virkkulan kylästä avautuvaa maisemaa hallitsee lounaskoillissuuntainen Rukan vaarajono. (Kuva: Riitta Kosonen)

Alueen kuvaus ja arvot

Arviointi

Rukan vaarajono on maisemallisesti arvokas ja kauas näkyvä kokonaisuus, jonka luonnonympäristö on geologialtaan ja lajistoltaan erityislaatuista. Rukatunturi on paitsi merkittävä maisemanähtävyys myös kansainvälisesti tunnettu matkailukohde, jolla pitkä historia on matkailu- ja talviurheilukeskuksena. Maisemanähtävyyteen kuuluva Virkkulan kylä on edustava esimerkki Kuusamon vaaramaan kannas- ja mäkiasutuksesta muutamane vanhoine rakennuksineen. Virkkulan viljelysmaiden yli aukeavat omaleimaiset erämaa- ja vaaramaisemat ovat tärkeä osa kylän maisemakuvaa.

Maisemakuva

Rukan maisemanähtävyyden ytimen muodostaa koko lähiseudun maisemaa hallitseva lounaskoillissuuntainen vaarajono, joka nousee Rukatunturin ja Valtavaaran lakialueilla noin 200 metriä ympäröivän kumpuilevan ja järvien kirjoman metsämaan ympärille. Vaarajono on geologisesti ja lajistollisesti arvokas kohde, jossa tavataan niin tunturikasveja kuin eteläistäkin lajistoa. Kallioperän rapautuminen on synnyttänyt vaarojen rinteille onkaloita ja luolia, joista kuuluisin on Rukatunturin Juhannuskallioon syntynyt Pirunkirkko. Juhannuskallion etelään antava pahta on maisemallisesti arvokas jyrkänne, joka on vakiintunut Rukatunturin tunnukseksi.

Ruka on kansainvälisesti merkittävä matkailukohde, jolla on pitkä historia matkailu- ja talviurheilukeskuksena. Rukan rinteillä on laskettelurinteitä ja hissejä, hyppymäki, matkailu- ja majoituspalvelurakennuksia sekä lomarakennuksia. Maisemassa etäälle näkyvä intensiivinen rakentaminen keskittyy varsin suppealle alueelle Rukan kylään tunturin länsirinteelle. Kokonaisuutena vaarajono on säilyttänyt erämaisen luonteensa.

Alueen maatalousmaisemaa edustaa Virkkulan kylä, joka on säilyttänyt Koillismaahan mäki-asutukselle tunnusomaiset piirteensä maataloustoiminnan taantumisesta huolimatta. Kyläkuvaan kuuluvat jylhät ja omaleimaiset erämaa- ja vaaramaisemat, jotka aukeavat Porontimajärven yli Rukan, Valtavaaran ja Konttaisen suuntaan. Virkkulan ympäristössä on jonkin verran loma-asutusta, mutta pääasiassa Porontimajärven rannat ovat pysyneet pääasiassa asumattomina.

Kulttuuripiirteet

Vaikka Rukan vaaroilta ei tunneta muinaisjäännöksiä, on vaarajonon ympäristöä asuttu jo kivikaudella. Valtaosa Rukan ympäristön kivikautisista ja pronssikautisista asuinpaikoista sijaitsee Kantojärven ja Purnujärven rannoilla maisema-alueen luoteispuolella. Alueen nimistössä on paljon viitteitä varhaiseen eränkäynti- ja poronhoitokulttuuriin. Monien nimien kanta on lappilaista perua.

Alueen maatalouskohteet ovat keskittyneet Porontiman rannalle Virkkulan kylään, joka on hajanaisen loma-asutuksen ympäröimä, noin kymmenestä talosta muodostuva mäkikylä. Kylän rakennuskanta koostuu pääasiassa 1950- ja 1960-lukujen rakennuksista, mutta kyläkummun laella sijaitseva Ylänteen taloryhmä (Vaarala) edustaa 1800-luvun koillismaalaista rakennustyyliä. Virkkulan pelloista osa on niityttynyt ja pusikoitunut aktiivisen viljelyn loputtua, mutta kylä on säilyttänyt Kuusamon vaaramaan kannas- ja mäkiasutukselle ominaiset piirteensä.

Rukan vaarajono on kiinteä osa suomalaista matkailuhistoriaa. Rukatunturi alkoi saada merkitystä matkailukohteena jo 1930–1940-luvuilla, jolloin alueella harrastettiin murtomaahiihtoa ja ”mutkamäenlaskua”. Samoihin aikoihin Juhannuskalliolle kokoonnuttiin ihailemaan keskiyön aurinkoa. Pahdan tuntumassa sijaitsi tuolloin tanssilava. Laskettelukohdeksi Ruka kehittyi 1950-luvulla, jolloin vaaran ensimmäinen laskettelurinne, nykyinen eturinne, avattiin. Samoihin aikoihin tunturiin rakennettiin myös ensimmäinen hiihtohissi sekä ensimmäiset majoitus- ja ravintolatilat.

Rinnealueet laajentuivat tunturin takana oleville alueille 1960-luvun alkupuoliskon kuluessa, ja Rukan suuri hyppyrimäki valmistui vuonna 1964. Nykyiseen laajuuteensa Rukan laskettelukeskus ja lomakylä ovat levinneet 1990- ja 2000-luvuilla, jolloin alueelle on rakennettu runsaasti uusia rinteitä ja hissejä, matkailu- ja majoituspalvelurakennuksia sekä lomara-asuntoja. Alppikylää jäljittelevä lomakeskus on rajattu pääosin maisemanähtävyyden ulkopuolelle.

Laskettelukeskuksen laajentumisesta ja Rukan kylän yläpuolella sijaitsevien rinteiden intensiivisestä käytöstä huolimatta Valtavaaran, Konttaisen ja Ison Kumpuvaaran alueet ovat säilyneet luonnontilaisina. Vaarajono ympäristöineen on tärkeä luontomatkailukohde. Kuusamon seudun merkittävin retkeilyreitti, Kitka- ja Oulankajokia seuraileva Karhunkierros kulkee Rukan, Valtavaaran ja Konttaisen maastoja pitkin kohti Oulangan kansallispuistoa. Karhunkierros-reitti merkittiin maastoon 1950-luvun puolivälissä. Valtavaaran maastossa on havaittavissa edelleen palovartijan tuvalta lähtevä vanha hälytyslinja.

Luonnonpiirteet

Rukan luode-koillissuuntainen vaarajono koostu Pyhävaaran, Rukatunturin, Valtavaaran ja Konttaisen kvartsiittivaaroista jatkuen pohjoiseen epäyhtenäisempänä pienempien yksittäisten vaarojen selänteinä. Rukatunturin ja Valtavaaran korkeimmat huiput nousevat jyrkkäpiirteinä noin 500 metriin merenpinnan yläpuolelle. Muodostuman suhteellinen korkeus on korkeimmillaan noin 200 metriä. Kvartsiittimuodostumia ympäröi mafisen vulkaniittista sekä arkoosisista, ortokvartsiittisista ja dolomiittisista kerroksista muodostuva kallioperä. Korkeimmilla vaara-alueilla sekä vaarajonon koillispuolella sijaitsevaa Virkkulan kylää ympäröivillä mäkimailla on paljon avokallioalueita.

Vaarojen välissä on kumpuilevaa moreenimaata sekä useita pieniä järviä, lampia ja soistumia. Vesistöistä suurimpia ovat Konttaisenjärvi, Ala-Pessari ja Ylä-Pessari. Vaarajonon rinteet viettävät kohti niiden itäpuolella sijaitsevaa Porontimajärveä, jonka Koirakallion hallitsema Pitkäniemi jakaa kahteen osaan. Järven itäisen osan muodostavan Pitkälähden rannat ovat hyvin jyrkät ja paikoin kallioiset. Alueen kvartsiittisessa kalliossa näkyy paljon vuorenpoimutuksen yhteydessä tapahtuneen kvartsiittien rakoilun, breksoitumisen, synnyttämiä vaihtelevankokoisia rakoja ja onkaloita. Tällainen on muun muassa Rukatunturin etelärinteelle profiilinsa antavan Juhannuskallion luola, Pirunkirkko, jonka seinämissä on alun perin ollut runsaasti liuoksista kiteytyneitä kvartsikiteitä eli vuorikristallia.

Rukan ja Valtavaaran alueella on paljon erilaisia luontotyypppejä, kuten avokallioita, kuusimetsiä sekä soisia painanteita. Kallioperän kalkkipitoisuudesta sekä pienilmaston kosteusoloista johtuen alueen kasvillisuus on rehevää ja lajisto monipuolista. Alueen kasvuolosuhteet vastaavat paikoin alppikasvien vaatimuksia, ja Rukan ympäristössä kasvaa Suomessa ainutlaatuinen pohjoisten ja eteläisten lajien sekoitus. Vaarajonon rinteille juurtuneet eteläiset lajit ovat jäänteitä jääkauden jälkeisiltä ajoilta. Uhanalaisia kasveja kasvaa huomattavina esiintyminä myös Porontimajoen suussa Myllylamella. Alueen linnustoon kuuluu muun muassa itäinen sinipyrstö.

Rukan vaarajono

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

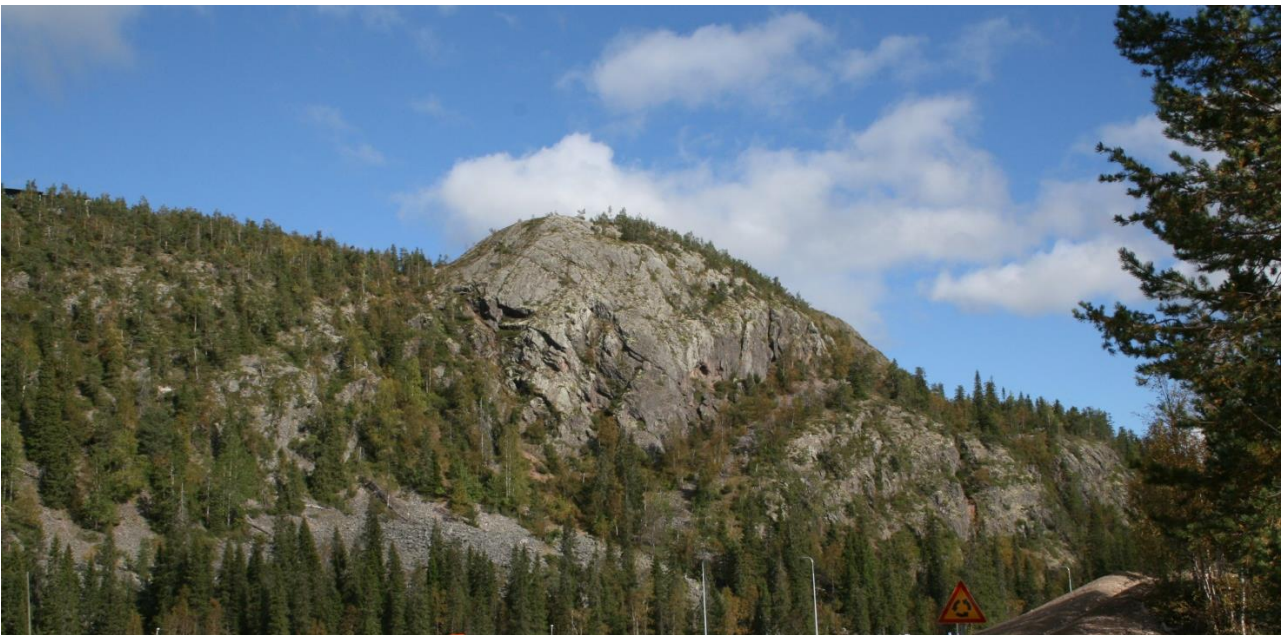
Keskeiset arvot ja suositukset

Näkymä Virkkulan kylästä Porontimajärven yli kohti vaarajonoa. (Kuva: Kaisa Mäkinie)

- **Rukan vaarajonon maisema on yhdistelmä Rukatunturien erämaaisemaa ja 1900-luvun kuluessa kehittyntä matkailumaisemaa sekä Virkkulan perinteistä kylämaisemaa.**
 - Maiseman kaikki kolme osa-aluetta ovat tärkeitä ja niiden ominaispiirteet tulisi säilyttää.
- **Rukan maisemanähtävyyden ytimen muodostaa koko lähiseudun maisemaa hallitseva lounaiskoillissuuntainen vaarajono.**
 - Vaarajonon hallitseva asema maisemassa tulee huomioida sekä maisema-alueen että sitä ympäröivän alueen maankäytössä.
 - Maisemaan kohdistuvat mahdolliset muutokset, kuten rakentaminen, eivät saisi heikentää vaarajonon hallitsevuutta kaukomaisemassa.
 - Myös rakentamiseen liittyvä valaistus saattaa muuttaa maisemakuvaa ratkaisevasti.
 - Geologisesti ja lajistollisesti arvokkaan kohteen luontoarvot tulee huomioida alueen maankäyttöä suunniteltaessa.
 - Alueelle ovat ominaisia kallioperän rapautumisen synnyttämät onkalot ja luolat.
- **Virkkulan viljelymaiden yli aukeavat omaleimaiset erämaa- ja vaaramaisemat ovat tärkeä osa kylän maisemakuvaa.**
 - Kylän päänäkymässä hahmottuu koko maisemallisesti merkittävä vaarajono. Edustava näkymä tulisi säilyttää avoimena.

- **Valtavaaran, Konttaisen ja Ison Kumpuvaaran alueet ovat säilyneet luonnontilaisina.**
 - Näiden alueiden säilyttäminen luonnontilaisena on maisema-alueen ominaislaadun säilymisen kannalta tärkeää.
 - Luonnontilaiset vaarat ovat erityisen herkkiä maiseman muutoksille.

Juhannuskallion pahta on maisemallisesti arvokas jyrkänne, Rukatunturin maisemallinen tunnus. (Kuva: Riitta Kosonen)

Matkailurakentamista Rukalla. Maamerkkeinä erottuvat tunturin huipulla sijaitseva masto ja vuonna 1964 rakennettu hyppymäki. Rukan suurmäki oli vuoteen 2003 asti maailman suurin hyppymäki. (Kuva: Riitta Kosonen)

Rukan laskettelukeskuksen maisemaa. (Kuva: Riitta Kosonen)

Matkailualueen palvelut keskittyvät Rukan kylään. (Kuva: Kaisa Mäkinie)

- **Rukatunturi on paitsi merkittävä maisemanähtävyys myös kansainvälisesti tunnettu matkailukohde, jolla on pitkä historia matkailu- ja talviurheilukeskuksena.**
 - Rukan historia elinvoimaisena ja kehittyvänä matkailukeskuksena näkyy ja saa näkyä osana maisemaa.
 - Alueen matkailullinen historia ja vetovoima perustuvat paitsi toiminnalliseen keskukseen, myös alueen erämaiseen luonteeseen ja luontoarvoihin. Alueen monimuotoinen luonne näkyy myös maisemassa. Intensiivinen rakentaminen olisi hyvä keskittää suppealle alueelle Rukatunturin läheisyyteen. Erämaaluonteisten alueiden osuus maisemassa tulisi säilyttää.
 - Vaarojen lakialueet on maiseman kannalta suositeltavaa jättää rakentamatta.
 - Virkistyskäytön ohjaaminen maisemallisesti tai luontoarvoiltaan herkillä alueilla on suositeltavaa.

- **Maisemassa etäälle näkyvä intensiivinen rakentaminen keskittyy varsin suppealle alueelle.**
 - Uusi intensiivinen ja suurimittakaavainen rakentaminen suositellaan keskitettäväksi Rukatunturin tuntumaan. Rakentaminen on suositeltavaa toteuttaa tiiviinä ryppäinä, joiden mitta-kaava suhteessa ympäröivään maisemaan olisi hyvä säilyttää maltillisena.
 - Rinteisiin sijoittuva lomarakentaminen suositellaan tehtäväksi tiiviissä ryppäissä, joiden laajuus ei saisi muodostua maisemassa hallitsevaksi. Loma-asutusalueet olisi hyvä sijoittaa maisemaan niin, että ne eivät hallitse erämaaluonteisina säilytettäviltä alueilta avautuvia näkymiä.
 - Rukatunturin välittömässä läheisyydessä sijaitsevien järvien rannoilla lomarakentaminen voi olla kohtuullisen tiivistä. Rakentaminen suositellaan kuitenkin sulauttamaan maisemaan ja huomioimaan rakentamisen vaikutukset kaukomaisemassa.
 - Pienien erämaaluonteisten järvien rannat kestävät hyvin vähän rakentamista. Näillä alueilla lomarakentamisen olisi hyvä sulautua maisemaan, jotta se ei muodostu maisemakuvaa hallitsevaksi.

Lomarakentamista Rukan rinnealueella. (Kuva: Riitta Kosonen)

Virkkulan kylässä maamerkkinä erottuu Ylänteen taloryhmä. (Kuva: Kaisa Mäkinieniemi)

Loma-asutusta Rukan rinteellä Rukakylän kupeessa. Suunnittelussa on huomioitu kaukomaisemaan avautuvat näkymät. (Kuva: Kaisa Mäkinen)

- **Virkkulan kylä on edustava esimerkki Kuusamon vaaramaan kannas- ja mäkiasutuksesta muuttamiseksi vanhoine rakennuksineen.**
 - Kylässä sijaitsee maakunnallisesti merkittävä Ylänteen taloryhmä (Vaarala), joka edustaa 1800-luvun koillismaalaista rakennustyyliä. Rakennusryhmän sijainti kylän korkeimmalla kohdalla pienten peltoaukeiden keskellä muodostaa maisemallisen kohokohdan.
- **Rukan vaarajonon maisemakuva on sekä suuripiirteinen (vaarajono kaukomaisemassa ja vaaroilta avautuvat maisemat) että pienipiirteinen (esim. Virkkula).**
 - Maisemaan kohdistuvia muutoksia suunniteltaessa on huomioitava sekä kaukomaisemaan että lähimaisemaan kohdistuvat vaikutukset.
 - Maiseman erämaavaltaisuus tekee myös suuripiirteisen maisemakuvan heremmäksi muutoksille kuin jos kyseessä olisi vastaava rakennettu maisema.
- **Vaaroilta avautuvat laajat ja avoimet, silmäkantamattomat näkymät**
 - Näkymät ovat olennainen osa alueen identiteettiä ja vetovoimaisuutta. Ympäröiviä alueita suunniteltaessa on hyvä ottaa huomioon myös vaaroilta kaukomaisemaan avautuvat näkymät.
 - Maisemakuvaa hallitsevat metsät. Maisema-alue ei ole suojelualue. Alueella noudatetaan metsälakia. Maisematyölupia voidaan edellyttää tarkemmassa kaavoituksessa, mutta ei maakuntakaavassa. Rukan alueelle on tehty erinomainen opas *Maisema ja metsänhoito Ruka-Kuusamon alueella* (2013). Oppaan ohjeita soveltamalla ja huomioimalla sen julkaisemisen jälkeen metsälakiin tehdyt muutokset maiseman arvot säilyvät.
 - Maisemaa rajusti muokkaava toiminta, kuten kaivostoiminta tai maa-aineisten otto, tulisi suunnitella niin, että alueet eivät erotu hallitsevina kaukomaisemassa. Alueiden maisemointi on hyvä suunnitella huolella.

- Rukan vaarajonon alueelle ei tulisi rakentaa tuulivoimaloita. Alueelle näkyvien voimaloiden sijainti maisemassa tulisi suunnitella niin, että yhteisvaikutukset jäävät pieniksi. Kaukomaisemaan sijoittuvat tuulivoimalat, kuten Saukkovaaran voimalat, eivät aiheuta valtakunnallisesti merkittävän maisema-alueen kannalta maisemahaittaa, mikäli niiden osuus kaukomaiseman maisemakuvassa on vähäinen. Myös kaukana sijaitsevat voimalat voivat muodostua maisemahäiriöksi, mikäli tuulivoimalat reunustavat horisonttia jatkuvana nauhana tai niiden osuus vaaroilta avautuvassa näkymässä on huomattavan suuri.

Rukalta avautuvassa kaukomaisemassa näkyvät Saukkovaaran tuulivoimalat. (Kuva: Riitta Kosonen)

6. Maisema-alueet maakuntakaavassa

Arvokkaiden maisema-alueiden määrittelyn tarkoituksena on turvata maamme ja maakuntiemme edustavien ja elinvoimaisten kulttuurimaisemien ja maisemanähtävyyksien säilyminen. Valtakunnallisesti merkittävät maisema-alueet on sisällytetty maankäyttö- ja rakennuslaissa mainittuihin valtakunnallisiin alueidenkäyttötavoitteisiin. Tavoitteiden mukaisesti viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit on otettava huomioon alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtana ja maakuntakaavoituksessa on osoitettava valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöt ja maisemat. Arvokkaiden maisema-alueiden alueidenkäytön on sovellettava niiden historialliseen kehitykseen.

Alueita kehitettäessä ja niille rakennettaessa lähtökohtana on, että arvokkailla maisema-alueilla maiseman ominaispiirteet ja arvot tulee ottaa huomioon. Tämä saattaa joissain tilanteissa asettaa reunaehdoja rakentamiselle ja muulle ympäristöä muuttavalle toiminnalle. Mikäli arvokkaalle maisema-alueelle laaditaan yleiskaava tai asemakaava, tulee viranomaisten kiinnittää erityistä huomiota lähtötietojen ja perusselvitysten riittävyyteen sekä maiseman ominaispiirteisiin, kokonaiskuvaan ja identiteettiarvoihin. Suunniteltavien hankkeiden maisemavaikutukset tulee arvioida erikseen, jotta esimerkiksi mahdollinen täydennysrakentaminen sopeutuu sijainniltaan, mittakaavaltaan ja rakennustavaltaan maisemaan.

6.1. Arvokkaat maisema-alueet maakuntakaavassa

Pohjois-Pohjanmaan maakuntakaavan 2. vaihekaavassa on esitetty kolmenlaisia arvokkaita maisema-alueita: *Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue*, *Maakunnallisesti arvokas maisema-alue*, jota on ehdotettu *valtakunnallisesti arvokkaaksi* ja *Maakunnallisesti arvokas maisema-alue*.

Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue

Merkinnällä osoitetaan valtioneuvoston periaatepäätöksen (1995) mukaiset valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet.

Voimassa, kunnes Ympäristöministeriö vahvistaa uudet valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet.

Suunnittelumääräykset

Alueen yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa ja kehittämisessä on otettava huomioon alueen ominaispiirteet sekä turvattava maisema- ja kulttuuriarvojen säilyminen.

Alueen suunnittelussa on arvioitava ja sovitettava yhteen maakuntakaavassa osoitetun käyttötarkoituksen mukainen maankäyttö sekä alueen maisema- ja kulttuuriympäristöarvot.

Maisema-alueella tulee edistää peltojen, niittyjen ja muiden avoimien maisematilojen säilymistä. Erityisesti Limingan lakeuden ja Muhoksen peltoalueiden tärkeät linnuston kerääntymisalueet tulee turvata.

Uudis- ja täydennysrakentamisen suunnittelussa tulee kiinnittää erityistä huomiota rakentamisen sopeutumiseen sijainniltaan ja rakennustavaltaan maisemaan.

Suunnittelussa tulee erityisesti kiinnittää huomiota julkaisussa *Arvokkaat maisema-alueet. Maisema-alue työryhmän mietintö II* (Mietintö 66/1992, ympäristöministeriö, 1993) esitetyissä aluekuvauksissa selostettujen ominaispiirteiden ja arvojen säilymiseen.

Maakunnallisesti arvokas maisema-alue, jota on ehdotettu valtakunnallisesti arvokkaaksi

Merkinnällä osoitetaan maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet, joita on ehdotettu Valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi (Ympäristöministeriö, MAPIO-työryhmä, 11.1.2016).

Kun Ympäristöministeriö vahvistaa uuden valtakunnallisesti arvokkaiden maisemien luettelon, poistuvat vanhat vuoden 1995 valtioneuvoston periaatepäätöksen mukaiset valtakunnalliset maisema-alueet ja vahvistetuista alueista tulee valtakunnallisesti arvokkaita.

Mahdollisesti vahvistamatta jäävät valtakunnallisiksi ehdotetut alueet säilyvät maakunnallisesti arvokkaina maisema-alueina.

Suunnittelumääräykset

Alueen yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa ja kehittämisessä on otettava huomioon alueen ominaispiirteet sekä maisema- ja kulttuuriarvot.

Alueen suunnittelussa on arvioitava ja sovitettava yhteen maakuntakaavassa osoitetun käyttötarkoituksen mukainen maankäyttö sekä maisema- ja kulttuuriympäristöarvot.

Maisema-alueella tulee edistää peltojen, niittyjen ja muiden avoimien maisematilojen säilymistä.

Uudis- ja täydennysrakentamisen suunnittelussa tulee kiinnittää erityistä huomiota rakentamisen sopeutumiseen sijainniltaan ja rakennustavaltaan maisemaan.

Suunnittelussa tulee erityisesti kiinnittää huomiota kaavaselostuksen luvussa 3.2.1. *Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet* esitetyissä aluekuvauksissa selostettujen ominaispiirteiden ja arvojen säilymiseen.

Maakunnallisesti arvokas maisema-alue

Merkinnällä osoitetaan maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (päivitysinventointi 2013–2015). Luettelo alueista on esitetty kaavaselostuksessa.

Suunnittelumääräykset

Alueen yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa ja kehittämisessä on otettava huomioon alueen ominaispiirteet sekä maisema- ja kulttuuriarvot.

Alueen suunnittelussa on arvioitava ja sovitettava yhteen maakuntakaavassa osoitetun käyttötarkoituksen mukainen maankäyttö sekä maisema- ja kulttuuriympäristöarvot.

Maisema-alueella tulee edistää peltojen, niittyjen ja muiden avoimien maisematilojen säilymistä.

Uudis- ja täydennysrakentamisen suunnittelussa tulee kiinnittää erityistä huomiota rakentamisen sopeutumiseen sijainniltaan ja rakennustavaltaan maisemaan.

Suunnittelussa tulee erityisesti kiinnittää huomiota selvityksessä *Arvokkaat maisema-alueet Pohjois-Pohjanmaalla. Pohjois-Pohjanmaan valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitys- ja täydennysinventointi* (Pohjois-Pohjanmaan liitto, julkaisu B:86, 2015) esitetyissä aluekuvauksissa selostettujen ominaispiirteiden ja arvojen säilymiseen.

6.2. Maakuntakaavan oikeusvaikutukset

Maakuntakaavassa esitetyt arvokkaat maisema-alueet eivät ole suojelualueita. Arvokkailla maisema-alueilla alueiden käytön on sovelluttava alueen historialliseen kehitykseen. Arvokkaiden maisema-alueiden oikeusvaikutukset ovat pääosin epäsuoria, ja ne voivat kohdentua kolmella eri tavalla: 1. yksityiskohtaisempaan kunnan alueiden käytön suunnitteluun, 2. viranomaistoimintaan ja 3. maanomistajaan tai muuhun oikeudenhaltijaan.

Kunnan alueidenkäytön suunnitteluun kohdistuvat oikeusvaikutukset

Pohjois-Pohjanmaan maakuntakaavan 2. vaihekaavan valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita osoittavat merkinnät ilmaisevat alueiden erityisominaisuutta, jonka säilyminen halutaan turvata tai jonka asettamat reunaehdot tulee ottaa huomioon alueiden tarkemmassa suunnittelussa. Ne eivät ole aluevaraus- tai suojelumerkintöjä. Pohjois-Pohjanmaan maakuntakaavan 2. vaihekaavassa annetaan vain suunnittelumääräyksiä.

Maakuntakaava toimii ohjeena tarkemmassa alueidenkäytön suunnittelussa. Yksityiskohtaisemmalla suunnittelulla ei tule vaarantaa maakuntakaavan perusratkaisuja. Vaihemaakuntakaavassa ei ole osoitettu sellaista uutta maankäyttöä, joka olisi ristiriidassa kulttuuriympäristön arvojen kanssa. Kunnan harkinnassa on, miten maakuntakaavan kulttuuriympäristöä koskeva sisältö vaikuttaa yleis- ja asemakaavaratkaisuihin. Maakuntakaava ei sellaisenaan voi synnyttää tarvetta soveltaa yleiskaavan toimenpiderajoituksen määräämistä tai suunnittelutarvealuetta koskevia säännöksiä.

Monet maakuntakaavan kulttuuriympäristöön liittyvistä merkinnöistä ovat informatiivisia, kuten valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet. Kyseinen erityisominaisuus tulee ottaa kunnan kaavoituksessa huomioon joka tapauksessa ja riippumatta siitä, onko kyseinen alue osoitettu maakuntakaavassa. Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaiset valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita koskevat suunnitteluvaihtoehdot koskevat maakuntakaavoituksen ohella ja siitä riippumatta suoraan myös yleis- ja asemakaavoitusta.

Viranomaistoimintaan kohdistuvat oikeusvaikutukset

Lähtökohtana on, että maakuntakaava voi tuoda viranomaistoimintaan uusia harkintaperusteita vain siinä laajuudessa kuin asianomainen erityislainsäädäntö sen sallii. On myös huomattava, että maakuntakaavan viranomaisvaikutukset koskevat vain niitä maakuntakaavan alueita, joilla ei ole voimassa oikeusvaikutteista yleis- tai asemakaavaa.

Maisemaan liittyviä lakeja, jotka viranomaisen tulee ottaa huomioon

- laki rakennusperinnön suojelemisesta (RakSuL 498/2010)
- laki ympäristövaikutusten arviointimenettelystä (YVAL 468/1994)
- luonnonsuojelulaki (LSL 1096/1996)
- maa-aineslaki (555/1981)
- maankäyttö- ja rakennuslaki (MRL 132/1999)
- metsälaki (1093 1996, *muutos* 20.12.2013/1085)
- muinaismuistolaki (295/1963)
- vesilaki (587/2011)
- ympäristönsuojelulaki (527/2014)
- maantielaki (503/2005)
- ratalaki (110/2007)
- sähkömarkkinalaki (1172/2004)
- erämaalaki (62/1991)
- kaivoslaki (621/2011)

Maanomistajaan kohdistuvat oikeusvaikutukset

Maanomistajaan kohdistuvat vaikutukset ovat pääosin epäsuoria. Vaikutukset voivat toteutua lähinnä kuntien kaavoituksen suojelumääräyksen tai rakentamisrajoituksen välityksellä. On huomattava, että maakuntakaava ei ole voimassa oikeusvaikutteisen yleiskaavan eikä asemakaavan alueella. Se tulee kuitenkin ottaa huomioon kuntakaavaa muutettaessa.

6.3. Maisema-alueiden rajaukset

Maisema-alueiden rajausten määrittelyssä tavoitteena on ollut yhtenäisten aluekokonaisuuksien hahmottaminen. Rajauksissa on noudatettu maisemarakenteen näkyvissä olevia luontevia rajoja, joita ovat muun muassa avointa viljelysmaisemaa rajaavat yhtenäiset metsäiset reunavyöhykkeet ja selänteiden lakialueet. Avointa maisematilaa rajaavien reunavyöhykkeiden mukaanotto rajaukseen on oleellista, sillä juuri ne nousevat merkittävään rooliin alueen hoidon ja maankäytön suunnittelussa. Esimerkiksi viljelysmaisema-alueilla rajaukset on määritelty siten, että maastossa yhtenäisenä hahmottuva viljelysmaisema kokonaisuudessaan kuuluu maisema-alueeseen. Maisema-alueisiin on rajattu mukaan viljelyalueiden reunavyöhykkeinä merkittävien selännealueiden reuna-alueet.

Maisema-alueiden rajojen tarkkoja paikkoja on käytännössä vaikeaa määritellä. Maisemissa on harvoin jyrkkiä tai yksiselitteisiä rajoja. Maisema-alueiden rajaukset ovat useimmiten monen muuttujan kompromisseja. Vaikka maisema-alueille on päivitysinventoinnissa määritelty kartoille piirretyt tarkat rajat, tulee rajat nähdä myös suuntaa-antavina. Useimmiten rajat kulkevat maastossa metsäalueiden halki eikä niiden täsmällisen tarkkoja paikkoja ole edes tarpeellista voida täsmällisesti määritellä.

Maisema-alueita ja niitä ympäröiviä alueita on tarkasteltava kokonaisuuksina ja maisema-alueiden rajavyöhykkeillä maisemaa on tarkasteltava kokonaisuutena rajan molemmiin puolin. Tärkeämpää kuin rajaviivan tarkka sijainti on kokonaisuuden huomioiva maiseman raja-alueen käsittely.

6.4. Kysymyksiä ja vastauksia

- Miten maisema-alueiden arvoja ja maisema-alueita koskevia kaavamääräyksiä tulkitaan?
 - Maisemaoppaan tarkoituksena on auttaa eri tahoja tulkitsemaan maakuntakaavaa ja maisema-alueiden arvojen merkitystä yhteneväisesti. Opas edustaa Pohjois-Pohjanmaan liiton tulkintaa maisema-alueiden arvoista ja niiden huomioimisesta.
- Kuinka maisema-alueet rajoittavat lupien myöntämistä ja maisema-alueiden maankäyttöä?
 - Lähtökohtaisesti arvokas maisema on alueen ominaispiirre, joka ei estä alueen pääkäyttötarkoitusta, mutta on otettava huomioon, jotta maiseman keskeiset arvot säilyvät.
 - Yhdyskuntarakennetta laajennettaessa maisema-alueen arvot on otettava huomioon ja rakentaminen sopeutettava maisemaan. Olemassa olevasta ympäristöstä selvästi poikkeava rakentaminen voi olla riskitilassa maisema-alueeseen liittyvien arvojen kanssa ja aiheuttaa rajoituksia rakentamiseen tai tavallomaista tarkempaa suunnittelua.
- Mitä hyötyä arvokkaista maisema-alueista on?
 - Maiseman määrittely arvokkaaksi tukee maiseman merkitystä voimavarana sekä maiseman vetovoimaisuuden ja viihtyisyyden säilymistä ja lisääntymistä. Arvokkaaksi määriteltyä maisemaa kehitettäessä on otettava huomioon alueelle ominaisten arvojen perustana olevat ominaispiirteet ja edistettävä niiden säilymistä. Maiseman määrittely arvokkaaksi ei tarkoita sitä, että siihen ei saisi enää koskea, vaan sitä, että alueen arvot on tunnistettu ja tunnustettu. Arvostatus antaa maisemalle miljöötakuun, eli antaa varmuuden maiseman ominaisluonteen säilymisestä, mikä lisää sen arvoa myös asumisen ja elinkeinotoiminnan ympäristönä.

- Erilaisissa hankerahoituksissa ja tukimahdollisuuksissa arvokkaiksi luokitellut alueet ovat hyviä perusteluja rahoituksen saamiselle.
- Tuleeko maisemastatuksesta ylimääräisiä kustannuksia selvitysten muodossa?
 - Yhdyskuntarakennetta laajennettaessa maisema-alueen arvot on otettava huomioon ja rakentaminen sopeutettava maisemaan. Tämä vaatii yleensä selvityksiä. Erityisesti, jos kyseessä on olemassa olevasta ympäristöstä selvästi poikkeava rakentaminen.
- Tulkitaanko maisema-aluetta jossain vaiheessa perinnemaisemana?
 - Perinnemaisemat ja perinnebiotoopit ovat perinteisten elinkeinojen ja maankäyttötapojen muovaamia alueita, joiden historialliset piirteet ovat säilyneet. Perinnemaisemia ovat esimerkiksi niityt ja hakamaat ja niiden käyttöön liittyvät rakenteet ja rakennelmat. Perinnebiotoopeiksi nimitetään pääosin niitty- ja laiduntalouden monilajisia luontotyyppejä, joita ovat esim. kuivat ja kosteat niityt, hakamaat ja metsälaitumet.
 - Arvokas maisema-alue ei ole sama kuin perinnemaisema. Maisema-alueet ovat yleensä laajoja kokonaisuuksia, joille on ominaista alueen elinvoimaisuus ja kerroksellisuus. Maisema-alue saattaa sisältää arvokkaita perinnemaisemia ja perinnebiotoopeja, jotka lisäävät maiseman arvoa. Esimerkiksi nykyaikainen viljelysmasema ja perinteinen haka tai niitty ovat molemmat arvokkaita maiseman osia.
- Onko maisema-alueen raja kuinka selkeä?
 - Maisema-alueen tarkkaa rajaviivaa tärkeämpi on alueen rajavyöhyke ja sen käsittely maiseman erityispiirteet huomioivalla tavalla. Maisema-aluetta tulee tarkastella rajojen molemmin puolin kokonaisuutena. Joskus rajan paikka voi olla maastossa melko tarkasti näkyvä, esimerkiksi paikoissa joissa raja sijoittuu keskelle kahden viljelysalueen väliin rajautuvaa kapeaa metsäsarkaa. Useimmiten rajan täsmällisen tarkkaa paikkaa on maastossa hankalaa erottaa. Maisema-alueiden rajat kulkevat pääsääntöisesti viljelysalueita rajaavien metsäisten reunavyöhykkeiden halki maisemaa reunustavien selännealueiden lakialueiden tuntumassa. Rajojen tarkkoja paikkoja ei useimmiten ole edes tarpeen voida täsmällisesti määrittellä. Rajat eivät noudata esimerkiksi tilusrajoja.
- Kuka hyväksyy oppaan?
 - Opas on osa Pohjois-Pohjanmaan maakuntavaltuuston hyväksymän maakuntakaavan selvityssaineistoa.
- Kuinka sitova opas on?
 - Pohjois-Pohjanmaan liitto ja muut viranomaiset tukeutuvat oppaaseen maisema-alueiden osalta, kun on kyse niiden kehittämisestä, alueiden käytöstä ja lupa-asioista. Opas on voimassa kunnes sitä päivitetään. (Edellinen opas on vuodelta 1990.)
- Mikä on maaseutumaista rakentamista ja kenen mielestä?
 - Mielikuva maaseutumaisesta rakentamisesta vaihtelee. Maaseutumaisen rakentamisen sijaan oppaassa puhutaan alueelle tyypillisestä perinteisestä rakennustavasta tai ympäröivästä vallitsevasta rakennustavasta.
- Mikä on oikeusvaikutteinen kaava alueella?
 - Maakuntakaava on oikeusvaikutteinen vain, mikäli alueella ei ole voimassa tarkempaa kaavaa, kuten asema- tai yleiskaavaa. Alueella voimassa oleva tarkimman tason kaava on oikeusvaikutteinen. Maakuntakaava tulee kuitenkin huomioida, mikäli voimassa olevaa asema- tai yleiskaavaa muutetaan tai alueelle laaditaan uusi kaava.

- Voidaanko rakentamista ohjata rakentamistapaohjeilla?
 - Maakuntakaavaan ei liity rakentamistapaohjeita, mutta kuntakaavoituksessa niitä voidaan käyttää. Jos kaava laaditaan maisemallisesti, kulttuurihistoriallisesti tai ekologisesti erityisen arvokkaalle alueelle, kaavaan voidaan liittää rakentamistapaohjeita. Rakentamistapaohjeissa voidaan ottaa kantaa rakennusten lisäksi alueelle soveltuvaan kasvillisuuteen. Rakentamistapaohjeet eivät ole kaavamääräysten tapaan sitovia, joten niissä voidaan antaa kaavamääräyksiä yksityiskohtaisempia ohjeita ja suosituksia.

Lähteet

Arvokkaat maisema-alueet. Maisema-alue työryhmän mietintö II. Ympäristöministeriö, Ympäristönsuojeluosasto, mietintö 66/1992, Helsinki, 1993

Arvokkaat maisema-alueet Pohjois-Pohjanmaalla. Pohjois-Pohjanmaan valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitys- ja täydennysinventointi 2013–2015. Pohjois-Pohjanmaan liitto, julkaisu B:86, 2015

Hirvonen, Auli & Koski, Katriina. *Porkkalan saaristo- ja viljelymaisema, opas arvokkaan maisema-alueen maankäytön suunnitteluun.* Uudenmaan liitto, ProAgria Etelä-Suomi ry, Etelä-Suomen maa- ja kotitalousnaiset, 2015

Huhtinen, Timo & Vainio, Annina. *Metsämaa kaavoituksessa, Ympäristöministeriön raportteja 22/2016.* Ympäristöministeriö, Helsinki, 2016

Kaupunkiseutujen vihreän infrastruktuurin käsitteitä. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 39/2013. ViherKara-verkosto. Suomen ympäristökeskus, 2013. [www.syke.fi/julkaisut | helda.helsinki.fi/syke] (18.8.2016)

Keski-Pohjanmaan arvokkaat maisema- ja kulttuurialueet. Keski-Pohjanmaan liitto, Sigma Konsultit Oy, 2001

Komulainen, Minna (toim.). *Maiseman tarina. Opas maisemapalveluiden luomiseen.* Maa- ja kotitalousnaisten keskus, 2013

Koski, Katriina. *Vanajaveden laakso ja Aulanko, opas arvokkaan maisema-alueen maankäytön suunnitteluun.* Hämeen liitto, ProAgria Etelä-Suomi ry, Etelä-Suomen maa- ja kotitalousnaiset, 2016

Kulttuuriympäristö maakuntakaavoituksessa. Suomen ympäristö 28/2011. Ympäristöministeriö, 2011

Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020. Valtioneuvoston periaatepäätös 20.3.2014

Maisemanhoito. Maisema-alue työryhmän mietintö I. Ympäristöministeriö, Ympäristönsuojeluosasto, mietintö 66/1992, Helsinki, 1992

Maiseman ja metsänhoito Ruka-Kuusamon alueella. Metsänhoitoyhdistys Kuusamo, Metsäkeskus, Metsäntutkimuslaitos, Oulun seudun ammattikorkeakoulu, Euroopan maaseuturahasto, Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. 2013

Maisemavaikutusten arviointi tuulivoimarakentamisessa. Suomen ympäristö 1/2016. Ympäristöministeriö, 2016

Matila, Airi; Kotiharju, Ari & Tenhola, Tommi. *Metsätalouden näkökulmia yleiskaavamerkintöihin ja -määryksiin sekä maisematyölupaan.* Tapion raportteja, nro 3. Tapio Oy, 2015

Oulun kulttuuriympäristöohjelma. Oulun kaupungin rakennussuojelutyöryhmä, 2013

Pohjois-Pohjanmaan arvokkaat maisema-alueet. Pohjois-Pohjanmaan liitto, Oulu, 1997

Pohjois-Pohjanmaan kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet 1-3. Pohjois-Pohjanmaan seutukaavaliitto, julkaisut A:115–117, Oulu 1993

Pohjois-Pohjanmaan maakuntakaavan uudistaminen 2. vaihemaakuntakaavan ehdotus. MRA 13 § mukainen lausunto-aineisto 11.4.2016. Kaavaselostus. Pohjois-Pohjanmaan liitto, 2016

Pohjois-Pohjanmaan maisema. Maiseman huomioonottaminen suunnittelussa. Pohjois-Pohjanmaan seutukaavaliitto, julkaisusarja A:96, Oulu, 1990

Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisu 16. Museovirasto, Ympäristöministeriö, Helsinki, 1993

Rantojen maankäytön suunnittelu, Ympäristöopas 120. Ympäristöministeriö, 2005

Tuulivoimarakentamisen suunnittelu. Ympäristöhallinnon ohjeita 4/2012. Ympäristöministeriö, 2012

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, 2000. Valtioneuvoston päätös

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. http://www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx (7.10.2013)

Valtioneuvoston periaatepäätös valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista ja maisemanhoidon kehittämisestä 1.5.1995. http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Maisemat/Arvokkaat_maisemaalueet (7.10.2013)

Valtioneuvoston päätös valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkistamisesta, 2008. Valtioneuvoston päätös

Vesala, Satu; Srtandell, Anna & Pitkänen, Kati. *Vapaa-ajan asumisen ja rantarakentamisen tilastot (VAPA).* Suomen ympäristökeskus, Ympäristöpolitiikkakeskus, 24.6.2015. [http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Maankayton_suunnittelu/jarjestelma/Rantaalueiden_kaavoitus] (18.8.2016)

Pohjois-Pohjanmaan liitto
Council of Oulu Region

Sepänkatu 20
90100 OULU, Finland

Puh. tel +358 40 685 4000
Telefax (0)8 311 3577

info@pohjoispohjanmaa.fi
www.pohjois-pohjanmaa.fi